

האוצר

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

ראה

מאוצר שיחותיו ומאמדיו
של הרב"ג מו"ר המקובל
רבי בניהו ישיבך שמואל' שליט"א

בהוצאת
ישיבת "נהר שלום" מקובלים
תכב"ץ - ירושלים
להשיג בטל: 02-6222560

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו שר התורה ועמוד ההוראה
גאון ישראל ותפארתו
הרועה הנאמן פוסק הדור
ראש ממשלת התורה
מדין הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א
נפטר ג' בחשון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

חוברת זו הוקדשה
לעילוי נשמת

הרבנית
שולמית רחל בת מזל ע"ה
נפטרה ז"ך אלול התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

שיעור שבועי ממורנו ראש הישיבה שליט"א

פרשת ראה

התשפ"א

הלכות ומנהגי חודש אלול

א. יום ט"ו באב הוא ארבעים יום קודם כ"ה באלול שהוא יום בריאת העולם, ובאותו יום הכריזו בשמים על בריאת העולם, ולכן ירבה בתשובה ומעשים טובים מכאן ואילך כי אור ימים הנוראים מבצבצים ובאים. וכבר אמרו (עמוס ה, ח) "אריה שאג מי לא יירא" וחודש אב מזלו אריה[א].

ב. ביום כ' לחודש אב עושים התרת נדרים שהוא ארבעים יום קודם ר"ה, וטוב לעשות התרה בעשרה. ונהגו עוד לעשות התרה בער"ח אלול שהוא ארבעים יום קודם יום הכיפורים, ומנהג יפה הוא כדי שיותר לו נזיפה ונדוי בכ"ד של מעלה. ויזהר מכאן ואילך בכל עניניו שלא יתחייב נזיפה או נידוי בכ"ד של מעלה, כדי שתהיה תפילתו נשמעת בר"ה וביהב"פ[ב].

ג. יש נוהגים שכאשר אומרים הנוסח של ברכת החודש שמכוונים בדעתם גם על חודש תשרי למובה ולברכה[ג].

עינים והארות

נצבים היום כולכם לפני ה' אלהיכם מחוטב עציך עד שואב מימך".... "מחוטב עציך" – זה יום ט"ו באב שהוא יום אחרון לכריתת עצים למערכה, "עד שואב מימך" – זה הושענא רבה שהוא סוף זמן ניסוך המים בחג.

ולכן בימים אלו צריך האדם להתחזק מאד בתורה וירא"ש, שהם ארבעים יום קודם בריאת העולם מחדש שהוא כ"ה באלול שאז התחילה בריאת העולם, ונשלם בר"ה שהם ימים ששי ושביעי דבריאת העולם כנודע. וכמו שאמרו רבותינו טוב אחרית דבר, מראשיתו, דכל דבר שבתחילתו היה טוב, אזי גם בסופו יהיה טוב וכיון שעכשיו זה ראשית השנה יתחזק האדם וילמד וינצל זמנו קודם בואו ליום הדין.

[ב] כן כתוב במנהגי ק"ק חסידים בית אל (אות סד). והנה פעמים שיתחייב האדם התרה מצד שנתנדה לשמים, וכגון שהזכיר במזיד שם שמים לבטלה בכל לשון, כדאיתא בשו"ע (יו"ד סי' שלד סעי' ח), או שעייב הרבים מלעשות מצוה, או ביזה ת"ח אפילו בשוגג. או ביזה אביו ואמו אפילו שלא בפניהם ואפילו בשוגג. או שהכה לחבירו, וכיון שאמרו בזה"ק דהמתחייב נזיפה או נידוי בכ"ד של מעלה ישאר בנידויו מ' יום ואין תפילתו נשמעת, על כן נזהרו לעשות התרת נדרים וחרמות ושמחות ונידוים בי"ט מנחם אב, שהוא מ' יום קודם ר"ה, וכן בערב ר"ח אלול, שהוא מ' יום קודם יוהכ"פ, שעל ידי זה לא יעמוד בנידוי ביהב"פ ח"ו. ויזהר מכאן ואילך שלא יתחייב נזיפה או נידוי בכ"ד של מעלה. וכן מנהג בית אל, והובא בנהר מצרים, ובכה"ח (סי' תקפא ס"ק יב).

ודע כי במנהגי בית אל (אות סד) כתבו לעשות ביום כ' אב. אמנם במנהגי ק"ק בית יעקב לרבי אליהו מני זצוק"ל (פרק ח אות סה) כתבו לעשות ההתרה ביום י"ט באב.

ומה שכתבנו שטוב לעשותה בעשרה כ"כ במטה אפרים ובמנהגי החת"ס, שמא נתנדה אחד בחלום וצריך התרה בעשרה, או שמא נדר אחד מהם בחלום, ואם אי אפשר בעשרה יעשו בשלשה. כדאיתא בשו"ע (יו"ד סי' שלד סעי' לה), וע"ש עוד דלכתחילה צריך עשרה שוונים הלכות, או עכ"פ שונים משנה או עכ"פ יודעין לקרות ורק אם לא מצא יתיר בשלשה.

[ג] כ"כ בספר מיכלא דאסוותא (אות נ"ו) דנכון לומר בשעת

[א] הנה כ"ה באלול הוא יום בריאת העולם והוא יום של בריאת נשמות ישראל כדרשת חז"ל "בראשית", בשביל ישראל שנקראים ראשית שנאמר (ירמיהו ב, ג) "קדש ישראל לה' ראשית תבואתה", והנה אמרו רז"ל (סוטה ב.) ארבעים יום קודם יצירת הולד יוצאת בת קול ואומרת בת פלוני לפלוני, וא"כ ארבעים יום קודם כ"ה באלול שהוא יום יצירתן של נשמות ישראל יוצא ט"ו באב, שבוזה היום נשמות ישראל עלו במחשבה, ולכן תקנו שבכל שנה ושנה בנות ישראל יוצאות וחולות בכרמים, והותרו השבטים להתחתן זה בזה ושבת בנימין הותר לבוא בקהל, כי זה הזמן שנשמות ישראל עלו במחשבה ואם כן אין זמן יותר טוב מזה לחיתון.

לאחר יום תשעה באב אנחנו מקבלים תנחומים ויום ט"ו באב הוא יום השביעי של יום תשעה באב שהוא יום השביעי של תשלום ימי האבילות ואז אנו קמים, ולכן הוא יום טוב, ומאז מתחיל בחינת התיקון של השנה ההיא, ולכן אמרו חז"ל מיום ט"ו באב דלא מוסיף יסף כי מאז אנו מתחילים להקים את המלכות מהעפר ולהעלותה אל דודה בחדש אלול כמו שדרשו דורשי רשומות אני לדודי ודודי לי ר"ת אלול.

וכתב מרן החיד"א (מורה באצבע סי' ח' אות רמב), ביום ט"ו באב ירבה קצת בשמחה כי יש עליו לשכינה וכמו שכתוב בזהר הקדוש (חלק ב' דף קלה). ויזהר להוסיף בתורה בלילה כמו שכתבו חז"ל. מט"ו באב מתחילים ימי הרחמים וע"כ נהגו הצדיקים להתחיל לחשב חשבון נפשם וסיוכום השנה ומה לעשות. וכן בט"ו באב יש צדיקים שהתחילו ללמוד תיקוני הזוה"ק.

כתוב בספרי המוסר שיום חמשה עשר באב, הוא תחילה וראש לימי הדין המתחילים באלול, וראוי לאדם שיתחיל מיום זה לעשות חשבון נפשו על מעשיו שבכל השנה, לפיכך יש גם שנוהגים שאם כותב אגרת לחבירו מיום זה ואילך כותב בו "כתיבה וחתומה טובה" כנהוג אצל העולם מראש חודש אלול.

הנוהגים כך מצאו אסמכתא נאה למנהג בדרך גימטריא, שכן אותיות של "חמשה עשר באב" עולות בגימטריא: תתקנ"ח כמנין "כתיבה וחתומה טובה".

ועוד אמרו רמז לכך שימי התשובה מתחילים בחמשה עשר באב ונמשכים עד הושענא רבה, שכך אמר להם משה לישראל, "אתם

ד. כשחל ר"ח אלול בשבת מנהג הספרדים להפטיר עניה סוערה כסדר שבע תחמתאודו ונוהגים להוסיף פסוק ראשון ואחרון מהפטרת השמים כסאי להזכיר שהיום ראש חודש ויהי, וגם להוסיף פסוק ראשון ואחרון של הפטרת מחר חודש כי יום ראשון הוא גם ר"ח.

ה. מנהג ירושלים לילך בערב ר"ח אלול על קברי הצדיקים, ויש חסידים שהולכים לחברון להשתטח על קברי האבות במערת המכפלה, ומרבים שם בתשובה וצדקה כדי לזכות למה שאמרו רבותינו תשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה, וכן מנהג ישבתינו הקדושה.

ו. ערב ראש חודש אלול יום תשובה ותפלה וצדקה כי נפתחים י"ג מידות של רחמים וצריך הרטה על העבר וקבלה על העתיד ואם יכול יקבל עליו תענית והתוודה על עוונותיו, ויקרא כל התהלים עם שבעה כורתי ברית, ואם כל ער"ח צריך לשוב בתשובה ק"ו בער"ח אלול שהוא זמן תשובה על כל השנה כולה כדי שיהיה מוכן ליום הדין הגדול והנורא, וגם מי שאינו נוהג לומר סליחות בכל ערב ר"ח לפחות יעשה עתה בער"ח אלול תשובה ומעשים טובים.

ז. מנהג טוב להתענות כל היום וטו, ויש נוהגים להתענות רק עד חצי היום, דהיינו עד אחר אמירת יו"כ קטן בזמן מנחה גדולה.

ח. ראש חודש אלול לעולם שני ימים, ויום שני של ראש חודש שהוא א' באלול לעולם אינו חל כי אם באחד מארבעה ימים שבשבוע שסימנם אבד"ו. וקביעות יום ראשון דראש השנה ביום שאחריו, וסימנו בנה"זיא.

ט. חודש אלול הוא חודש הרחמים והסליחות, ולכן ירבה בו בתשובה וירחיק עצמו מעבירות, ויהיה האיש ירא וחרד את דבר ה' ויבו, וירחיק עצמו מהקפדה ומכעס אפילו לדבר מצוה, ומליצנות וגאווה, ויזהר מאוד בברכות הנהנין ויזכה להשנה גדולה.

עינים והארות

האנשים וגושים ותלמידים, ויש מקום שבו מתכנסים אותו היום ויושבים שם כל היום כולו בסליחות ותחנונים ומלקות, ויש מהם שמשוימים אבן גדולה על בטנם דמיון סקילה, ויש שמחזיק בידיו בגרונם וכיוצא עכ"ל, וראה בכה"ח (פלאגי) סי' ל"ב ס"ג שמתרעם למה בחורים גבורי כוח אינם מתענים למה לא ילפי מהני נשים צדקניות שכמה מהן מתענות בכל ער"ח עיי"ש. נטעי גבריאלי (שם ה"ה).

[ו] שו"ת עולת שמואל (סי' סא), וכ"כ בספר קצה המטה (ס"ק י'), נטעי גבריאלי (שם).

[יא] טו"ש"ע (סי' תכח סעי' ב). מטה אפרים (סי' תקפא, סעי' ד).

[יב] פע"ח (דף קכח ע"א). ועיין בשער הפסוקים (דף מא ע"א) שכתב וז"ל: אני לדודי ודודי לי ר"ת אלול לרמוז כי בחודש אלול הקב"ה מתרצה עם ישראל ונעשה דוד להם לקרבם בתשובה והוא קרוב לקוראיו בחודש זה.

בזמן הזה שערי שמים פתוחים כמו שכתוב "ויאמר ה' אל משה לאמר עלה אלי ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם, ויקם משה ויהושע משרתו ויעל משה אל הר האלהים, ומשה בתוך הענן" משה עלה אל ההר ביום ו' בסיון ביום מתן תורה עד יום שבעה עשר בתמוז. מ-ו' בסיון עד שבעה עשר בתמוז ארבעים יום, משה הביא את שני לוחות הברית והיו נשאים מעצמם, כשירד משה ראה את הענל וראה את המחולות, ואז פרחו האותיות והלוחות נהיו כבדות למשה ונפלו ונשברו הלוחות, ואנחנו הפסדנו את האור הגדול בעולם, אור הלוחות הראשונים, באותו יום ביקש משה רבנו מהקב"ה מחילה סליחה וכפרה לישראל, ולמחרת בשבעה עשר בתמוז עלה והתחנן לקב"ה שימחל לנו, ארבעים יום התחנן, ובסוף הארבעים יום ביום כ"ט באב אמר לו הקב"ה "פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים, וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת, והיה נכון לבוקר ועלית בבוקר אל הר סיני ונצבת לי שם על ראש ההר". ואז ירד משה לסדר לוחות השניות ועלה שוב, וזה היה ב- א' אלול, ואותם

שמברכים חודש אלול "הבאים" עלינו לטובה. וכ"כ בספר אור אלימלך (ליזענסק עמוד קנ"ה) בשולי המכתב שבשב"ק מברכים אלול תברך בעצמו ויהי' בדעתך ג"כ ר"ח תשרי לטוב.

[ד] שו"ע (סי' תכה סעי' א). והחיד"א בספרו לדוד אמת (סי' כ"א אות כג), וראה בקצות השלחן (סי' פח ס"ק טו) באריכות ובספר ת"ב שחל בשבת (כהן) (עמוד קנז וקנח).

[ה] ב"י וד"מ (סי' תכה).

[ו] שו"ת יחו"ד (ח"ג סי' מב) עפ"י ב"י ושו"ע שם שכן נוהגים. וביאר הגר"א הטעם דכיון שקורין בחומשים אין קפידא לדלג.

[ז] כ"כ בספר שער ירושלים (שער ט') המנהג לילך בכל ער"ח על בית הקברות אנשים ונשים, ובפרט בער"ח אלול גם בכל החודש עד יו"כ, ושופכים תחינות ובקשות ותרד עיניהם דמעות מאין הפוגות, וכ"כ ספר מנהגי א"י (גלים. עמוד קעג). וכן ראינו את הרבנים הנאונים מו"ר ר' יעקב מוצפי והרב הגדול המקובל כמוה"ר סלמאן מוצפי וצוק"ל שהיו הולכים ב' ימים ועושים תשובה ותפילה ובכיות וצדקות.

[ח] כתב בכה"ח (סי' תקפא ס"ק כג) בערב ראש חודש אלול נהגו רבים להתענות ולעשות סדר כפור קטן אף במקום שאין נוהגין לעשות כסדר הזה בשאר חדשים כדי שיכינו לבם לתשובה, ואם חל ראש חודש בשבת יש מקדימים לעשות ביום המישי שלפניו, וקצת אנשי מעשה אין נוהגין כן. (מטה אפרים אות ג)

[ט] מג"א (סי' תיז ס"ק ג), מט"א (סי' תקפ"א ס"ג), ערוה"ש (סי' תיז סעי' יא), מ"ב (ס"ק ד) ונוהג בצאן יוסף (עמוד קמז אות ג) ובאר"ר שם כתב דאנשי מעשה מתענין ער"ח והוא במקום שעריר ר"ח על מיעוט הירח עכ"ל, וכ"כ בסדר היום ער"ח אלול ראוי לכל אדם להתענות. ולא גרע מכל ער"ח שרוב אנשי מעשה מתענין, ובספר חסידים (סימן צו) מעשה בחכם אחד שצוה לבנו שלא יעברו עליו שלשים יום בלי תענית. וראה מה שהעיד הגה"ק רבי אברהם גאלאנטי (כ"י נגידת שכטר) רוב הקהלות מתענים ער"ח אפי' הנשים קרוב (לאסף) לערב, וכתב עוד ער"ח כל העם מתענים

עיניים והארות

ברכה לבטלה

היות וברכות הנהנין יש להן חשיבות מיוחדת העומדת ברומן של עולם, ומה גם כי על ידי הברכה על הפרי, נתקנת הנשמה המגולגלת באותו הפרי, כמו שכיום הכיפורים מבקשים מה' יתברך שימחול ויסלח "על הטאים שאנחנו חייבים עליהם לגלול בדומם וצומח וחי בלתי מדבר וחי מדבר". ואמרו רבותינו שכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו מעל בקדשי שמים. על כן מן הראוי שכל אדם יהיה בקי בהלכות ברכות ואם ילמד האדם הלכות ברכות אזי בנקל ינצל מאיסור ברכה לבטלה.

וכבר העיד רבנו חיים ויטאל בשם רבנו האר"י ז"ל כי עיקר השגת האדם אל רוח הקודש תלויה בכוונתו וזהירותו בכל ברכות הנהנין, לפי שעל ידי הברכות מתבטל כח אותן הקליפות הנאחזות במאכלים החמריים ומתדבקים באדם האוכל אותם, ועל ידי הברכות הנאמרות בכונה, מסיר מהם הקליפות ההם ומזכך החומר שלו ונעשה זך ומוכן לקבל קדושה, ועל ידי כך הוא מוריד שפע לעולם, והקדוש ברוך הוא רושם את המכוון בברכתו בספר הזכרונות.

ומה גם מי שמברך בכונה נעשה שותף למעשה בראשית, ומשום כך יש דמיון בין לעיסת האדם בשיניו למעשה בראשית, שהרי יש לאדם ל"ב שיניים – ובמעשה בראשית כתוב גם ל"ב פעמים אלה"ם, ללמדנו שמי שמברך את הברכות נעשה שותף למעשה בראשית. וסיים רבנו חיים ויטאל שהאר"י ז"ל הזהירו מאד על כך. ורבי יהודה החסיד זצ"ל כתב שלא יתחיל אדם לברך עד שידע בלבו על מה יש לו לומר הברכה, כגון אם צריך לברך ברכת בורא פרי העץ לא יאמר במקומו בורא פרי האדמה.

הנשמה המגולגלת בפרי היתה באה אל תיקונה

ומ"ר רבי יהודה פתיה זצ"ל הביא מעשה באשה שמצאה תמר וברכה עליו בורא פרי האדמה, וכשעלתה על יצועה ראתה בחלומה זקן אחד שהורה לה על שנאלה את נפשו, אע"פ שעדיין לא הגיע לתיקונו, ותיקן והנה חלום. וכשסיפרה לרבי יהודה זיע"א את המעשה פתר את חלומה ואמר לה אם היית מברכת את הברכה הראויה, הנשמה המגולגלת בפרי היתה באה אל תיקונה.

ובספר המדות וכן בספר יפה ללב כתוב שמי שאינו נזהר בברכת הנהנין – בברכה הראשונה שקודם האכילה, ובברכה אחרונה שבסוף האכילה, פחדים באים עליו.

לחלק כל ברכה לשלשה חלקים

ומ"ר ראש הישיבה ר' יהודה צדקה זצ"ל היה רגיל בכל הזדמנות להזכיר את החשיבות המיוחדת של הברכות ונשא קל וחומר ומה כשאדם קונה חליפה, בודק ושואל אם החליפה מתאימה לו, על אחת כמה וכמה צריך אדם לבדוק את עצמו, כיצד היתה ברכתו, טובה או לא, אם ברכתו נשמעה מילה במלה מבלי להשמיט אותיות, או לא, ומשום כך היה מציע לחלק כל ברכה לשלשה חלקים: ברוך אתה ה', אלהינו מלך העולם, שהכל נהיה בדברו וכדו', וע"י כך ברכתו תעשה בכוונה טובה. ובנו מו"ר ראש הישיבה חכם משה צדקה שליט"א אומר, דמי שרוצה להנצל מברכה לבטלה או ברכה שלא בכונה. יחשוב במחשבתו קודם הברכה "ספק ברכות להקל". והיינו שלגודל חומרת הוצאת שם ה' לבטלה, אמרו חז"ל שספק ברכות להקל, ומתוך מחשבה זו יברך ברכה בכונה וידע על מה, ומה מברך.

והרב בעל "קול ששון" זצ"ל היה אומר על הפסוק "ארוממך אלהי המלך, ואברכה שמך לעולם ועד". תחילה "ארוממך", יחשוב

ארבעים יום שהם מ-א' באלול עד יום הכיפורים שבו ירד משה עם הלוחות, היו ימי רחמים ורצון. משה רבנו למעלה בהר ובני ישראל עומדים למטה סביב ההר, ובכל יום ויום עושים תשובה מתפללים ומתוודים לפני הקב"ה, ובכל הארבעים יום צמו מעמוד השחר עד צאת הכוכבים ומתוך צום היו מתחננים לקב"ה שיסלח להם, והקב"ה לימד את משה רבנו את כל התורה פעם נוספת משך ארבעים יום האלו, וביום האחרון שהוא יום הכיפורים, לנו עם ישראל בתעניתם. ובאותו היום אמר לו הקב"ה סלחתי כדברך, הסכמתי למחול לעם ישראל. לכן לעולם, הארבעים יום אלו, הם ימי רצון שקל לאדם להתקרב לקב"ה.

ודרשי רשומות אמרו "אני לדודי ודודי לי", ר"ת אלול, שאף הקב"ה פותח יד לקבלנו בתשובה וס"ת – ד' יודין גימ' ארבעים, המרמזים על ארבעים יום שעלה משה למרום מר"ח אלול עד יוהכ"פ שהם ימי רצון. והנה תיבות "אני לדודי ודודי לי", גימ' קפ"ה, גימ' א"ל מלא דהיינו אל"ף למ"ד, הרומז על ההארות הגדולות המתגלות בחודש זה שהם י"ג מדות של רחמים כנגד י"ג תיקוני דיקנא. ורבנו האר"י אומר שבימים האלה נפתחים שערי שמים ונפתחים בהם י"ג מכלין דרחמי (י"ג מידות של רחמים), ולכן התשובה והתפילה מתקבלים בעת יותר, ולפי זה אתי שפיר המשך הפסוק – "הרועה בשושנים", הקב"ה רועה אותי ומנהיג אותי בשושנים דהיינו בי"ג מידות של רחמים, כי השושנה יש לה י"ג עלים כנגד י"ג מכלין דרחמי, כי השושנה היא כנסת ישראל ופותרים לה י"ג מידות של רחמים לרחם על בניה.

[ג] שנינו בנמרא (מנחות מג), תניא היה רבי מאיר אומר, הייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך". ופירש רש"י: "מה ה' אלהיך, קרי ביה מאה". בתוספות ביארו דברי רש"י שהוא על דרך אל תקרי מה אלא מאה, כלומר שחייב להשלים מאה ברכות. ומביאים בשם יש מפרישים רמז נאה על כך, כי בפסוק זה: "ועתה ישראל" מתחילתו עד סופו ישנן תשעים ותשע אותיות, אולם כאשר נוסף אות א' בתוך מלת מ"ה על דרך: "אל תקרי מה אלא מאה", כי אז ישנן בפסוק זה מאה אותיות, כנגד מאה ברכות שחייבים לברך בכל יום.

וכן פירש רבנו בחיי: "יודוע מה שדרשו רבותינו ז"ל מן הכתוב הזה, שחייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר מה ה' אלקיך שואל מעמך, ויש בפסוק זה תשעים ותשע אותיות, ועם אל"ף שתשים במילת 'מה' יגיעו למאה אותיות, ותחזור המילה 'מאה' כדי לרמוז בדרך אסמכתא, שחייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות. וכן יש אסמכתא לזה מפסוק (תהלים קכח, ח) הנה כי כן יבורך גבר ירא ה', כי ירא ה' יש לו לברך מנין כי כן, 'כי כן' בגימטריא מאה. והטור (ס"ו מו) הביא דברי ר"מ והוסיף וז"ל: וסמכוה על דרש הפסוקים, והשיב רב נטרונאי ריש מתיבתא דמתא מחסיא דוד המלך תקן מאה ברכות, דכתיב (שמאל ב, כג) הוקם על ע"ל בגימטריא מאה הו, כי בכל יום היו מתים מאה נפשות מישראל ולא היו יודעין על מה היו מתים, עד שחקר והבין ברוח הקודש ותיקן להם לישראל מאה ברכות, ועל כן תקנו חכמים ז"ל אלו הברכות על סדר העולם והנהגתו להשלים מאה ברכות בכל יום עכ"ל.

ובדרך רמז כתב 'בעל הטורים': מה בא"ת ב"ש – י"ץ גי' ק', ששואל ממך מאה ברכות בכל יום ויום. ודבר זה נפסק בשו"ע (ס"ו מו סעי' ג): "חייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות, לפחות".

אם ילמד האדם הלכות ברכות אזי בנקל ינצל מאיסור

י. כתב רבנו האריז"ל: בחודש אלול נפתחים י"ג מקורות של י"ג תיקוני דיקנא דעתיקא ומאירים למטה, שהם י"ג מידות של רחמים וכו', ונפתחת דרך לתשובה לכל אחד מעם ישראל וידו, ולכן צריך לעשות בכל יום חשבון נפש (טו), וגם יכוין היחוד של "הנותן בים דרך" בכל חודש זה (טז).

עינים והארות

וגו' תצא אש ממחשבין ותאכל את שאינן מחשבין, להבה מקרית סיוחון מקרית צדיקים שנקראו שיהין, אכלה ער מואב זה המהלך אחר יצרו כעיר זה שמהלך אחר סיחה נאה, בעלי במות ארנזן אלו נסי הרוח, דאמר מר כל אדם שיש בו נסות הרוח נופל בגיהנם, ונירם אמר רשע אין רם, אבד חשבון אבד חשבוננו של עולם, עד דיבון אמר הקב"ה המתן עד שיבא דין, ונשים עד נפח עד שתבא אש שאינה צריכה ניפוח, עד מידבא עד שתדאיב נשמתן, ואמרי לה עד דעביד מאי דבעי. ע"כ לשון הגמ'.¹

והנה על מה שאמרה הגמרא אמר רב שמואל בר נחמן אמר רבי יוחנן המושלים – אלו המושלים ביצרם. בואו חשבון – בואו ונחשב חשבוננו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה, צריך ביאור, מה הקשר בין הדרשה לפשט הפסוק, וכי בגלל שכתוב מושלים וחשבון צריך לדרוש דרשה זאת?

והדבר יובן על פי המובא במדרש, שמלך מואב היה יושב בעיר המלכות במסיבת רעים, ובאו והודיעו לו שבאו האמוריים לכבוש את העיר חשבון אשר בקצה הגבול. והמלך שלא רצה לקלקל את שמחת המסיבה אמר, חשבון? שיקחו את חשבון, פחות עיר אחת. ובאמת האויב כבש את חשבון. אח"כ המתינו לעוד הזמנות וכבשו עוד עיר, ועוד עיר, עד שכבשו את כל הממלכה. וזהו שנאמר "כי אש יצאה מחשבון להבה מקרית סיוחון" ובסוף "אכלה ער מואב" את עיר המלוכה.

וזה גם דרכו של היצר הרע שבתחילה מתחיל לפתות את האדם בדברים קטנים ובסוף מגיע לדברים גדולים, כגון כשהאדם בטויל אומר לו פעם אחת תאכל בהכשר מפוקפק, פעם אחת תראה ראייה אסורה, פעם אחת תוותר על השיעור תורה, ואז הולך ומדרדר את האדם מדחי אל דחי. עד שמוציא את האדם מן העולם. אמנם האדם צריך להערים על היצר הרע ולעשות עמו תחבולות לכבוש אותו כמו שהיה עושה דוד המלך ע"ה. כאשר קם בבוקר היה אומר ליצה"ר אני הולך לפרדם, למרחץ וכד', ואז היה הולך לבית המדרש, וז"ש "חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך".

ועי' מורה באצבע (אות רמג) שכתב, חודש אלול זמן תשובה לכל הוא, ויזהר לפשפש במעשיו וטוב וישר שבכל לילה קודם שישיין טרם אמירת וידוי יפשפש ויחפש דרכיו ובמעשיו באותו היום ויתודה וישוב, וכן יעשה מראש חודש אלול עד יום הכיפורים. והיה צריך לעשות כן כל ימיו בכל לילה כמעשה צדיקים קראו בשמותם מארי דחושבנא ולפחות כה יעשה בארבעים יום הנוראים הללו.

[10] כמבואר בשער רוח"ק (דף מה ע"א, יחוד ט"ו). והא לך סדר הכוונה:

תכוין דרך כללות כי כל חדש אלול הוא סוד שם הוי"ה דס"ג ואהי"ה דידוי"ן שהוא בני' קס"א, ואלו נרמזים בתיבת אלול, כי שני אותיות א"ל מאלול הם גי' גי' יודי"ן ואל"ף דס"ג שמהם יוצא שם אל. ושני אותיות ו"ל מאלול הם שם אל היוצא מקס"א כי גי' יודי"ן שבו הם גי' ל' ובמקום אות א' הושם במקומה אות ו' כי האל"ף נעלמת בוא"ו (עי' בזה"ה בסתרי אותיות דף ו' ע"ב הטעם שאות ו' היא אות א' ואין הבדל ביניהם אלא שאות א' מראה את כל צורתה כי ניכרים בה גי' קוי הגי' והנה"י כלולים בחג"ת הרי כל הוי"ק באות

ברוממותו יתברך, ואחר כך "ואברכה" יברך הברכה. סך כל הברכות הנאמרות על ידי האדם בשבעים שנותיו, מגיע לכדי שנים וחצי מליון

הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל עשה חשבון שסך כל הברכות הנאמרות על ידי האדם בשבעים שנותיו, מגיע לכדי שנים וחצי מליון. אבל כשיבוא האדם לבית דין של מעלה, לאחר מאה ועשרים שנותיו עלי אדמות, יתברר לו שמכל הסך העצום של הברכות נשארו לו רק כמה מאות. וכבוא האדם לבית הדין יבואו עמו גם קרונות ענקיים ובהם כל מיליוני הברכות שאמר בימי חייו, אך כשיתחילו לבדוק את ברכותיו, יימצא שרק כמה מאות ברכות נאמרו בכוונה הראויה, בשמחה ובדבקות. לכמות כזו של ברכות לא היו צריכים להביא קרונות, די היה בכמה שקיות ניילון. לכן כל אדם ישים על ליבו לברך הברכות שגם כך מברך. בכוונה הראויה לה ויזכה לכל הברכות האמורות בתורה.

[11] אומר הגאון מוילנא כי החסד הגדול ביותר בבריאה הוא בזה שהקב"ה נתן לנו את חודש אלול שבו נפתחים י"ג מכילאן דרחמי, וזו השמחה הגדולה ביותר בעולמות, שהקב"ה הוריד חסדים גדולים.

[10] כ"כ רבינו האריז"ל וכמבואר בזה"ק (ח"ג דף קעה). מאן דאית ביה עובדא טבא מי שיש בו מעשה טוב, או דאיהו (ס"א אי טבא איהו) מארי דחושבנא או שהוא בעל חשבון, שעושה חשבון נפש על מעשיו בכל יום, קא אוקמוהו, דבבל ליליא וליליא עד לא ישפב, ועד לא נאים הרי הסברנו שבכל לילה ולילה עד שלא יעלה על משכבו ועד שלא יישן, בעי בר נש למעבד חושבנא מעובדוי דעבד כל ההוא יומא, ויתוב מגייהו צריך האדם לעשות חשבון נפש על כל מעשיו שעשה כל אותו היום וישוב ממעשיו הרעים בתשובה, ויעי עליהו רחמי ויבקש עליהם רחמים מחילה וסליחה. מאי מעמא פההיא שעתא ושואל מה הטעם שצריך לעשות חשבון נפש באותה שעה קודם השינה. בגין דההיא שעתא אילנא דמותא שארי בעלמא, וכל בני עלמא טעמין טעמא דמותא היות שבאותה שעה אילן המוות ב"מ שורה בעולם וכל בני העולם טועמים טעם של מוות, ובעי פההיא שעתא למעבד חושבנא מעובדוי, ויודי עליהו וצריך באותה שעה לעשות חשבון על מעשיו ויתודה עליהם בתשובה, כמ"ש "מודה ועובד ירוחם", וכמו שדרך בני אדם להתוודות קודם מיתתם כן צריך כל לילה קודם השינה שהיא אחת מששים במיתה להתוודות, בגין דאיהי שעתא דמותא, היות שאותה שעה היא של השינה היא של מות ב"מ כדלעיל, ואלין אקרון מארי דחושבנא ואומר הוזה"ק שאלו נקראים בעלי החשבון.

ובגמרא (ב"ב עה): איתא א"ר שמואל בר נחמן א"ר יוחנן מאי דכתיב (במדבר כא, כז) על כן יאמרו המושלים באו חשבון וגו' המושלים אלו המושלים ביצרם, בואו חשבון בואו ונחשב חשבוננו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה, תבנה ותכונן אם אתה עושה כן תבנה בעולם הזה ותכונן לעולם הבא, עיר סיוחון אם משים אדם עצמו כעיר זה שמהלך אחר סיחה נאה מה כתיב אחריו כי אש יצאה מחשבון

- יא. יהיה נוהר בימים אלה מכל הטא, כי ימים אלה כדוגמת הלב והמוח של האדם, שאם ניוזקו הוא היזק לכל הגוף ויחיו.
- יב. נוהגים בכל יום של ימי החול מראש חודש אלול ואילך, אחר התפלה אומרים בציבור עשרה מזמורי תהלים, ומתכוונים לגמור כל התהלים ב' פעמים קודם ראש השנה והוא עולה כמנין כפר ויחיו.
- יג. משנכנס אלול כשכותב אדם אגרת שלומים לחברו צריך לרמוז בתחילתו שמבקש עליו לשנה טובה ויחיו.
- יד. החל מראש חודש אלול עד שמיני עצרת אומרים אחר תפילת שחרית מזמור "לדוד ה' אורי וישעי" (תהלים כז) וכו'. וכל האומר מזמור זה מר"ח אלול עד אחר שמחת תורה, אפילו גזירה רעה יכול לבטל, ומעביר מעליו המקטרגים וכו'.

עינים והארות

זכותם יגן, ר"ת זהר ב"ד (תנ"ך) תהלים משניות, כי הלימוד בהם יגין בעולם הזה ובעולם הבא בלי ספק. (רבנו החיד"א – עבודת הקודש מורה באצבע סימן ג אות קט)
 על ידי אמירת התהלים מזמרים הקוצים מהשושנה העליונה
 כאשר אחינו בני ישראל עם ה' בני אל חי נותנים לבם וצועקים במר נפשם אל ה' ועושים תשובה שלימה בלבב שלם ובאמת, ואומרים שירות ותשבחות למלך אל חי וקיים ברעותא דלבא, ועל ידי הזמירות היכולת בידם לזמר עריצים ולהכרית כל החושים והקוצים הסובבים את השושנה העליונה, ועל ידי זה מתייחדת המלכות הק' כבעלה כביכול, ומקבלת שפעה ורב טוב מהספירות הק' העליונים, ומשפעת חסדים ורחמים, וכל חידו וכל ברכאן לכנסת ישראל לתתא.

והנה נודע כי דוד המלך עליו השלום היה בכחי' וסוד המלכות וסיהרא עילאה קדישא, ובימי דוד ושלמה בנו קיימא סיהרא באשלמותא, בסוד מילוי הלבנה בחצי החודש, כי מאברהם אבינו עליו השלום עד שלמה היו חמש עשרה דורות, וכן מרחבעם עד חורבן בית המקדש היו גם כן חמש עשרה דורות, כי על ידי חטאי המלכים או כביכול נפגם הלבנה, ונעשה פגם כביכול בסיהרא עילאה קדישא מעט מעט, עד אשר נחרב הבית בעונות הרבים, אך דוד המלך עליו השלום שנשמתו היתה בסוד המלכות נתן לבו לתקן בחייו מדריגתו, ועל ידי תשבחותיו וזמירותיו הכרית כל הקליפות והחיצונים הסובבים להקדושה, ובפרט כל מלכות אדום, וכמו שנאמר (שמואל ב ח, יד) ויהי כל אדום עבדים לדוד, והסיר מהם שם המלוכה מכל וכל. (אוהב ישראל פרשת נצבים).

[ט] דרשות מהרי"ל (הלכות ראש השנה). ורמו על זה כדאיתא "וישאלו איש לרעהו לשלום" הוא ראשי תיבות אלול, והנה וישאלו הוא לשון שאלה ובקשה ורוצה לומר שמבקש איש על רעהו לשלום, והיינו באלול כראשי תיבות הנ"ל. ליקומי מהרי"ל (דיני חודש אלול).

[כ] המקור למנהג זה מובא בספר שם טוב קטן (שנת תסו דף יא). והטעם משום שרמוזים בו: ראש השנה, יום הכיפורים, וסוכות, כמובא במדרש שוחר טוב (מזמור כז) "ה' אורי" בראש השנה, "וישעי" ביום הכיפורים, "כי יצפנני בסכה" רמז לסוכות.

[כא] כן כתב בספר הזכירה, וכן כתב מרן החיד"א זצ"ל בספן ליאר (בסופו) לומר אחר כל תפילה מזמור זה, ולפחות כל יום האומרו אחר תפילת שחרית ימצא חיים, וכן הוא מנהג חברון. וכן כתב בספר מטה אפרים (סי' תקפא סעיף ו). וכן הוא מנהג יוצאי צפון אפריקא (מרוקו) עיין בסידור עולת תמיד, תפלת החדש. שערי רצון לרבי שלמה עבאדי ז"ל (שאלוניקי שנת תקא, הנהגות חדש אלול).

וע"ע במ"ב (סי' תקפא ס"ק ב) שאומרים בכל יום אחר התפילה מזמור לדוד ה' אורי וישעי וגו', ולמנהגינו אומרים אותו אחר

א' ואות ו' סותמת כל הו"ק בתוכה כי פרטי הו"ק אינם נראים עי' שם שהאריך בזה וירווח לך) זה ולכן נקרא אלול כי בכל החדש הזה ראוי לכוין בשני שמות אלו.

<p>אלול אל גי' גי' יודין ואלף דסיג ולמני' גי' יודין ואת ה-הו ותמורת האלף דאהי"ת דיודין והנה שני שמות סיג וקס"א הנו הם בני דר"ך.</p>	<p>יוד ה' ואלו ה' אלף ה' יוד ה' יוד ה' ואלו ה' אלף ה' יוד ה' סיג גי' דר"ך יוד ה' ו' ה' ה' גי' = ב"ם</p>
---	--

וה"ס "הנותן בים דר"ך" כי מלת ב"ם הוא שם ב"ן ושני שמות הנו' עולים בני' דר"ך. וזה שכתוב "הנותן ב"ם" שהוא שם ב"ן. "דר"ך" שמאיר הדר"ך הנ"ל בשם ב"ן, ודר"ך הזה נפתח בכל חודש אלול.

[יז] כ"כ רבנו הב"ח באדרת אליהו.

[יח] מטה אפרים (אות ח). ועי' בפלא יועץ (ערך תהילים) שכתב וז"ל: הנה כי בן לא יגרע מצדיק ללמוד כל ספר התהלים בכל שבוע מדי שבת בשבתו. ואף שכתבו הפוסקים שמי שיכול ללמוד הלכות ופפוליים ועוסק בתהילים חשוב ביטול תורה לגבי דידיה, מ"מ ללמוד אותם פעם א' בשבוע לא נאמר זה, ועת לכל הפי'. ע"כ.

וידוע שאין דבר מכניע הקליפות והמשטינים כמו מזמורי תהלים, דלכן נקראים זמירות לשון זימור שמזמרים עריצים, ואויב ישראל הוא הנחש, וקודם אותיות נחש יש זמר. ובזה יובן מה שאמר השי"ת לנחש (בראשית ג, טז) "הוא ישובך ראש", ר"ל ישובך בזמר שהוא ראש לאותיות שמך. ואתה תשובנו עקב, סוף אותיות נחש יש תס"ט, כמנין איש חמסי"ם וכמנין דין קשיה, דעל ידי שתחמיאנו ותעשהו איש חמסים, אז תעורר עליו דין קשה. וזה שאמר כי תצא למלחמה, צריך שתכין לך כלי זין שלך שהוא רמוז באותיות שהם על אויבך, שהוא הנחש והוא זמר, כי זה עיקר הכלי מלחמה של ישראל כשנלחמים עם אויביהם לכל צרה, מסוגלים מזמורי תהלים יותר מכל לימוד תורה. ועל ידי זה ונתנו ה' אלהיך – לאויבך, הוא הנחש, בידך, ואז ושבית שבינו, שב י"ו, שב ר"ל שבע י"ו, כמו שב שמעתתא דאיתא בגמרא, והבירור הוא מן הקליפה שהיא נקראת רשות הרבים, רחבו י"ו אמה, כמ"ש רבנו האר"י ז"ל בסוד אבג"י של אנא בכח, וזה הבירור הוא שבע בחינות. או יובן שבע פעמים י"ו הוא מספר יב"ק הרמוז בר"ת יעננו ביום קראנו, ור"ת יענך ה' ביום צרה, ודו"ק. (בן איש חי פרשת כי תצא)

ורבנו אפרים בפירושו על התורה כתב יד (פרשת וזאת הברכה) כתב וז"ל: כל האומר תהלים בכל יום כאלו קיים כל התורה כולה. והוא תכו לרגלך ישא מדברותך, ר"ת תל"ם מלשון תהלים וסמך ליה תורה צוה לנו משה, עכ"ל.

כבר נודע סגולות ספר תהלים נורא מאד, יזהר לקרא ממנו שיעור בכל יום או לפחות בכל שבוע, באופן כי ילמד תנ"ך ובפרט תהלים משניות וזהר הקדוש ולא יסור ממנו, וחזור עליהם כפי כחו. וסימנך,

טו. טוב שיאמר בברכת השיבנו נוסח המודפס בסידורים יה"ר מלפניך שתחתור תתירה מתחת כסא כבודך וכו' עד כי ימינך פשוטה לקבל שבים, ויכוין בהוי"ה בניקוד סגול ובהוי"ה בניקוד צירי, ולחברם יחד דידוע מרבנו האריז"ל דתפילה זו מסוגלת להחזיר רשע בתשובה, אם יתפלל מ' יום ובפרט בימי רחמים אלה וכו'.

טז. בשני הימים של אחר ר"ח אלול, יצום ויתענה אותם שני ימים רצופים, ויעשה בהם תשובה, ויכוין בהם יחוד מ"ח שעות ועי"ז ישיג הארה גדולה ותקן גדול לנפשו וכו'.

יז. מצוה להתענות בחודש אלול כי כן התענה משה מ' יום אלו מר"ח אלול עד יוהכ"פ כי הם ימי רצון וכו', ובלבד שיהיה בפשוט מעשים ולגדור גדר שלא ישוב עוד לבסלה וכו'.

יח. בחודש אלול יתקן כל העוונות והפגמים שפגם ושעוות, ויתקן כל פגם כראוי כפי מה שנתבאר בתיקוני עוונות בשערוה"ק להאריז"ל וכו'. ומנהגנו בק"ק חסידים "נהר שלום" תכב"ץ לערוך תיקון הכללי להרש"ש זיע"א הכולל תיקון לעוונות קלין וחמורין ר"ל בחודש זה, ומתענים יום אחד ופודים שאר ימי התעניות בצדקה וכו'.

עינים והארות

ונמצא שניזון ממזון מעולה ונקי יותר, וכדמיון זה בכח מחשבתו דוחק הקלי' לחוץ.

כתב השל"ה הקדוש (הובא במועד לכל חי סי' יא אות ו) ואם רוצה להתענות מ' יום. צריך שיתחיל קודם חודש אלול. כדי להשלים השבתות שאין מתענים בהם.

וכתב מרן החיד"א בצפורן שמיר (סי' יא) בשבחה המתענה על חטאיו, וכתב כי רבו סגולות התענית, לפי שכוחות הרע אין בהם כח לידבק במי ששרוי בתענית, וגם המקטרגים אין בהם כח לקטרג עליו, ולא להביאו לידי נסיון, כי השי"ת רואה שהוא מנסה עצמו בתענית, וגם אם הוא חייב יסורין, הרי הוא מראה שמקבלם על עצמו באהבה. ועוד, שעל ידי התענית בא לידי ענוה, שיכיר בעצמו שבמניעת מעט מאכל תש כוחו. וכן כי מיעוט חלבו ודמו עולים לריח ניחוח כקרבן לפני ה', ויש מלאכים שאינם יכולים לעלות אלא בכח זה.

ומהרה"ו (והביאו מרן החיד"א בספר לב דוד פרק ו) כתב בזה, כי תועלת התעניות הוא תמורת היסורין הצריכין לבוא עליו. ולא עוד, אלא כיון שמקבלם מדעתו ורצונו מידי עצמו, יום אחד של תענית או של לבוש שק, או של כל מין סיגוף שמסנף את עצמו, מיקל מעליו הבילות של יסורים. עכ"ל.

וכתב החי אדם (כלל קלח) ואין ראוי לנהוג בתעניות אלו, אלא מי שהוא בריא, ואין התענית מזיק לו, ולא מבטלו מן התורה, ובפרט בדורות הללו שירדה חולשה לעולם, שצריך לאמוד עצמו, שאם ייחלש ויבטל מתלמודו, מוטב שלא יתענה, אלא יאכל מעט וילמוד כפליים.

וכבר כתב רבנו הב"ח, (ש"א בפתיחה לפר' נצבים) שאם ירצה לעשות תשובה באופן שירבה בתעניות וסגופים יותר ממה שמזנו סובל, אין חפץ לה' בזה.

[כז] פנ"ח (דף קכח ע"ב)

[כז] ועיין במרן החיד"א (במורה אצבע פרק א אות ו) שמדברי רבנו האריז"ל מוכח בהדיא שאף שממעט הלימוד, יתענה לתקן אשר פגם. וכנראה הוא ממ"ש רבנו האריז"ל בשער רוח"ק (דף ו ע"ב) דמה שאמרו בתענית (יא): האי צורבא מרבנן דמתענה ליכול כלבא לשירותיה, היינו כי מי שלא הטא מימיו א"צ להתענות, העסק התורה גדול מן התענית, שממשיך לנפשו שפע ומוזן ממקום גבוה, אבל מי שחטא מוכרח הוא שיתענה כדי שימרק עונותיו, ויתקן המקום אשר פגם בו ואח"כ יעלה משם למעלה. וכ"כ בספר ראשית חכמה (שער התשובה פ"ד), דהרבה מבעלי תורה סומכין שלא להתענות מההיא דליכול כלבא לשירותיה, ואין מכל זה סיוע למי

התפילה בכל השנה. ועיין בבא"ח (ש"א פר' פקודי אות ו) שהביא מדברי רבי אליהו מאני מחברון, שנהגו מראש חודש אלול עד שמיני עצרת לומר אחר שחרית וערבית מזמור לדוד ה' אורי וישעי, ואחריו קדיש. ומנהג בני אשכנז לאומרו אחר שחרית ואחר ערבית. ומנהג בני ספרד שנים הנוהגים לאומרו, מ"מ, בשבת ויו"ט נמנעים מלאומרו.

וכתב רבי אברהם המוי זצ"ל בספרו ימלט נפשו (סי' ה) מצאתי בספר כתב יד וזה לשונו סוד גדול ונורא וסגולה נשגבה מצאתי באמתחת כתבי רבני שאלוניקי, מי שהוא בעל נפש יכתוב מזמור זה על גויל או על קלף כשר המעובד לשם ספר תורה בכתיבה אשורית, ותניג ובשרמט כדין ספר תורה, וכו' סגולה לעצירת מגיפה ולכל דבר עי"ש.

[כח] כן מובא בשער רוח הקודש בתחלה שתפלה זו נתנה רבנו האריז"ל לאחד שגשתמד בנו רח"ל, ועל ידי זה שב לה' יתברך בכל ליבו, ויש שם עוד יחודים, ועיין במועד לכל חי (סי' יא אות יא).

[כט] כ"כ רבנו האריז"ל בשער רוח הקודש (דף מה דפוס ירושלים תיקון יו) וז"ל: בר"ח אלול שנת השל"א ליצירה א"ל מורי ז"ל שאתענה אותם שני ימים רצופים אשר אחר יום ר"ח עצמו של אלול, ושעי"ז אשיג איזו השגה, וכונת אלו התעניות הוא כי בחדש אלול נפתחים י"ג מקורות של הי"ג תיקוני דיקנא דעתיקא. והם מתגלים ומאירים למטה באו"א במקום המקיף של המוחין שלהם. כמו שביארנו בריש אדרת האזינו. כי מוחין למוחי דאו"א בוקע אור שלהם לחוץ ומאיר שם בסוד אור מקיף ושם מתגלים אלו הי"ג תיקוני דיקנא דעתיקא. וכ"כ בפנ"ח (דף קכח ע"א).

[ד] פנ"ח (שם),

[כה] מורה באצבע (אות רמז). וכתב רבנו האריז"ל (שער רוח הקודש דף ו ע"ב) שביום התענית צריך לכוון שהחלב והדם הנחסרים ממנו נחשבים כקרבן. והקרבן, יש בו שני חלקים, האחד, וידיו וחרטה, בכיה ותשובה, שעושה בעל הקרבן על חטאו בראותו ד' מיתות הנעשות בקרבן, ואחר שע"י חטאו הפריד אותיות הוי"ה, הרי עתה ע"י תשובתו מקרב אותיות הוי"ה. והחלק השני, שגוף הקרבן עולה להשי"ת, ומחלק ממנו לזון ולפרנס כמה דברים פנימים וחיצוניים, כדי שלא יקטרגו על האדם. וגם המתענה צריך לכוון בשני חלקים אלו. עוד צריך לכוין כוונה שניה, שיתקן בתעניתו המאכלים אשר אכל, כי פעמים מגולגל בהם איזה נפש מישראל. גם צריך לכוון כוונה שלישית, כי ביום שאוכל בו, הרי האצטומכא מקרבת המאכל אל הכבד, והכבד אל הלב, והלב למות, אבל ביום התענית הוא להיפך, שמוריד מן המוח אל הלב, ומן הלב לכבד,

מאמרי הזוהר הקדוש

מאמר חשבון הנפש

הנה, בזמן שהיה ביחמ"ק קיים היו הקרבנות מכפרים בכל יום על עוונותיהם של ישראל, וכעת שחרב ביחמ"ק צריך האדם בכל לילה קודם שיישן לעשות חשבון נפש על כל מעשיו באותו יום, ויחזור עליהם בתשובה שלמה, כי צריך האדם להזהר שיישן בלא חטא, כי השינה אחת ממשים ממיתה, ואם לא עשה חשבון נפש ותשובה, אותו היום בא לפני הקב"ה ומעיד על מעשיו, ואז נכנסת איזו רוח קשה לביתו להזיקו ח"ו. אבל אם חוזר בתשובה באה רוח טובה ולבוש מיוחד ומלביש את אותה נשמה ושומר אותה כל אותו היום.

ח"ג קע"ח ע"א

מֵאֵן [א] **דְּאִית בִּיה עוֹבְדָא טָבָא** מי שיש בו מעשה טוב, **או דְּאִיהוּ** (ס"א אי טָבָא אִיהוּ) **מְאֲרִי דְּחוֹשְׁבָנָא** או שהוא בעל חשבון, שעושה חשבון נפש על מעשיו בכל יום, **הָא אוֹקְמוּהּ** הרי הסברנו, **דְּבִכְל לַיְלִיא וְלַיְלִיא עַד לֹא יִשְׁכַּב** שבכל לילה ולילה עד שלא יעלה על משכבו, **וְעַד לֹא נָאִים** ועד שלא יישן, **בְּעֵי בַר נָשׁ לְמַעְבַּד חוֹשְׁבָנָא מְעוֹבְדוּי דְּעַבְד פֶּל הַהוּא יוֹמָא** צריך האדם לעשות חשבון נפש על כל מעשיו שעשה כל אותו היום, **וְיַתּוּב מְנַיְהוּ** וישוב ממעשיו הרעים בתשובה, **וְיַבְעֵי עַלְיְהוּ רַחֲמֵי** ויבקש עליהם רחמים מחילה וסליחה. **מֵאִי טַעְמָא בְּהֵיא שְׁעָתָא** ושואל מה הטעם שצריך לעשות חשבון נפש באותה שעה קודם השינה. **בְּגִין דְּהֵיא שְׁעָתָא אֵילְנָא דְּמוֹתָא שְׂאֲרִי בְּעֵלְמָא** היות שבאותה שעה אילן המות ב"מ שורה בעולם, **וְכָל בְּנֵי עֵלְמָא טַעְמִין טַעְמָא דְּמוֹתָא** וכל בני העולם טועמים טעם של מות, **וְבְעֵי בְּהֵיא שְׁעָתָא לְמַעְבַּד חוֹשְׁבָנָא מְעוֹבְדוּי, וְיַזְדִּי עַלְיְהוּ** וצריך באותה שעה לעשות חשבון על מעשיו ויתודה עליהם בתשובה, כמש"כ ומודה ועוזב ירוחם, וכמו שדרך בני אדם להתוודות קודם מיתתם כן צריך כל לילה קודם השינה שהיא אחת ממשים במיתה להתוודות, **בְּגִין דְּאִיהִי שְׁעָתָא דְּמוֹתָא,** היות שאותה שעה היא של מות ב"מ כדלעיל, **וְאֵלִין אַקְרוּן מְאֲרִי דְּחוֹשְׁבָנָא** ואומר הזוה"ק שאלה נקראים בעלי החשבון.

עינונים והארות

שכתוב מושלים וחשבון צריך לדרוש דרשה זאת? והדבר יובן על פי המובא במדרש, שמלך מואב היה יושב בעיר המלכות במסיבת רעים, ובאו והודיעו לו שבאו האמוריים לכבוש את העיר חשבון אשר בקצה הגבול. והמלך שלא רצה לקלקל את שמחת המסיבה אמר, חשבון? שיקחו את חשבון, פחות עיר אחת. ואז האויב כבש את חשבון. אח"כ המתינו לעוד הזדמנות וכבשו עוד עיר, ועוד עיר, עד שכבשו את כל הממלכה. וזהו שנאמר "כי אש יצאה מחשבון להבה מקרית סיחון" ובסוף "אכלה ער מואב" את עיר המלוכה. וזו גם דרכו של היצר הרע שבתחילה מתחיל לפתות את האדם בדברים קטנים ובסוף מגיע לדברים גדולים, כגון כשהאדם במיול אומר לו פעם אחת תאכל בהכשר מפוקפק, פעם אחת תראה ראייה אסורה, פעם אחת תוותר על השיעור תורה, ואז הולך ומדרדר את האדם מדחי אל דחי. עד שמוציא את האדם מן העולם. אמנם האדם צריך להערים על היצה"ר ולעשות עמו תחבולות לכבוש אותו כמו שהיה עושה דוד המלך ע"ה. כאשר קם בבוקר היה אומר ליצה"ר אני הולך לפרדס, למרחץ וכד', ואז היה הולך לבית המדרש, וי"ש חשבתו דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך.

[א] איתא בגמרא (בבא בתרא דף ע"ח ע"ב) א"ר שמואל בר נחמן א"ר יוחנן מאי דכתיב על כן יאמרו המושלים וגו' המושלים אלה המושלים ביצרם, **בואו חשבון** בואו ונחשב חשבוננו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה, **תבנה ותכונן** אם אתה עושה כן תבנה בעולם הזה ותכונן לעולם הבא, **עיר סיחון** אם משים אדם עצמו כעיר זה שמהלך אחר סיחה נאה מה כתיב אחריו **כי אש יצאה מהשבון** וגו' תצא אש ממחשבין ותאכל את שאינן מחשבין, **להבה מקרית סיחון** מקרית צדיקים שנקראו שיחין, **אכלה ער מואב** זה המהלך אחר יצרו כעיר זה שמהלך אחר סיחה נאה, **בעלי במות ארנון** אלו גסי הרוח, דאמר מר כל אדם שיש בו גסות הרוח נופל בניגהם, **ונירם** אמר רשע אין רם, **אבד חשבון** אבד חשבוננו של עולם, **עד דיבון** אמר הקב"ה המתן עד שיבא דין, **ונשים עד נפח** עד שתבא אש שאינה צריכה ניפוח, **עד מידבא** עד שתדאבב נשמתן, ואמרי לה עד העביד מאי דבעי. ע"כ לשון הגמ'. והנה על מה שאמרה הגמרא אמר רב שמואל בר נחמן אמר רבי יוחנן המושלים – אלו המושלים ביצרם. בואו חשבון – בואו ונחשב חשבוננו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עבירה כנגד הפסדה, צריך ביאור, מה הקשר בין הדרשה לפשט הפסוק, וכי בגלל

ח"א ויחי רכ"ד ע"א

רְבִי יְהוּדָה פָּתַח וְאָמַר, (ישעיה מב) לפרש מש"כ הַחֲרָשִׁים שָׁמְעוּ וְהַעֲוִרִים הִבִּיטוּ לְרֵאוֹת. הַחֲרָשִׁים שָׁמְעוּ, אֲלֵינּוּ בְּנֵי נֶשֶׁא דְלָא צִיִּיתִין לְמַלּוּלֵי אוֹרְיִיתָא [ב] ומפרש, אלה הם בני אדם שאינם שומעים לדברי תורה, וְלָא פְקַחִין אוֹדְנִיָּהוּ לְמִשְׁמַע לְפִקּוּדֵי דְמֵאֲרִיָּהוּן ואינם פותחים את אזניהם לשמוע למצוות קונם, להם אמר הנביא שמעו. וְהַעֲוִרִים, דְלָא מְסַתְפְּלִין לְמַנְדַּע עַל מָה אֲנֹנִין קְיָיִמִין והעוורים שאינם מסתכלים ומתבוננים לדעת למה הם חיים, להם

עיניים והארות

פתח בית האדם, ששם עומד מוזיק ואין לו רשות לכנס מפני קדושת המזוזה, אבל אם מצטרף אליו הצירוף של זה היום שלא נתקן, נכנסים בעל כרחו שניהם, המוזיק והיום, וגורמים ח"ו היוקות ל"ע בגוף ונפש וממון. השם ישמרנינו. (ועיי"ש בזה"ק ובפירושים).

וזה היה כל עבודת הצדיקים לתקן אלו הימים. ולכן נשתבחו בזה אבותינו הקדושים כמו (בראשית כ"ד) ואברהם זקן בא בימים, וכן (מלכים א' א') והמלך דוד זקן בא בימים, שתיקנו כל הימים שלהם בשלימות בלי חוסר.

לכן אם עבר על האדם יום שלא תקנו, ונחסר זה הניצוץ, נחסר זה היום למעלה מימים עילאין ונחסר הלבוש מהנשמה, ונחסר לבוש מהצלם. ועל זה אפשר לומר אוי לנו כי פנה יום, כי פנה היום בהבל הבלים. וכל שכן ח"ו שלא די שלא עשה לבושי קודש להנשמה, אלא אם ח"ו עשה עבירות ביום ההוא, ובמקום לבושי קודש עשה ותיקן הלבושים רעים של היצר שמתלבש בזה. וכחו נעשה ביותר לרדוף ולהשפיל כל חלקי הקדושה.

אם כן מה יעשה האדם שעברו עליו ימים ושנים בלי תיקון, ואפילו ביום שסובר שתיקן, מי יודע אם נתקבלו תורתו ומצותיו לתיקון, שיחא לתיקון יום שלם. והלואי שנמצא מכל חיינו איזה ימים כתיקונם. ומה יעשו עניים ודלים כמונו, ומה יש לנו לעשות, וכי ח"ו אין עוד תקוה, הלא הקב"ה איקרי רחום וחנון ומלא חסד ורחמים. רק גילה לנו הקדוש בעל אור החיים (פ' ויחי), שאלו הניצוצי קודש של הימים המסתלקים מן האדם, אינם מסתלקים לגמרי מן הנשמה אלא עודנו נסרך ונסבך בנפש וזה מחסד א"ל. וראיה לדבריו הקדושים מהזוהר הק' שהעתיק לעיל, שאלו הימים ממתינין להאדם אולי ישוב לה' בתשובה שלמה, ויחזרו אלו הימים לתיקונם ויחזרו ויבואו לשרות בנשמה. וזה טובה ורב חסד כפול ומכופל מבוראנו ברוך הוא וברוך שמו. ואם זוכה לתקן בתשובה כראוי, אז מאירין אלו הימים בסוד וזדונות נעשות לו כזכות. אבל תדע אחי חביבי, כי תיקון אלו הימים תלוי בהקדם ובאחור, דהיינו כל מה שאדם מתאחר לשוב אל ה' ולתקן אלו הימים, מתחשבים אלו הימים ביותר ומתעבין בעביות הזומא והטומאה והשיקוץ. כמו הזוהב הטוב והפריים כשהוא משתקע בתהום הארץ, וכל שכן ברפש וטיט המזוהם והמשוקץ, כפי שמשתהה שם ביותר מקבל יותר חלודין ועבירות ויותר קשה לנקותו ולצחצחו וליפותו ולהחזירו למראה ונון הזוהב, ומכל שכן שיאיר במקודם. ככה הנשמה כפי מה שמתאחרים לשוב לאדוננו, ככה מתעבין ומתחשבין אלו הימים ביותר, ומתחזקים הלבושים רעים שהמה לבושי היצר. ולכן דרשו רז"ל (ע"ז י"ט) אשרי איש ירא ה' (תהלים קי"ב) אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש, דהיינו בבחרותו. (טהרת הקודש, מאמר מאירי דחושבנא פרק א').

[ב] והנה להבין דברי הזוהר הללו, צריך להקדים הקדמה מדברי רבינו האר"י ז"ל (ע"ח שער כ"ו פ"א שער הצלם), ואביא בקיצור שורש הדברים, עם קצת פירוש להבין דברי קדשו, תדע כי נשמת האדם נחלקת לחמש דרגות, שהמה נפש רוח נשמה חיה ויחידה כמובא בב"ר (פ' י"ד) וכן יש לגוף חמש מדריגות, שהמה מוח עצמות נידים בשר ועור.

והנה שלח הקב"ה הנשמה בה' חלקיה לשכון ולדור עם האדם בעל חומר. ואי אפשר שתתלבש הנשמה בחומר, שהמה דברים הפכים לגמרי. לכן צריך ענין ממוצע שתתלבש בו הנשמה. ולכן ברא הקב"ה צלם בסוד (תהלים ל"ט) אך בצלם יתהלך איש. ויש ה' מיני צלם, כי לכל אחד נצרך צלם אחר, ליחידה, לנשמה, וכן לרוח וכו', לפי ערך זכותו וגדלותו. והנשמה מתלבשת בצלם, והצלם מתלבש באדם. ומקצתו חופפת על הגוף מבחוץ לשמרו. ובוה הצלם תלוי ענין יצר טוב ויצר הרע. כי יש צלם מצד הקדושה וכן להיפך. ובוה תלוי התרי"ג מצות עשה ולא תעשה. וכן להיפך תרי"ג עבירות, בעבר על לא תעשה ושאינו מקיים המצות עשה.

וכל נשמה מתחלקת מהרבה ניצוצין. ובכל גלגול שאדם מתגלגל שולחין עמו מספר ניצוצין קדישין לתקנם. וכפי מספר הניצוצין שיש לחלק הנשמה שירדה לדור באדם, ככה מספר הימים שלו שניתן לו לחיות. וזהו טפחות נתת ימי (תהלים ל"ט). וככה כפי מספר הזה יש ניצוצין בצלם. ותכלית ירידת הנשמה לעולם אינו בשביל עצמה, רק בשביל לתקן אלו הימים. והיינו השלמות שיש לנפש רוח ונשמה.

ותראה מדברי הזוה"ק הנ"ל, שיש ימים תתאין ויש ימים עילאין, כי כל יום הוא ענין גדול ונורא, ואם נאבד ח"ו זה היום בהבלים בכישול תורה וכלי קיום המצות, אז נאבד ונדחה ח"ו חלק ניצוץ אחד שהוא חלק הנשמה. כי כל אלו הניצוצין המה כנפי הנשמה, וכלם צריכים לבושיין, וכל חד מתלבש ממצות שנעשה בזה היום. ובמות האדם מתלבשת הנשמה באלו הימים עילאין שתיקן, והמה נעשו לו ללבושיין בגן עדן. ואם החסיר חסר לו מהלבושיין, וכמספר הימים שאדם חי, ככה כמספר הזה צריכה הנשמה ללבושיין בעולם העליון.

כמו למשל, גוף הגשמי שצריך לבוש מיוחד לראש, ולבוש מיוחד לגוף, ומיוחד לרגל ולעקב. ככה מצטרבת הנשמה לפי ערכה לריבוי הלבושיין. וכמו למשל, אם אדם חסר לו כובע שהוא לבוש הראש, או מנעלים לבוש העקב, אז יש לו בושה גדולה. וככה בלי שיעור וערך יותר ויותר, הבושה לנשמה שנחסר לה לבוש.

לכן בעל כרחו צריכה הנשמה שלא תשוב בבושה וכלימה ולהצטרך לבא עוד הפעם בגלגול להשתלם באלו הלבושיין. ולא עוד אלא מובא בזה"ק (שם), שהנהו ימים אם אינו מתקן אותם, אז ח"ו יוצאין מהקדושה ומתחברין אליו ימים בטומאה ח"ו, ובאין אצל

אמר הנביא הביטו לראות. **דָּהָא בְּכָל יוֹמָא וְיוֹמָא כְּרוּזָא נְפִיק וְקָרִי, וְלִית מָאן דִּישְׁנָח** כי בכל יום ויום כרוז יוצא ומכריז כמחז"ל (בפרק ששי באבות), בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרות ואומרת, אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, ואין מי שישגיח לשים לב לזה הכרוז.

דַּתְנִיָּא, אַנּוּן יוֹמִין דְּבַר נֶשׁ כִּד אֶתְבְּרִי כי למדנו שבאותם הימים שהאדם נברא בהם, **בְּהוּא יוֹמָא דְנִפְק לְעֵלְמָא** באותו יום שיצא לעולם, **בְּלָהוּ קַיִמִין בְּקַיִמִייהוּ** כל הימים האלה שהם ניצוצי לבושי נשמתו עומדים כולם בקיומם וגם מוכנים לתיקון שלהם, כי כל אדם יש לנשמה שלו לבוש שנקרא צל"ם שהוא אמצעי בין הנשמה לגוף, ויש בצל"ם הזה ניצוצות רבים ששייכים לנשמתו, שהאדם ע"י מעשיו הטובים והמצוות וכו' צריך לתקנם, ועתה מיד הם עומדים ומוכנים לתיקון כל יום ויום עם הניצוצות השייכים לו. **וְאֶזְלִין וְטָאֲסִין בְּעֵלְמָא** והניצוצות האלה הולכים ושטים בעולם, **נְחִתִין וְאֶזְהָרִין לְבַר נֶשׁ, כֹּל יוֹמָא וְיוֹמָא בְּלַחֲדוּי** יורדים ומזהירין ומאירים לאדם כל יום ויום בנפרד, כי כל יום יש לו ניצוצי קדושה ששייכים לו. **וְכִד הָהוּא יוֹמָא אֶתִי וְאֶזְהַר לִיה** וכאשר אותו יום שהוא הניצוץ בא ומאיר ומזהיר לו, כדי שיתקן הניצוץ השייך לאותו יום, **וְבַר נֶשׁ עֶבֶד בְּהוּא יוֹמָא חוּבָא קַמִּי מְאֲרִיה** והאדם לא תיקן את אותו הניצוץ, ועוד שעשה באותו יום חטא לפני אדונו. **הָהוּא יוֹמָא סְלִיק בְּכַסּוּפָא, וְאַסְהִיד סְהִדוּתָא, וְקָאִים בְּלַחֲדוּי לְבַר** אותו יום, הניצוץ שלו עולה בבושה גדולה, ומעיד עדות על האדם שחטא, ועומד אותו ניצוץ לבדו בחוץ, ולא יכול להתחבר לניצוצות המתוקנים של שאר הימים שנתקנו.

וְתַאנָּא, בְּתַר דְּקָאִים בְּלַחֲדוּי ולמדנו אחרי שעומד אותו ניצוץ לבדו בחוץ, **יְתִיב, עַד דְּבַר נֶשׁ עֶבֶד מְנִיה תְּשׁוּבָה** יושב הניצוץ וממתין שהאדם יעשה תשובה על מה שפגם בו ויחזיר אותו למקומו. **זְכָה, תָּב הָהוּא יוֹמָא לְאַתְרִיה** אם זכה לעשות תשובה חוזר אותו יום אותו הניצוץ למקומו ונתקן. **לָא זְכָה, הָהוּא יוֹמָא נְחִית, וְאַשְׁתַּתַּף בְּהוּא רוּחָא דְלְבַר, וְתָב לְבִיתִיה** ואם לא זכה לעשות תשובה, אותו יום, כלומר, אותו הניצוץ יורד למטה ומשתתף באותו רוח אחר שעומד מחוץ לבית-שלא יכל להכנס עד עתה, בגלל המזוזה שמנעה ממנו, והמתין להזיק יחד עם הניצוץ לאנשי הבית ועתה יש לו כח להכנס כי הם שנים. **וְאַתְתַּקֵּן בְּדִיוֹקְנִיה דְּהוּא בַּר נֶשׁ מְפִישׁ** ומתקן בצורתו של אותו האדם, **בְּגִין לְאַבְאָשָׁא לִיה, וְדִיִּיר עֲמִיה בְּבִיתָא** ודר עמו בבית כדי להרע לו ולהזיקו. **וְאִית דְּדִיִּירָא לְטַב אִי הוּא זְכָי** ויש פעמים שדירתו מתהפכת לטובה אם זוכה ע"י התשובה, ואז כולם נהפכים למלאכים טובים. **וְאִי לָאו, דִּיִּירִיה עֲמִיה לְבִישׁ** ואם לא עשה תשובה אז דירתו עמו להרע לו ולהזיק לו.

בֵּין כֶּךָ וּבֵין כֶּךָ אם לא חזר האדם בתשובה והלך כך לבית עולמו, **אַתְפַּקְדָן אַנּוּן יוֹמִין וְחֲסָרִים, וְלָא עָאֲלִין בְּמִנְיָנָא דְאַנּוּן דְאַשְׁתָּאֲרוּ** נמנים אותם הימים שהם הניצוצות, והם חסרים ולא עולים ולא נכנסים במנין של שאר הניצוצות שנשארו. **וְוִי לְהוּא בַּר נֶשׁ, דְנָרַע יוֹמוֹי קַמִּי מְלָכָא קַדִּישָׁא** אוי לאותו אדם שהחסיר הימים והניצוצות לפני המלך הקדוש, **וְלָא שְׂבִיק לְעֵילָא יוֹמִין, לְאַתְעֵטְרָא בְּהוּ בְּהוּא עֵלְמָא** ולא נשארו לו למעלה אותם הימים שהם הניצוצות להתעטר ולהתלבש בהם באותו עולם עליון, **וְלְאַתְקַרְבָּא בְּהַדִּיָּהוּ קַמִּי מְלָכָא קַדִּישָׁא** ולהתקרב בהם לפני המלך הקדוש.

תָּא הָיִי בא וראה, כַּד קָרִיבוּ אַנּוּן יוֹמִין קָמִי מְלָכָא קְדִישָׁא כאשר קרבים אותם הימים לפני המלך הקדוש, אִי הוּא זְכָאָה אם אותו אדם הוא צדיק, הָאִי בַר נָשׁ דְּנָפִיק מֵעֲלָמָא, סָלִיק וְעָאֵל בְּאַנּוּן יוֹמִין אותו אדם שיוצא מהעולם הזה עולה ונכנס בגן עדן ומתלבש באותם ימים. וְאַנּוּן לְבוּשֵׁי יָקָר, דְּמַתְּלַבְּשָׁא בֵּיהּ נְשֻׁמְתִּיהּ והם לבושי הכבוד שמתלבשת בהם נשמתו. וְאַנּוּן יוֹמִין הוּוּ, דְּזָכָה בְּהוּ וְלֹא חָב בְּהוּ ואותם הימים הם שהוא זכה בהם ולא חטא בהם.

וְוִי לְהָהוּא דְּגָרַע יוֹמוֹי לְעֵילָא אוי לאותו אדם שהחסיר ימים למעלה. דְּכַד בְּעָאֵן לְאַלְבָּשָׁא לִיָּה בְּיוֹמוֹי שכאשר רוצים להלביש אותו באותם האורות של לבושים שתיקן באותם הימים, אַנּוּן יוֹמִין דְּפָגִים אִיהוּ בְּחֻבוּי, חָסְרִין מֵהָהוּא לְבוּשָׁא, וְאַתְּלַבְּשׁ בְּמָנָא חֲסָרָא אותם הימים שפגם והחסיר אותם בחטאיו חסרים הם מאותו הלבוש ומתלבש בבגד חסר. כָּל שְׂכַן אִי סְגִיָּאִין אַנּוּן כל שכן אם חסרו לו ימים רבים מהם, וְלֹא לְהוּי לִיָּה לְבַר נָשׁ בְּמָה דְּאַתְּלַבְּשׁ בְּהָהוּא עֲלָמָא ולא יהיה לו לאדם במה להתלבש באותו עולם העליון. בְּרִין וְוִי לִיָּה, וְוִי לְנַפְשִׁיהּ ואז אוי לו, ואוי לנפשו, דְּרִינִין לִיָּה בְּגִיהָנָם עַל אַנּוּן יוֹמִין, יוֹמִין עַל יוֹמִין, שדנים אותו בגיהנם על אותם הימים יום מלא כנגד יום מלא, יוֹמִין עַל חַד תַּרְיִן ימים שמפסיד בהם יום אחד מפסיד כנגדו שני ימים, ומקבל עונש כפול. דְּכַד נָפִיק מֵהָאִי עֲלָמָא, לֹא אֲשַׁכַּח יוֹמִין דְּאַתְּלַבְּשׁ בְּהוּ שכאשר יצא מזה העולם באחרית ימיו לא ימצא ימים להתלבש בהם, וְלֹא הָוִי לִיָּה לְבוּשָׁא בְּמָה דְּאַתְּכַפִּי ולא יהיה לו לבוש במה להתכסות וזו בושה גדולה. וְכַאֲיִן אַנּוּן צְדִיקָא, דְּיוֹמִיהוּן בְּלָהוּן טְמִירִין אַנּוּן לְגַבִּיהּ דְּמְלָכָא קְדִישָׁא אשריהם אותם הצדיקים שימיהם כולם טמונים הם אצל המלך הקדוש, וְאַתְּעֵבִיד מְנִיָּהוּ לְבוּשֵׁי יָקָר, לְאַתְּלַבְּשָׁא בְּהוּ בְּעֲלָמָא דְּאַתִּי ונעשה מהם לבושי כבוד להתלבש בהם בעולם הבא.

תְּנִינָן בְּרִזָּא דְּמַתְּנִיתִין למדנו בסוד המשנה, מָאִי דְּכַתִּיב, (בראשית א) וַיִּדְעוּ כִּי עֲרוּמִם הֵם, יָדִיעָה יָדְעִי מִפֶּשַׁע. דְּהָהוּא לְבוּשָׁא דְּיָקָר, דְּאַתְּעֵבִיד מְאִינּוּן יוֹמִין, גָּרַע מְנִיָּהוּ מהו שכתוב וידעו כי ערומים הם פרוש, אדם וחוה ידעו ידיעה ברורה, שאותו לבוש הכבוד שהיה ראוי שיעשה מניצוצי הימים שלהם נגרע ונחסר מהם בחטאם, וְלֹא אֲשַׁתָּאֵר יוֹמָא מְאִינּוּן יוֹמִין לְאַתְּלַבְּשָׁא בֵּיהּ ולא נשאר להם אפילו יום אחד מאותם הימים שנבראו עמהם להתלבש בו כי כולם נפגמו בחטאם. הָרָא הוּא דְּכַתִּיב זהו מה שכתוב שאדם הראשון אמר להקב"ה, (תהלים קלט) גָּלְמִי רָאוּ עֵינַיָּךְ וְעַל סַפְרָךְ כָּלָם יִכְתְּבוּ פִי בעוד שהייתי גולם בלי נשמה ראו עיניך אותי, וכל המקרים שלי כולם היו כבר ידועים לך כאילו הם כתובים לפניך בספר. יָמִים יִצְרוּ. יָמִים יִצְרוּ וְדָאִי ודאי שהימים נוצרו ונבראו עם אדם הראשון ביום בריאתו, אבל אחר שחטא נפגמו כל ימיו, וְלֹא אֶחָד בָּהֶם, דְּהָא לֹא אֲשַׁתָּאֵר חַד מְנִיָּהוּ לְאַתְּלַבְּשָׁא בְּהוּ על כן ולא אחד בהם פרושו כי לא נשאר לו אפילו יום אחד להתלבש בו, כי כל ניצוצי ימיו שהם לבושי הנר"ן שלו כולם נפלו לקליפת נוגה. עַד דְּאַשְׁתַּדֵּל אָדָם, וְעַבְד תְּשׁוּבָה, וְקַדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא קָבִיל לִיָּה עד שהשתדל אדם ועשה תשובה והקב"ה קבל תשובתו, וְעַבְד לִיָּה מְאִנָּא לְבוּשָׁא אַחֲרֵינִין, וְלֹא מִן יוֹמוֹי ועשה לו לבוש אחר מקליפת נוגה שהוא הכתנות עור ולא מן ימיו, כי לא תיקן בתשובתו את הימים שנאבדו ממנו. הָרָא הוּא דְּכַתִּיב זהו שכתוב, (בראשית א) וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹהִים לְאָדָם וְלְאִשְׁתּוֹ פְּתִילֵי עוֹר וַיְלַבִּישֵׁם דהיינו שעשה להם לבושים אחרים.

תָּא חַוְי, בְּאַבְרָהָם דְּזִכָּה, מַה פְּתִיב, (בראשית כד) בָּא בְיָמִים, מְשֻׁם דְּזִכָּה בא וראה באברהם שזכה לעסוק בתורה ומצוות כל ימיו מה כתוב, בא בימים פירוש, משום שזכה שכל יום ויום שלו מלא אותו בעבודת ה'". **כַּד אֶסְתַּלַּק מֵהָאֵי עֲלָמָא, בְּאִינוּן יוֹמִין מִפְּשֵׁ דִילִיָּה, עָאֵל וְאַתְלַבֵּשׁ בְּהוּ** לכן שכשנסתלק מזה העולם באותם הימים ממש נכנס ונתלבש בהם, **וְלֹא נִגְרַע מִהָהוּא לְבוּשׁ יִקָּר בְּלוּם** ולא נגרע ונחסר לו מאותו לבוש הכבוד שלו כלום, **דְּכִתְיב בָּא בְיָמִים** פי' שנתלבש בכל ימיו כי לא החסיר יום אחד מעבודתו יתברך. **בְּאִיּוֹב מַה פְּתִיב** מה כתוב, (איוב א) **וַיֹּאמֶר עָרוּם יֵצְאֵתִי מִבֶּטֶן אִמִּי וְעָרוּם אָשׁוּב שָׁמָּה. דְּהָא לֹא אֲשַׁתָּאֵר לְבוּשָׁא לְאַתְלַבֵּשָׁא בֵּיהּ** פירוש שסבר שנאבדו ממנו כל הלבושים ולא נשאר לו לבוש להתלבש בו.

תָּאנָא, זְכָאִין אִינוּן צְדִיקָא, דְּיוֹמִיהוּן זְכָאִין, וְאַשְׁתָּאֵרוּ לְעֲלָמָא דְּאֵתִי (זכאין) למדנו שאשרי אלה הצדיקים שימיהם מלאים זכויות ומצוות ונשארו להם להתלבש בהם לעולם הבא, **וְכַד נִפְקִין, מִתְחַבְּרִין כְּלָהוּ, וְאַתְעֵבִידוּ** (דף ונד ע"ב) **לְבוּשֵׁי יִקָּר, לְאַתְלַבֵּשָׁא בֵּיהּ** וכשיוצאים מן העולם, מתחברים כל הימים ונעשה מהם לבושי כבוד להתלבש בהם. **וּבְהָהוּא לְבוּשָׁא, זְכָאִין לְאַתְעֵנְגָא מְעֵנְגָא דְּעֲלָמָא דְּאֵתִי** ובזה הלבוש הם זוכים להתענג מתענוגי עולם הבא, **וּבְהָהוּא לְבוּשָׁא, זְכָאִין לְאַחֲיָא וְלְמִיקָם** ובזה הלבוש הם עתידים לחיות ולקום בתחיית המתים. **וְכָל אִינוּן דְּאֵית לָהּ לְבוּשָׁא יְקוּמוּן** וכל אלה שיש להם לבוש יקומו, **הָרָא הוּא דְּכִתְיב** זהו שכתוב, (איוב לח) **וַיִּתְּצֵבוּ כְּמוֹ לְבוּשׁ** שכפי לבושם שזכו בו על ידי מעשיהם הטובים יתיצבו ויקומו בתחיית המתים. **וְוִי לְאִינוּן חֲיִיבֵי עֲלָמָא, דְּיוֹמִיהוּן בְּחֻבִּיהוּן (עלמין) חֶסְרִין, וְלֹא אֲשַׁתָּאֵר מִנֵּיהוּ בְּפָה דְּאַתְפְּסִיין,** **כַּד יִפְקוּן מֵעֲלָמָא** אוי לאלה רשעי העולם שימיהם חסרים בעונותיהם, ולא נשאר מימיהם שום לבוש במה שתתכסה נפשם כשיצאו מן העולם.

תָּאנָא, כָּל אִינוּן זְכָאִין, דְּזָכוּ לְאַתְלַבֵּשָׁא בְּלְבוּשׁ יִקָּר בְּיוֹמִיהוּן למדנו שכל אלה הצדיקים שזכו להתלבש בלבוש כבוד שנעשה מימיהם, **מִתְעַטְרִין בְּהָהוּא עֲלָמָא** (ס"א גולמא), **מֵעַטְרֵי דְּמִתְעַטְרֵי בְּהוּ אַבְהִין, מִהָהוּא נַחַל דְּנַגִּיד וְנַפִּיק לְגַנְתָּא דְּעַדָּן** מתעטרים בעולם העליון מהעטרות שמתעטרים בהן האבות, והיינו שמקבלים שפע של חג"ת שהם בחי' האבות, שנשפע מאותו הנחל שהוא הבינה שנמשך ויוצא לגן עדן שהוא עידון הצדיקים שזוכים לעלות לגן עדן העליון שהוא עולם הבריאה ששם מקננת הבינה דאצילות. **הָרָא הוּא דְּכִתְיב** זהו שכתוב, (ישעיה מח) **וְנָהַד ה' תְּמִיד** הקב"ה ינהג אותך ע"י השפע הנמשך מהבינה תמיד בלא הפסק **וְהַשְׁבִּיעַ בְּצַחְצָחוֹת נַפְשֶׁךָ וְגו'** והשביע באורות צחים את נפשך שהם אורות הבינה. **וְאִינוּן חֲיִיבֵי עֲלָמָא, דְּלֹא זָכוּ לְאַתְלַבֵּשָׁא בְּלְבוּשָׁא דְּיוֹמִיהוּן** ואלה רשעי עולם שלא זכו להתלבש בלבוש הנעשה מימיהם, **עֲלִיָּהוּ פְתִיב, (ירמיה יז) וְהָיָה כְּעָרְעָר בְּעָרְבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי יבֹא טוֹב** שהוא תחית המתים **וְשָׁכֵן חֲרָרִים בְּמִדְבָּר** וישכון במקום יבש במדבר, ר"ל שישאר בלי מימי השפע המחיה את המתים לעתיד לבא.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, זָכָאָה חוּלְקִיָּה דִּיעֲקֵב, דְּרַחֲצֵנוּ יְתִיר הָוָה לֵיהּ אשרי חלקו של יעקב שבטחון גדול היה לו שיזכה להיות יחד עם אבותיו, **דְּכַתִּיב וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבוֹתַי, דְּאִזְפִּי בְּהוּ וְלֹא בְּאַחֲרָא** שאמר יעקב ושכבתי עם אבותי ורצה לומר שאזכה לשכב עמם ולא עם אחרים. **דְּאִזְפִּי בְּהוּ, לְאַתְלַבְּשָׂא בְּיוֹמֵי דִּילֵיהּ, וּבְיוֹמֵי דְלַהוּן** והיינו שאזכה בהם להתלבש בימים שלי ובימים שלהם.

רַבִּי יְהוּדָה אָמַר, כְּתִיב, וַיֵּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ. בְּגָדָיו, בְּגָדֵי עֵשָׂו מִיבְעֵי לֵיהּ וקשה למה כתוב בגדיו, התורה היתה צריכה לכתוב בגדי עשו. **דְּהָא לָאו דִּיִּדְיָה הוּוּ, אֲלֵא דְעֵשָׂו הוּוּ הִנְהוּ בְּגָדִים** כי לא של יעקב היו אותם הבגדים אלא של עשו היו. **דְּכַתִּיב שְׁכַתוּב,** (בראשית כז) **וַתִּקַּח רַבֵּקָה אֶת בְּגָדֵי עֵשָׂו בְּנֵה הַגָּדוֹל הַחֲמוּדוֹת הָרִי, בְּגָדֵי עֵשָׂו כְּתִיב (הַקָּא), וְהִכָּא רֵיחַ בְּגָדָיו, דִּיעֲקֵב מְשֻׁמֵּעַ** וכאן כתוב ריח בגדיו שמשמע כי בגדיו של יעקב היו, ומתרץ. **אֲלֵא, הִכִּי אוֹקִימָנָא, וַיֵּרַח, כְּלוּמַר, אֶסְתַּבֵּל לְהִלָּאָה, וְאַרְחַ רֵיחָא דְלְבוּשׁוֹי דְּהָהוּא עֲלֵמָא, כְּדִין בְּרַכִּיָּה** אלא כך פירשנו, מש"כ וירח, כלומר הסתכל ברוח הקודש למרחוק ר"ל לעולם העליון, והריח את ריח לבוש נשמתו שבעולם העליון מה שתיקן ע"י מעשיו הטובים, ואז ברכו.

וְעַל דָּא כְּתִיב וְעַל זֶה כְּתוּב, רִיחַ רֵיחַ בְּנֵי כְּרִיחַ שְׁדָה, דָּא הוּא חֲקַל דְּתַפּוּחִין קנדישין פירוש זהו שדה של תפוחים הקדושים, שהוא סוד השכינה, לפי שיונקת מחג"ת שיש בהם ג' גוונים תפוח לבן אדום ירוק. **אָמַר, הוּאִיל וְזָכִיתָ בְּאִינוּן לְבוּשֵׁי יָקָר** אמר לו יצחק הואיל וזכית ע"י מעשיך הטובים לאלה לבושי הכבוד, על כן ויתן לך האלהים מטל השמים שהוא שפע הנמשך מא"א לז"א. **מֵאֵי מְשֻׁמֵּעַ** משמעות הדברים לומר לפי שוירח את ריח בגדיו כריח שדה שהוא סוד המלכות, לכן ברכו בברכת הטל שהוא שפע הת"ת, **בְּגִין דְּכַתְּהוּא חֲקַל דְּתַפּוּחִין קַדִּישִׁין, נְטִיל (ס"א נְטִיף) טֵלָא כָּל יוֹמָא, מִתְּהוּא אַתָּר דְּאִקְרִי שְׁמַיִם** ומתרץ לפי שבאותו שדה התפוחים שהוא המלכות נוטף טל כל יום מז"א שנקרא שמים, **דְּכַתִּיב מֵטַל הַשָּׁמַיִם** לכן כשהריח את ריח בגדיו בסוד המלכות ברכו בטל השמים שנתעצם במלכות.

אָמַר רַבִּי יוֹסִי לרבי יהודה אינך צריך לומר שברכו בשפע הטל שנתעצם במלכות, **בְּכֻלָּא בְּרַכִּיָּה** אלא בכל הברכות ברכו, כמ"ש **מֵטַל הַשָּׁמַיִם** שהוא שפע ז"א **וּמְשֻׁמֵּי הָאָרֶץ** שהוא שפע מלכות. **מֵאֵי טַעֲמָא** ומה הטעם שברכו, **בְּגִין דְּוַיֵּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו. בְּגָדָיו מְשֻׁמֵּעַ, כְּמָה דְּאוֹקִימָנָא** פרוש לפי שהריח את ריח בגדיו של עולם העליון.

שבת מברכים - חודש אלול

מעלת חודש אלול - וענין תפילה תשובה וצדקה

חודש אלול הוא חודש הרחמים והסליחות, ורבותינו אמרו שהודש זה הוא מתנה תשובה ויקרה שה' יתברך ברחמי הרבים נתן לנו, ואם נשכיל לנצל את החודש כמו שצריך, בוודאי נוכל לזכות לכתיבה וחימה טובה, כי זה הזמן שהמלך מלכו של עולם בא אלינו והשערים פתוחים, ואם לא עכשיו אימתי. כשמשה רבינו שלח מרגלים כתוב "ויתורו את הארץ" והתרגום מתרגם ויאללון ית ארעא, א"כ אלול פירושו לחפש, לבלוש, שאדם יבלוש ויחפש מה הם מעשיו ויעשה תשובה.

ארבעים יום של יצירת הולד

בא וראה מ"ש גדול הרבנים באיזמיר רבי חיים בנבנישתי זצ"ל, "דע, כי מעלתו של חודש אלול כל כך גדולה, עד כי גם אם הטא אדם בשלש העברות החמורות ביותר: עבודה זרה, גלוי עריות ושפיכות דמים, אם יעשה תשובה – יתכפר לו, כי אין דבר העומד בפני התשובה בחודש זה. וקל יותר לשוב בו בתשובה יותר מכל החודשים האחרים של השנה.

ועוד כותב: "סוד ארבעים הימים שבין ראש חודש אלול לבין יום הכיפורים הוא כהיותם כנגד ארבעים הימים שקודם יצירת הולד".

באור דבריו נראה כך: הגמרא (נדה טו:) אומרת, כי באותם הימים שהולד נמצא בבטן אמו: "אותו מלאך הממונה על ההריון נוטל טיפה ומעמידה לפני הקדוש ברוך הוא ואומר לפניו: רבנו של עולם! טפה זו מה תהא עליה? גיבור או חלש? חכם או טיפש? עשיר או עני? ואילו רשע או צדיק לא קאמר, דאמר רבי חנינא: הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר: "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה".

בארבעים הימים שבין ראש חודש אלול לבין יום הכיפורים יכול אדם ליצור את עצמו מחדש. גם אם התלכלך וטא בחטאים החמורים ביותר, יכול הוא כביכול 'לפרק' את עצמו ו'לבנות' את עצמו מחדש! בימים אלו יכול להוצר ולד חדש.

והנה אדם שיש לו משפט, והוא עומד לדין – בית הדין שולח לו הזמנה לבוא לדין, שלשים יום לפני מועד המשפט. בשלשים הימים האלו יכול האדם להכין את עצמו לדין, לסדר את טענותיו, לזמן עדים, להשיג ראיות, לדחות תכניות אחרות שתכנן לעשות ביום הדין וכדומה. כדי להיות מוכן למשפט – יש צורך בשלשים ימי הכנה.

ימי רצון

בזמן הזה שערי שמים פתוחים כמו שכתוב "ויאמר ה' אל משה עלה אלי ההרה והיה שם ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורתם, ויקם משה ויהושע משרתו ויעל משה אל הר האלהים". משה עלה אל ההר ביום ו' בסיון – יום מתן תורה עד יום שבעה עשר בתמוז, ואז ירד עם שני לוחות הברית שהיו נשאים מעצמם, וראה את העגל והמחולות, ואז פרחו האותיות והלוחות נהיו כבדים למשה ונפלו מידי ונשברו, ועם ישראל הפסיד את האור הגדול בעולם – אור הלוחות הראשונים. באותו יום ביקש משה רבינו מהקב"ה מחילה סליחה וכפרה לישראל, ולמחרת עלה שוב והתחנן לקב"ה משך ארבעים יום שימחל להם, ובסוף הארבעים יום ביום כ"ט באב אמר לו הקב"ה "פסל לך שני לחת אבנים כראשנים, וכתבתי על הלחת את הדברים אשר היו על הלחת הראשנים אשר שברת. והיה נכון לבקר ועלית בבקר אל הר סיני ונצבת לי שם על ראש ההר". ומשה ירד לסדר את הלוחות השניים ועלה שוב, והיה זה ב- א' אלול שעלה להביא את הלוחות השניים שהקב"ה יכתוב עליהן את כל התורה, ואותם ארבעים יום שהם מ-א' באלול עד יום הכיפורים בו ירד משה עם הלוחות, היו ימי רחמים ורצון – משה למעלה בהר ובני ישראל עומדים למטה סביב ההר, ובכל יום ויום היו עושים תשובה מתפללים ומתוודים לפני הקב"ה, ובכל הארבעים יום צמו מעמוד השחר עד צאת הכוכבים ומתוך צום היו מתחננים לקב"ה שישלח להם, במשך ארבעים יום האלו לימד הקב"ה את משה רבינו את כל התורה פעם נוספת, וביום האחרון – יום הכיפורים, לנו בתעניתם, ואמר לו הקב"ה סלחתי כדברך, ולעולם ארבעים יום אלו, הם ימי רצון ובהם קל לאדם להתקרב לקב"ה.

ודורשי רשומות אמרו "אני לדודי ודודי לי", "רת אלול, שאז הקב"ה פותח יד לקבלנו בתשובה וס"ת – ד' יודין גימ' ארבעים, המרמזים על ארבעים יום שעלה משה למרום מר"ת אלול עד יוהכ"פ שהם ימי רצון, וכנז"ל.

גילוי י"ג מידות של רחמים

והנה תיבות "אני לדודי ודודי לי", גימ' קפ"ה, גימ' א"ל מלא – אל"ף למ"ד, הרומז על ההארות הגדולות המתגלות בחודש זה שהם י"ג מידות של רחמים כנגד י"ג תיקוני דיקנא. ואומר רבינו האר"י שבימים האלה נפתחים שערי שמים ונפתחים בהם י"ג מכילן דרחמי (י"ג מידות של רחמים), ולכן התשובה והתפילה מתקבלות כעת יותר. ולפי זה אתי שפיר המשך הפסוק – "הרועה בשושנים", הקב"ה רועה אותי ומנהיג אותי בשושנים דהיינו בי"ג מידות של רחמים, כי השושנה יש לה י"ג עלים כנגד י"ג מכילן דרחמי, והשושנה היא כנסת ישראל ופתיחים לה י"ג מידות של רחמים לרחם על בניה.

סוד מזמור לדוד ה' אורי וישעי וסגולתו

ומובא בסידור האריז"ל לרבי יעקב קאפיל זצוק"ל והביאו הגאון חיד"א שהאומר מזמור כ"ז שבתהלים (לדוד ה' אורי וישעי, שעל הפסוק הזה, דודשים חז"ל במדרש: אורי זה ראש השנה, וישעי זה יום הכיפורים, כי יצפני בסכה זה חג הסוכות) מראש חודש אלול ועד אחר שמחת תורה, ערב ובוקר, דבר יום ביומו, מובטח שמוציא שנותיו בטוב ויערב לו, ואפילו גזירה רעה כתובה על האדם מן השמים, יכול לבטל, ומעביר מעליו כל המקטרגים, מרעין בישין, ומבטל מעליו כל גזירות קשות ורעות, ויוצא בדימוס – זכאי בדין, ועל ידי זה, יכניע כל המקטרגים, כי מראש חודש אלול, נפתחו י"ג מקורות של י"ג מכילן דרחמין, והם מתגלים ומאירים למטה, ובמזמור כ"ז שבתהלים (לדוד ה' אורי וישעי), יש בו י"ג שמות הויה. **מסביר** האריז"ל שבמזמור הזה מופיעים י"ג שמות הויה. מתחילים להגיד אותו מראש חודש אלול, שאז נפתחים י"ג השערים שנקראים מכילן דרחמין, ועל ידי האמירה הזאת, אנחנו פועלים בשמים ביטול של מקטרגים.

מו"ר הבא"ח היה אומר כל דקה בחודש אלול חשוב כמו חודש

כתב מו"ר הבן איש חי לחכם אחד בחודש אלול: אני כותב לך את המכתב בחודש אלול, שבו כל רגע ממנו יקר לי כמו חודש ימים. צריך לדעת שכל רגע וכל שניה יקרים ביותר בחודש אלול, כמו חודש ימים בחיים של אדם. וכל חודש אלול היה מו"ר הבא"ח הולך ומתבודד, והיה נוהג לקחת מניין, ועוזב את בגדד והולך אצל קבר יחזקאל הנביא להתבודד כדי שאף אחד לא יפריע לו אפי' רגע, ואת כל החודש היה מקדיש לאבינו שבשמים. אדם צריך לחשוב על עצמו, מה יהיה אתו, לחשוב טוב ולעשות השבון נפש, מה עשה כל השנה, איך לשוב בתשובה, מה לתקן בשנה הבאה, מה הוא מקבל עליו, איך המעשים שלו יהיו מעכשיו, זה הזמן, כי אם לא עכשיו אימתי יעשה את זה.

להסיר המחיצה של העוונות

בשל"ה (פרי שופטים) כתב על הימים האלו בפסוק (עמוס ג, ח) "אריה שאג מי לא יירא", כי אריה ראשי תיבות – אלול, ראש השנה, יו"ב, הושענא רבה. והנה ראינו רבים מהלכים בסמיכות לאריות והינם שומעים את שאגת הארי ואעפ"כ לא ייראו ולא יפחדו כלל, ואדרבה יביטו עליהם בהנאה ושלוות הנפש, והיכן יארע כזאת – ב'גן החיות', ומדוע, מכיוון שיש מחיצה ביניהם לאריה, כיו"ב לענין הימים הללו – כשיש מחיצה של עוונות בין האדם לזמנים הקדושים, אכן יהיה אריה שאג, ולא יירא השומע את שאגותיו. ולכך בימים אלו חייב להסיר המחיצה הזו ולירא מיום הדין הגדול והנורא ויעשה תשובה שלימה וייטב לנו בזה ובבא.

אלול של הגה"ק ר' אלימלך מליז'ענסק

סיפר הרה"ק רבי ישראל אברהם מטשערנאוסטראה (בנו של הרה"ק רבי זושא מאניפולי זי"ע), על עשיר אחד שהיה לו בן יחיד אשר ירד מדעתו ל"ע, וגרם בושות לאביו, עד שבלית ברירה היה כולאו בבית לבל יתגלה קלונו ברבים, לאחר זמן שמע האב את שמעו של הרה"ק הרבי רבי אלימלך מליז'ענסק זי"ע, שהוא מחולל פלאות ופועל ישועות בקרב הארץ, שם האב את פעמיו יחד עם הבן לעבר ליז'ענסק הרחוקה מביתו מהלך כמה וכמה פרסאות, הימים היו ימי 'חודש אלול', ועל אף ששמע האב שאין הרה"ק מקבל את הקהל בחודש אלול, ואפילו על מקרה של פיקוח נפש עונה בקיצור נמרץ, מכל מקום הרגיש העשיר שחייב הוא ליסע אל הרבי (בהשגו שבזכות 'עשירותו' יפתחו בפניו כל השערים).

על אם הדרך פנו העשיר עם בנו ללון באחד הפונדקאות, בהיותם שם, ניגש אליהם הלך עני, וביקשם שיואלו לסייעו בתרומה הגונה, כאשר ראה הבן את העני פנה אל אביו כאחד האדם ואמר לו, אבי אבי, אנא, הענק לו נתינה הגונה, האב ששמע זה לראשונה מזה עידן ועידנים – היאך שבנו מדבר כאדם שפוי בדעתו נתמלא אורה ושמחה ונתן לעני מטבע של חצי זהוב, עתה פנה אליו העני ושאלו להיכן פניו מועדות, סיפר לו העשיר על בנו ומצבו, ולכן נוסע הוא אל הרבי רבי אלימלך שירפא את בנו, פנה אליו העני ואמר לו, הנך רואה שבנך כבר חזר לדעתו להיות ככל האדם, ואם כן מה לך כי תיסע אל הצדיק להפריעו מעבודתו הקדושה של חודש אלול על לא דבר, אך העשיר לא שעה לדבריו, באמרו אם כבר באתי עד הנה לא אמנע עצמי מלהיכנס לפני ולפנים, להתברך מפום ממלל רברבן, בהגיע העשיר למעונו של הר"א העניק מתת יד הגונה למשמשים בקודש, ולאחר מכן נתנו לו להיכנס אל הקודש, משנכנס אל קודש הקדשים הניח לפני הרבי כפדיון נפש סכום אדיר של שנים עשר זהובים, ששוויים היה לעין ערוך, נענה הרבי רבי אלימלך ואמר לו, מה לך יהודי, שלאליהו הנביא לא הענקת כי אם חצי זהוב, ואילו למיילעך אתה נותן י"ב זהובים, או אז הבין אותו יהודי שהעני אשר פגש היה אליהו הנביא בכבודו ובעצמו, סיים רבי ישראל אברהם ואמר, הרואים אתם כמה יקר בעיני

ה' עבודתו בקודש של דודי הקדוש הרבי רבי אלימלך בחודש אלול, עד כי שלחו את אליהו הנביא שירפא את בנו של העשיר, ובלבד שלא יפריעוהו מעבודתו הקדושה (קדושת נועם אלימלך עמ' תק"ד).

חודש אלול הוא עיר מקלט מהמקטרגים

החודש הזה מנן על האדם כמו עיר מקלט, כמו שכתוב "אנה לידו ושמתי לך" ר"ת אלול. על הרוצה בשגנה כתוב "ונם שמה" שהוא נס לערי מקלט, וכל זמן שהוא בעיר מקלט אסור לנגוע בו, אבל כשאינו בעיר מקלט יכולים ה"ו לפגוע בו. וכך, אם אנחנו רוצים שאף מקטרג, אף שטן ואף יצר הרע לא יוכלו לגעת בנו, אנחנו צריכים לברוח אל עיר המקלט – הוא חודש אלול – לנצל את חודש אלול שיגן עלינו כל השנה, ולהיות קשורים ודבוקים בו יתברך.

וידועים דבריו של הרה"ק הבית אהרן מקארלין זי"ע (במכתב לבנו בית אהרן קמ"ט): שהיות ואין מברכים את חודש תשרי בשבת שלפני תחילת החודש, על כן יש לכוון בברכת החודש של חודש אלול גם על חודש תשרי.

ולפי זה חיל ורעדה יאחזון בכל לב, ביודעם כי הנה עתה מברכין כבר גם על ראש חודש תשרי – ראש השנה שהוא המשפיע לכל השנה הבאה, ונמצא שברכת חודש זו נכלל כל הבאה עלינו לטובה וכל אשר יתרחש בה.

ימים אלו סוד המקוה

והנה בארבעים ימים האלה יש תתק"ס שעות, כמנין הלוגין של מקוה, במקוה יש ארבעים סאה, ובכל סאה יש כ"ד לוגין, יוצא תתק"ס לוגין. אדם טובל במקוה ויוצא חדש. אם אדם ינצל את הימים האלה מראש חודש אלול עד יום הכיפורים יכול להיות בריה חדשה ממש. ולמה מקוה צריך תתק"ס לוגין, כי ידוע שהאדם מורכב מארבעת היסודות וסימנין – ארמ"ע – אש, רוח, מים, עפר, וכל אחד מה-ארמ"ע כלול מהארבעה, האש כלולה מארמ"ע של אש, וכן על זה הדרך, ארבע כפול ארבע סה"כ י"ו. אבל אדם שלא הולך בדרך ה' הוא פוגם ביסודות שלו, וכשהוא רוצה לשוב בתשובה צריך לתקן כל הארבעה יסודות דארמ"ע המעורבים מטוב ורע להכניסם לקדושה. ואיך מבטלים את הרע שבהם, ברוב! וצריך פי ששים, י"ו כפול ששים יוצא תתק"ס, זה שכתוב "ויהי ה' את יוסף" יוסף אותיות י"ו פעם ס'. ולכן יעסוק בחודש זה בזוה"ק ובפרט בתיקונים שהרי "דף זוהר" עולה ש"ב, כמנין פעמיים מקוה. ובפרט, יעסוק בחודש אלול בתקוני זוהר כי הוא מתקן בעולם העשיה בחי' נפש האדם. ושמעתי רמז לזה מהרב ישראל רחמני שליט"א שתיקוני זוהר מתחיל: ר' שמעון אזל ליה וערק למדברא דלוד ר"ת אלול.

"בחודש זה מרבין בתשובה ותפילה וצדקה המעבירין את רוע הגזירה"

התשובה רמוזה בפס' "ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב ר"ת אלול, לומר שבאלול יש סיוע מיוחד לאדם למול את ערלת לבבו, ובזה שעשה תשובה יזכה למול את ערלת הלב. ואומר הזוה"ק משחרב בית המקדש אין לנו אלא וידוי דברים לבד – חטאתי עויתי פשעתי. בעונותינו אין לנו קרבנות, אבל יש את התשובה – שהאדם יתחרט על העבר ויקבל לעתיד, ובזה האדם יכול להפוך את כל כולו ולהיות בריה חדשה.

סוד מילת: "תשובה"

ומצות התשובה, שהיא חרטה על העבר וקבלה על העתיד, היא בעולם הבינה עולם הבריאה, וצריך לעשותה בעיקר בחודש אלול כי אלול גי' בינה. בינה אותיות בן י"ה, בן הוא זכר כנגד אות ו', ויחד עם י"ה הם יה"ו, וכאשר האדם חוטא, אות ה' שהיא השכינה הקדושה מסתלקת מן המקום, וע"י התשובה ווידוי דברים בפה שהוא בחי' המלכות, מחזירים אותה ליה"ו, ואז נשתלם שם הוי"ה ב"ה. וזה פירוש תשובה, תשוב ה'. ואז השכינה שורה על ראשו של האדם והאדם מצליח בכל מעשיו.

יגמור בדעתו לא לחטוא ואז ה' יהיה ה' עימו

כתב 'עבודת פנים' (מכתב עד), כי אלול ר"ת ליגמר אינש וזהר ליסבר, והרמז הוא, כי קודם כל צריך אדם לגמור בדעתו ובלבבו שלא יחטא עוד, וזהר ליסבר – מלשון ישברו על ד' אלוקיו (תהילים קמו, ד), לקוות ולצפות להשי"ת שבודאי יהיה בעזרו. וכשיודע כי יותר קל לפעול אצל הבורא מאשר אצל האדם עצמו – שיפסיק מלחטוא או בוודאי יהיה השי"ת בעזרו.

חודש אלול מזל בתולה

כתב הרא"ש על התורה (בראשית ו, ב) כשירדו המלאכים, אמרה הבתולה לא אשמע לכם אם לא תעשו הדבר הזה – שתתנו לי כנפים שלכם, כמו שנא' (ישעי' ו, ב) 'שש כנפים לאחד', נתנו לה כנפיהם, מיד פרחו לשמים ונמלטה מן

העבירה, ואחזה פני כסא, והקב"ה פרש עליה עננו וקבלה, וקבעה במזלות, והיינו 'מזל (אלול) בתולה', והמלאכים נשאר בארץ ולא יכלו לעלות עד שמצאו סולם שיעקב אבינו חלם ועלו, הה"ד 'והנה מלאכי אלוקים עולים ויורדים בו'. הרי לך שכל מהותו ומזלו של חודש זה – להיות 'בורח מן העבירה'.

התפילה רמוזה בפס' אני לדודי ודודי לי – ר"ת אלול. אם אני לדודי, אם כל כולי, האני שלי, הוא לדודי לקב"ה, מתפלל לקב"ה ומתחנן לפניו כל הארבעים יום האלה, אז גם דודי לי, הקב"ה מתקרב אלי, הקב"ה פותח את השערים – פתחו לי פתח כחודו של מחט ופתח לכם פתח כפתחו של אולם, לכן עכשיו דרשו ה' בהמצאו קראהו בהיותו קרוב. ולכן כדאי ג"כ בחודש אלול לאמר תהלים שהם שירות וזמירות שכורתים ומזמרים את הקליפות הסובבים את השושנה העליונה, וז"ש ויאמרו לאמר אשירה לה' ר"ת אלול.

הרחב פיך ואמלאהו לבקש מאת ה' הכל יכול

מאמר נורא היה שגור בפי הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל בכוחה הגדול של תפילה, כי הנה מצינו שחז"ל (ברכות לא). למדו כמה וכמה הלכות ב'הלכות תפילה' מתפילתה של חנה, ולכשנתבונן נראה כי חנה ניגשה לתפילתה בכל העוז והתעצומות, כי היא הייתה אשה עקרה שאינה בת בנים, ובבואה לבקש על הבן, החלה לבקש שיהא בנה הנולד לה 'שקול כמשה ואהרן', ומן הנראה היה לנו לומר על כך, וכי כן היא הדרך הראויה – דייך אם תושעי בבן, מגיץ העוז לבקש 'כמשה ואהרן' ואינו דומה אלא לעני מרוד המתדפק על דלתי בית העשיר הגדול ומבקש ממנו 'נדבת ידו' כמה מיליוני דולר... אלא כאן למדנו פרק נכבד ב'הלכות תפילה' כי אכן, כך היא דרכה של תפילה – ביד המתפלל להפוך ע"י את מצבו מבירא עמיקתא לאיגרא רמא רמא. אף לדין ייאמר, אל תאמר, עברה עלי שנה בה היה מצב פרנסתי קשה, וכיו"ב בבריאות, בנחת וכו' כיצד אבוא עתה לבקש בהשנות גדולות – דיי אם ישתנה מצבי לטוב, לא כן, אלא יגש בתפילתו לקראת שנה טובה ומתוקה, שנה של מהפיכות לטובה וברכה, אם אך יפתח פיו בתפילה כראוי יגיע לידי כך.

"קראוהו בהיותו קרוב" אלו ימי אלול שאז קרוב השי"ת ביותר לישראל

הימים הללו חשובים ונשגבים ביותר על כן צריך לנצלם עד תומם, לבקש ולהתפלל ולהרבות בתחנונים לפני הקב"ה. מזה שכתוב דכתיב 'דרשו ה' בהמצאו' קאי על עשי"ת, אבל "קראוהו בהיותו קרוב" אלו ימי אלול שאז קרוב השי"ת ביותר לישראל, ואז צריך האדם להרבות בתפילה.

ובלשוננו המהור של רבינו הטור (סי' תקפא) שכתב "וכל המוסף לבקש רחמים [בימים אלול] זכות היא לו".

אמר רבי חמא ברבי חנינא (ברכות לב:) "אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל, שנאמר (תהלים כו, יד) קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'", ופירש רש"י "קוה – והתחזק, ולא תמשוך ירך, אלא חזור וקוה".

צריך לשמוח על הזכות הגדולה שנפלה בחלקנו להתפלל לפני הקב"ה, ולא עוד אלא שבימי הרחמים והסליחות ידו פשוטה לקבל שבים, והבורא יתב"ש מצפה וחפץ שנישוב ונתקרב אליו, ועל כן כמה עלינו לגשת להתפלל מתוך אהבה וחדוה, ובתום הימים הנעלים האלה לא ירגיש כמי שהצליח לסיים ולהתפטר מעול גדול שהיתה מוטלת על צווארו, אלא יצטער איך כבר חלפו ועברו עליו הימים החשובים האלה כהרף עין.

יודעים דברי חז"ל (כתובות קג.) שלאחר פטירתו של רבינו הקדוש זי"ע הגיע מדי שבת בשבתו כדי לקדש על הכוס ולהוציא את בניו ובני ביתו. והוא פלא שלא מצינו כזאת בשום צדיק מיום בריאת העולם ועד עכשיו, ומדוע

זכה רבינו הקדוש לדבר נשגב כזה. ומבאר הגאון בעל ה'בן איש חי' זי"ע בספרו 'בן יהוידע' (שם) דהנה חז"ל מספרים בכתובות (קד.) איך הווה אשכבתיה דרבי, שבעת חוליו הרבו בני הישיבה בתפילה ותחנונים והרקיעו שחקים כדי שלא יסתלק מן העולם, ואכן מכוח התפילות לא היה יכול להסתלק, והיו העליונים אווזים בו להעלותו למעלה והתחתונים מחזיקים בו למטה, עד שעלתה אמתא דבי רבי – שפחתו של רבין על הגג, ונטלה כלי זכוכית יקר וזרקתו על הארץ, וחשבו העם שהתכוונה לרמוז על הסתלקותו של רבי וממילא הפסיקו להתפלל, ובאותה שעה עלתה נשמתו במהרה עי"ש.

לפי זה מבאר ה'בן איש חי', כי זה דבר ברור שהתפילות אינן חוזרות ריקן, וגם כאן הועילו התפילות שרבינו הקדוש ימשיך להשפיע עליהם מעולם העליון, ולכן המשיך להתגלות אליהם בהאי עלמא ולקדש לבני ביתו, כי השפע מתגלה בלי ליל שב"ק, שהרי דבר פשוט הוא שלא היה עיקר תפילתם שישאר רבי בגופו בעלמא הדין, רק עיקר בקשתם היתה שימשיך להשפיע עליהם מאור קדושתו כמו שעשה בהיותו בחיים חיותו, ותפילה זו אכן נתקבלה. וגם זה מלמדנו

על גודל כוח התפילה, שאף אם נראה בעיני בשר שנסתלק רבי לעולם שכולו טוב, ואת הנעשה אין להשיב וא"כ בעל כרחך נתבטלו התפילות שהעתיקו על רפואתו, אין הדבר כן, ושום תפילה אינה הולכת לאיבוד. הצדקה רמוזה בפס' איש לרעהו ומתנות לאביונים, שעם התשובה והתפלה צריך לעשות בחודש זה צדקה, כמ"ש וחסאך בצדקה פרק.

וכמובא בכתבי האר"י ז"ל כי צרוף חודש אלול יוצא מס"ת של הפסוק וצדקה תהיה לנו כי - ההו"י, ובא ללמד כי אחד הדברים החשובים בחודש זה הוא הצדקה כמ"ש וצדקה תציל ממות, וכפי שאמרו רבותינו על חודש אלול - תשובה תפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה, ולכן צריך כל אחד להשתדל להרבות בצדקה בחודש זה. מעות של העני מופקדים אצל העשיר

החיד"א ז"ע מביא בספרו פני דוד (ראה ד"ה ובכפל הכתוב) בשם האלשיך (בפרש ראה, ד"ה נתן נתן א"י השני, ועיי' פרי משפטים אם כסף) שכראות אדם שהקב"ה השפיע לו שפע רב, ידע שאינו אלא 'אפוטרופוס' על המעות, וכמו שאמרו (ב"ב קלא): הכותב כל נכסיו לבן אחד בין הבנים הרי הוא נעשה אפוטרופוס על הממון, כי אומדים דעתו של אב שלא כיוון לתת רק לאחד ולהניח את שאר בניו - אלא שמינה אותו לאפוטרופוס, והווי הביאור מדוע כפל הכתוב - 'נתון נתן לו, כי כל ישראל בנים לה', ואם נתן נכסים לעשיר - הדעת נותנת דחלקן של עני מונח אצל העשיר, ואין העשיר אלא אפוטרופוס עליהם.

וז"ש נתון נתן לו, פירוש. ראה אנכי נותן לך, כדי שתתן לו, ולא ירע לבבך - שהרי נמצא שהנך נותן לו משלו, ואין זו מצוה כי מעותיו של העני מופקדים בידך, ושלו הוא נוטל, ואף שלכאורה אין זה מצווה כלל, עכ"ז - בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלוקיך.

המגיד מדובנא ז"ע (אהל יעקב ראה, ד"ה כי בגלל) המשיל את הדבר לאדם שאיבד שטר של מאה זהובים, ובדרך חיפושו מצא מאתים זהובים אחרים, יש לו מקום לחשוב שאם לא היה מאבד את המאה הראשונים היה לו עתה ג' מאות זהובים, אך ההולך בשדהו ושק של זרעים בידו ונקרע השק ונפלו ממנו זרעים, ולאחר זמן עבר האיש בשדהו ונשתומם לראות שצמחו בשדהו ירקות לרוב, וכי יש לו מקום לומר - אם לא היה נקרע שקי היה לי כעת לבד משדה מלאה בזרעים גם, שק גרעיני זרע, והרי לשומה ייחשב האומר כן, מכיוון שכל הצמיחה באה לו רק על ידי שהשק נקרע ונפלו ממנו גרעיני הזרע. כמו כן על האדם לדעת, שבכדי שיזכה לישועות והשפעות מן השמים עליו לזרוע את גרעיני הצדקה, וכהא דאמרינן 'זרע צדקות - מצמיח ישועות' שהצדקה היא אשר מצמיחה את הישועות וזה פירוש הכתוב 'ולא ירע לבבך בתתך לו' שלא תחשוב שממונו מתחסר על ידי הצדקה, כי אדרבה בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלוקיך כי הצדקה היא אשר הצמיחה את כל הברכה והשפע.

והענין בזה, כי עבודת חודש אלול היא לעורר מידת 'ורב חסד' על ידי נתינת הצדקה כדי שיעשה הקב"ה עמנו צדקה וחסד. וכמו שמבקשים בתחילת הסליחות "לך ה' הצדקה" בנימטריא ור"ב חס"ד, שהיא אחת משלש עשרה מידות של רחמים המתעוררות בחודש זה.

אמר האיש אליהו אם יש לבורא העולם גזברים טובים מאיתנו, יקח את העושר וייתן להם. אך אם לא, שישאיר אותו אצלנו. אמר אליהו: יישאר אצלכם

חז"ל מספרים מעשה באיש עני ונכאה לב, שמתוך צער על דלותו, יצא לשוטט בחורשות שמחוץ לעיר. לפתע נגלה לו אליהו הנביא ואמר: בשכר תמימותך ואמונתך בבורא עולם, הוחלט להעניק לך שבע שנות עושר, מתי תחפוץ בעושר, עתה, או באחרית ימך, לבבו של העני פחד ורחב משמחה אך הוא אמר לאליהו: יש לי אשה צדקת שמעולם אינני עושה דבר בלעדיה. אלך ואשאל את פיה... אמרה הצדקנית: תבקש את העושר כעת, הסכים אליהו, ועם שוב האיש לביתו כבר ראה את בניו צוהלים סביב ארגז עתיק שמצאו בחצר...

את עשרם הרב, לא שמרו בני הזוג לעצמם. בניצוחה של הצדקנית חולקו סכומים אדירים לנזקקים, כשכל תרומה מצוינת בפנקס.

בחלוף שבע שנים מצא אליהו הנביא את האיש שוב בשדה ואמר: הגיעה השעה להשיב את האוצר, אמר האיש: כשם שנמלתי בעצת אשתי, כך לא אשיב אלא בעצתה, אמרה האשה: הצג את פנקסי הצדקה שלנו לאליהו הנביא ואמור לו: אם יש לבורא העולם גזברים טובים מאיתנו, יקח את העושר וייתן להם. אך אם לא, ישאיר אותו אצלנו. אמר אליהו: יישאר אצלכם!

אל המשפט ביום ראש השנה, נבוא גם אנו: עם פנקסים. אם לא נזכה מצד הדין, נזכה לפני משורת הדין. וכתב הרמב"ם (הלכות תשובה ב): מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השם בבכי ובתחנונים, ועושה צדקה כפי כוחו. ועוד הוא כותב: ומפני ענין זה, נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים. ונשאלת השאלה: מדוע מכל תרי"ג מצות הדגש הוא דוקא על עשייה וריבוי בצדקה? והתשובה היא מה שמוכר בגמרא (ר"ה טז) אמר רבי יצחק, ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם, והראשון שבהם צדקה, ככתוב וצדקה תציל ממות.

"וחטאיך בצדקה פרוק"

ובחודש זה ירבה בצדקה כמ"ש "וחטאיך בצדקה פרוק" שהצדקה מצילה את האדם מגזירות רעות ומאריך ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים.

צדקה היא כוח מיוחד עבור אלו שאינם חשים שייצאו זכאים בדין? ריבוננו של עולם! אם מצד הדין איננו זכאים, הנה אנו נוהגים עם אחינו לפני משורת הדין. אף אתה, נהוג חסדך, ותתנהג עמנו לפני משורת הדין.

מאמרי הפרשה

פרשת ראה – רא"ה ר"ת ראה אלול הגיע.

"ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה" (יא, כ)

יש אנשים שמחמת רוב טובה מבקשים למרוד, ויש אנשים להיפך מחמת הצרות, לשניהם אומרת התורה, ראה אנכי נתן לפניכם "היום" ברכה וקללה, אבל מחר יתכן שיבא עליך ההיפך פסוק זה בא ללמדנו תשובה לשני סוגי מחשבות רעות העולות בליבם של אנשים. פעמים האדם מתבונן במצבו ורואה שהוא מסודר ב"ה, הנה יש עימו דירה הגונה, בנים ובנות, אשה טובה, עושר וכבוד, ועל כן מחשבה פנומה עולה בליבו, שהוא יכול חס ושלום לפרוק מעליו קצת עול, בבחינת "וישמן ישורון ויבעט" (דברים לב, טז), וזאת כי סבור הוא, שאפילו אם יעבור על מצוות ה', ויענישו אותו מן השמים, אי אפשר לקחת לו את כל השפע שברשותו, שהרי יש לו השקעות רבות ונכסים רבים, ואפילו יפול חס ושלום באיזה עסק, עדיין ישאר הוא עשיר גדול בעסקיו האחרים. לעומת זאת יש אדם שהוא נמצא בצרות גדולות ביותר, על כן חושב שאין מצב קשה יותר מזה, ומתייאש וחושב שלא יעזור לו שום דבר בעולם, וכל מה שיעשה לא יצליח מזל.

ועל כך בא הפסוק ואומר, ראה והתבונן, אנכי נתן לפניכם היום ברכה, אמנם יש לך ברכה, אבל כל זה רק היום, ומחר אי אפשר לידע מה ילד יום, הרי הקב"ה יכול לקחת לאדם את כל רכושו, ולעשות אותו עני ברגע אחד, או שיבואו עליו בעיות אחרות חס ושלום בביתו עם רעייתו, עם בניו וכו', ויכול להיות גם כן שהקב"ה ישאר את כל הרכוש והטוב בעולם ליורשים שלו, ויקח את האדם עצמו מכל השפע והטוב שנתן לו. לכן דע לך "ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה" היום אני נתן לפניך, אבל מחר יכול להיות חס ושלום קללה. ובן בהיפך, פעמים כאמור שהאדם רואה שיש לו צרות קשות עד מאד, וחושב שכבר אין לו תקנה, ומתייאש חס ושלום. לכן אומר לו הפסוק, ראה אנכי נתן לפניכם היום קללה, אבל מחר בעזרת השם יתברך, תהיה לך ברכה, כי מחר כבר יש מזל אחר, ברכה אחרת, והקב"ה יכול להפוך הכל ברגע אחד.

כל אדם יביט ויסתכל בדעתו שאין לו בעולם אלא רק היום שהוא עומד בו

וכך ביאר מורנו רבי יוסף חיים זצוק"ל בספרו עוד יוסף חי (דרושים ראה ד"ה ובאופן אחר) וזה לשונו, בסיעתא דשמיא, אמרו, ראה אנכי נתן לפניכם היום, דעצה טובה קא משמע לן, שכל אדם יביט ויסתכל בדעתו שאין לו בעולם אלא רק היום שהוא עומד בו. והסתכלות הזאת מהני ליה, בין בברכה, רוצה לומר בזמן שיש לו עושר וטובה הרבה, דהיצר הרע מושך לבו לגאווה גדולה ונשיאות ראש מחמת רוב טובה, על דרך "וישמן ישורון ויבעט", דאז הסתכלות זו אהני ליה שלא יבעוט ולא ירשיע, כיון דהוא רואה בדעתו שאין לו בעולם אלא אותו היום שעומד בו. דאפשר שבלילה תצא נשמתו ולא תחזור אליו עוד וישאר פגור מת ולקברות יובל. והן בקללה, שיש לו צער ויסוריין הן בדוחק הפרנסה הן בחולאי גופו, ואם יסתכל בכך אז ישקוט וינוח מן הצער, וכמו שאמר החכם (ראה משלי כג, א) "אל תצר צרת מחר" וכי

מי יודע מה ילד יום), שמא מחר איננו, ונמצאת מצטער על עולם שאינו שלך. ולזה אמר, "ראה" והבט במחשבתך ובשכלך כי "אנכי נתן לפניכם היום", רוצה לומר "היום" הזה שאתם עומדים בו בלבד. וראה שכלית זו טובה היא וצריכה לכם, והן בזמן שיש בו "ברכה" וטובה, הן בזמן של "קללה".

גם זה יעבור

מסופר על אב חכם, שלעת זקנתו קרא לבנו שיבוא אליו, כי הכין את צוואתו לאחרי מאה ועשרים. כאשר הגיע הבן, נתן לו אביו טבעת שחקוק עליה בעט סופר "גם זה יעבור". לתמיהת בנו ביאר האב את שיחתו. דע בני, שאם תראה שהקב"ה השפיע עליך שפע וברכה, אל תהיה בטוח ששפע זה יעמוד לך לעולם, ולכן תוכל לפרוק מעליך עול מלכות שמים, חס ושלוש, אלא תהיה תמיד דרוך בעבודתו יתברך, כי אפשר שכל השפע והטוב הזה "גם זה יעבור" מעליך. וכן להיפך, אם תראה שבאו עליך צרות רבות ומשונות, אל תתייאש ותאמר אין לי תקנה, חס ושלוש, אלא "גם זה יעבור".

אפילו המלך והנחש...

אומרת המשנה (ברכות ל:) אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו, ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק. הסביר האדמו"ר ר' שלמה הכהן מרדומסק זצ"ל בדרך החסידות, פעמים שהאדם רואה שעולה הוא למעלות רמות מאד, עד כדי שהמלך העליון שואל בשלומו, וזוכה להשיג השגות נבחות. וזהו "אפילו המלך" הוא מלכו של עולם "שואל בשלומו, לא ישיבנו", דהיינו למרות כל המעלות שהעלהו מלכו של עולם, ידע שצריך להזהר שלא יפסיק בתפילה לבורא עולם, ולא יפסיק מלהיות דבק בקב"ה בכל עת, כי אין הוא יודע מה יהיה איתו, וברגע שאדם עוזב את הקב"ה אפילו לרגע, יכול חס ושלוש ליפול ולהפסיד את כל מעלתו שזכה בה עד עתה.

וכן לאידך גיסא, אם חס ושלוש רואה שהקליפות התלכשו עליו, והוא כבר טבע בתוך עוונות המורים, וכולו שקוע בתוך תאוות העולם הזה עד כדי כך שהנחש בלע אותו מראשו ועד רגליו, ועל כן חושב שלא תעזור לו שום תפילה כי לא יוכל לצאת ממצבו, על כך אומר לו התנא, "אפילו נחש כרוך על עקבו", דהיינו גם אם הנחש שהוא היצר הרע כבר בלעו כולו מראשו ועד עקבו, מכל מקום "לא יפסיק", דהיינו לא יפסוק מלהתפלל להקב"ה וינצל, כמו שאמרו רבותינו (ברכות י:). אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל יתייאש מן הרחמים. וכן הגמרא (שם) מספרת על חזקיהו המלך, ככתוב (מלכים ב, כ) "בימים ההם חלה חזקיהו למות, ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו, כה אמר ה' צבאות צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה" וגו'. מאי כי מת אתה ולא תחיה? "מת אתה" – בעולם הזה, "ולא תחיה" – לעולם הבא. אמר ליה [חזקיהו לישיעה], מאי כולי האי? [על שום מה מגיעני עונש כה חמור?] אמר ליה, משום דלא עסקת בפריה ורביה [שלא נשאת אשה]. אמר ליה, משום דחזאי לי ברוח הקדש דנפקי מינאי בנין דלא מעלו [עשיתי כך, משום שראיתי ברוח הקודש שעתידים לצאת ממני בנים שאינם הגונים]. אמר ליה, בהדי כבשי דרחמנא למה לך [מה לך עם סתריו של הקב"ה], מאי דמפקדת איבעי לך למעבד [מה שנצטווית אתה צריך לעשות, כלומר לישא אשה], ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא, לעביד [והקב"ה יעשה את הטוב לפניו, ואין זה מסור לבחירתך]. אמר ליה, השתא הב לי ברתך [תן לי את בתך לאשה], אפשר דגרמא זכותא דידי ודיך ונפקי מינאי בנין דמעלו [אולי הזכות שלי יחד עם זכותך יגרמו שיוולדו לי בנים צדיקים]. אמר ליה, כבר נגזרה עליך גזירה. אמר ליה, בן אמוץ, כלה נבואתך וצא! כך מקובלני מבית אבי אבא, אפילו חרב חדה מונחת על צווארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים.

"**ראה אנכי נתן לפניכם היום בְּרָכָה וְקִלְלָה**" (יא, כו)

הכל מלמעלה והאדם לא יכול לפעול ולעשות כלום מלבדו

הרה"ק הייטב לב' זי"ע ביאר את הפסוק בפרשה "ראה אנכי נתן לפניכם היום", דהנה טעמי המקרא שעל תיבת ראה הוא 'רביע', שסימנו נכתב ממעל לתיבה, ותיבת אנכי הטעם הוא 'תביר' שמקומו מתחת לתיבה, ולרמזו לנו, שבאם בכל הקורות אותו יראה האדם ויתבונן אל הטעם שלמעלה – שהכל מאתו בא, והוא עילת כל העילות וסיבת כל הסיבות, אזי האנכי האנוכיות והגאוה שלו תביר (שבירה – בלשון ארמי), גאוותו תשבר לגמרי וישאר זך ונקי (הובא במושיען של ישראל ח"ב עמ' 361).

הגה"ק החפ"ץ חיים זי"ע המשיל משלו (משלי הח"ה לר"ד זריצקי תלמידו), פעם איקלע 'בן כפר' לתחנת הרכבת, והנה רואה הוא אדם העומד לצד הרכבת וחוצצרה בפיו, וראה זה פלא – כשאדם זה מצפצף פעם אחת ממהרים כל הקהל לעלות על הרכבת, אחר כמה רגעים יוסיף הלה לצפצף בשנית ואז אף ה'נמושות' ימהרו כל עוד נשמתם באפם לעלות על הרכבת, לאחר מכן יצפצף הלה בשלישית ותחל הרכבת במסעה. נתפעל הכפרי מכווחו של זה האיש, ועד מהרה ניגש אליו ואומר לו בהנפה, לכבוד גדול הוא לי להכיר את מנהיג ומנהל הרכבות, איש אשר על פיו יישק כל דבר.

מילא האיש שחוק פיו, באמרו, מעות גדולה מעית בני, אינני אלא 'פועל' קטן, הממלא אחר כל הוראותיו של המנהל היושב כאן למעלה במקום מהודר ולבוש מחלצות, הוא הבעה"ב אשר מרוויח הון רב מכל נסיעה ברכבת, על פיו יישק כל דבר, והוא הקובע את כל החוקים ומועדי הנסיעות. אני אינני אלא שליח פשוט.

גם אם נתבונן במה נשתנינו מאותו 'בן כפר' טיפש, בשעה שהננו משקיעים בקשרים עם עסקן פלוני ועם נדיב אלמוני, וכי הללו מנהיגים את העולם, וכי הללו יכולים לגרום לאדם להיות 'שמח וטוב לב מרוב כל'... עד שאפשר לומר כי יש בזה 'כפירה נסתרת'. הרי הכל תלוי ברצון השי"ת ולא ברצון אדם יהיה מי שיהיה, וכמו שנאמר (תהלים קמו ג-ה) "אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה... אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' אלוהיו".

"רְאֵה אֲנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וְקִלְלָה" (יא, כו)

העושה "רצון" הבורא יהיה כ"צנור" להשפיע לרבים

כתב הגאון חיד"א בנחל קדומים (ריש פרשתנו) ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה, אפשר כי רמו יש בראשי התיבות שעולים בנימט' רפ"ח, שכל מגמתנו בתורה ובמצוות לברר את רפ"ח הניצוצין, ובא לציון גואל, וזאת ה"ברכה" שעל ידי העלאת רפ"ח ניצוצין זוכים לתקן העולמות וליחד הכל.

עוד ממשיך (שם) הרחיד"א, "ראה" לשון יחיד, ואחר כך "לפניכם" בלשון רבים? אלא דכל יחיד יכול לתקן, ויהיה הוא הצנור להשפיע לרבים. כמו שהאריך מר זקנו הרב בחסד לאברהם ז"ל. הביטה וראה כי העושה רצון הבורא, "רצון" אותיות צנור, יהיה הוא כמו צנור להשפיע על ידו תדיר שפע רב ברכות שמים לכל ישראל.

"רְאֵה אֲנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וְקִלְלָה" (יא, כו)

קודם כל מעשה שעושים עלינו לזכור כי הוא משפיע על כלל ישראל, לטוב או לרע

צריך ביאור מדוע פתח הפסוק בלשון יחיד – "ראה", וסיים בלשון רבים – "נותן לפניכם"? והנה ביארו המפרשים את הענין על פי דברי הגמרא במסכת קידושין (דף מ.) לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו חיוב וחציו זכאי... עשה מצוה אחת אשריו שהכריע עצמו ואת כל העולם לכף זכות. עבר עברה אחת אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה. עד כאן. וזהו שנאמר "ראה" – אתה היחיד, "אנכי נותן לפניכם ברכה וקללה", לפני כל מעשה שתעשה זכור שמעשה זה משפיע על כלל ישראל, אם זו מצוה, הרי אתה מקיימה עבור כלל ישראל ומשפיע עליהם ברכה. ואם זו עבירה, אתה משפיע עליהם את ההיפך חלילה.

ואין לחשוב הלא אנו בניו של הקב"ה, כנאמר (דברים יד, א) "בנים אתם לה' אלהיכם", כיצד אם כן נבין את האפשרות שהקב"ה יתן קללה על עם ישראל בניו, חס ושלום? אלא ודאי הוא שהקב"ה מנהיג את העולם במידת החסד ובמידת הרחמים, והשאלה היא באיזו דרך האדם בוחר. אדם שמקיים מצוות מגביר על עצמו את מידת החסד, ואילו העובר עבירות מגביר על עצמו את מידת הדין. נמצא שהוא המושך על עצמו את ההיפך מן הברכה. רמו לדבר במילה "היום", כנאמר (כאן) "אנכי נותן לפניכם היום", היינו כדוגמת השמש המאירה ביום. אם ניקח ביצה ונניח אותה בשמש, הרי שהיא מתקשה מחום השמש. לעומת זאת אם נקח קרח ונניח אותו בשמש הוא יפשר וימס. הנה לנו שהשמש פועלת אותה פעולה והגם שכך התוצאה הפוכה, פעם מקשה ופעם ממיסה. כך גם בנמשל, הקב"ה מנהיג את עולמו בחסד, והאדם בבחירתו מחליט אם למשוך על עצמו את חסדי ה' אם לאו. המקיים מצוות מושך על עצמו חסדים. ולעומתו העושה עבירות מושך על עצמו את מידת הדין. ואם כן חלילה מלומר שהקב"ה מקלל את ישראל.

"רְאֵה אֲנֹכִי נֹתֵן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וְקִלְלָה" (יא, כו)

דיקדוקים נפלאים בלשון הפסוק

מובא בספר פנינים משולחן הגר"א על התורה, מדוע אמר הכתוב "נותן" ולא נתתי? ובאר, דאם היה אומר נתתי, הוה אמינא שהבחירה שניתנה לאדם לילך בדרך טובה, היא דוקא בתחילת הבחירה, אבל אם כבר בירר לו דרך הרע, אף אם אחר כך יברור לו את דרך הטוב, שוב אין לו תקנה. לכך אמר הכתוב "נותן" בלשון הווה, פירוש, שבכל ימיך יש לך ברירה לבחור בדרך הטוב, אפילו עד יום המיתה.

ואם אמור יאמר האדם, איזו תקנה יש לי אם הייתי רשע עד הנה, ומה אעשה עם העבירות שעשיתי ובוודאי אין לי תקנה. לכן אמר הכתוב "היום", שבעל תשובה הוא כקטן שנולד "היום", ולכן די שיעשה תשובה וילך בדרך הטוב מכאן ולהבא.

ואם עוד יאמר האדם, מה אעשה עם היצר הרע הכופה אותי? לכן אמר הכתוב "אנכי", ופירוש, "אנכי" אהיה עמך, ואל תירא מן היצר, כמאמר חז"ל (סוכה נב.), יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו, שנאמר (תהלים לו, לב) "צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו", ואלמלא הקב"ה שעוזר לו, אינו יכול לו.

ואם יאמר האדם עוד, אולי לא טובה היא הדרך שמרצה אותי הכתוב בכל מיני ריצויים כדרך המוכרים סחורה שמרצים את הלוקחים בכל מיני תחבולות כשהסחורה גרועה. לכן אמר הכתוב "לפניכם", פירוש, הדבר הזה הוא לפניכם, אין אני מכריח אתכם, לכן לא אמר לכם, רק לפניכם.

ואילו עוד יאמר האדם, שכל זה אמור כשיש בעולם צדיקים, אבל אני שחי בארץ נכר ואין צדיקים עימי, כיצד אברור לי את הדרך הטובה, ומה אני ומה חיי? לכך אמר הכתוב "ראה" לשון יחיד, ולא אמר ראו בלשון רבים, רצה לומר, ראה לפניך ואל תשגיח על העולם.

"רְאֵה אֲנֹכִי נֹתֵן לְפָנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה" (יא, כו)

גם הקללה היא ברכה, כי מתגבר על יצרו ועולה מאוד ברוחניות וזוכה למעלות נשגבות

כתב הגאון הגדול כה"ר אליהו שְׁרִים זצוק"ל בספרו מוסר חכמים על הפסוק ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה, פעמים צריך לידע שגם במקום קללה קשה אפשר לקנות חי עולם הבא, כלומר, גם הקללה יכולה להיות ברכה, כמו אם הקב"ה שם אותו במקום קשה עם אנשים רעים וחטאים, יכולה לצאת לו משם ברכה, כי מתגבר על יצרו ועולה מאוד ברוחניות וזוכה למעלות נשגבות.

ושמעתי שזה ענין הסולם שהראו ליעקב אבינו בשעה שהלך לחרן, משום שיעקב אבינו כשהלך לבית לבן הצטער מאד, ודאג שלא יוכל לעסוק שם בתורה ועבודה. דעד הנה ישב בבית יצחק אביו ובבית שם ועבר, ועסק רק בתורה ועבודה, ועתה הלך לבית לבן הרשע, מקום הטומאה והקליפות עובדי תרפים, והיאך יוכל לסגל שם תורה ומצוות? לזאת הראו לו מן השמים שלא יצטער, דאיש ישראלי הוא כסולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה (בראשית כה, יב), רוצה לומר, אף שהוא מוצב במקום רע, במקום טומאה, ב"ארץ", בגשמיות, בכל זאת יוכל לעלות על גרם המעלות, עד שראשו יהיה מגיע השמימה: לזאת כשהקיץ יעקב משנתו אמר (בראשית כה, טז), "אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי", רוצה לומר, אנכי חשבתי וסברתי תמיד, שלא יוכל איש לעלות על גרם המעלות, רק אם הוא עומד במקום מקודש כבית אבי, או כבית שם ועבר, אולם שיוכל לעלות אל מדרגה גבוהה גם במקום רע כבית לבן, זאת "אנכי לא ידעתי" עד הנה.

בהקשר להשגת דרגות גבוהות גם במקומות נמוכים מאוד, מסופר על מזכיר החברא קדישא, שביום שישי אחר הצהרים צלצל הטלפון כמזכירות, הרים המזכיר את השפורפרת ומעבר לקו היו בני משפחה שבקשו לערוך לזיה לראש משפחתם, ושבחפצם לעשות את ההלויה מיד עוד לפני שבת, אך אחר שהוסבר להם כי הזמן קצר עד מאוד ובלתי אפשרי לעשות כן, נערכה ההלויה במוצאי שבת. מפאת עיכובים שונים נערכה ההלויה מאוחר בלילה. בדרך לקבורה בהר הזיתים הכחינו אנשי החברא קדישא שחסר להם עשירי להשלמת מנין, על כן החליטו לעצור ליד בית מדרש הנקרה בדרכם, ולבקש אדם שיהיה מוכן להצטרף עמם ללויה. והנה בבית המדרש מצאו מאן דהוא עת היה מכין שיעור, למוסרו למחרת לפני תלמידיו. אמנם בתחילה היסס האיש, אך שוב סגר את ספריו ואין לקיים את המצוה שזימן לו בוראו. לאחר הקבורה, בהר הזיתים, לפני שהתפזרו אנשי החברא קדישא, נזכר אחד מהם שהנפטר ביקש עד מאד לשורר את השיר בר יוחאי בעת הקבורה. אך לא היה בנמצא מי שזוכר את השיר בעל פה. לפתע נזכר האיש משלים המנין, כי בכיסו יש את הזמר הדרוש, והחל לשיר את "בר יוחאי". סיימו את השיר, וירדו מן ההר. העשירי למנין היה נרגש כולו הפלא ופלא, ואמר, שמעו נא רבותי, האזינו וראו פלאי פלאות, איך סיבב הקב"ה שיקויים רצונו של נפטר זה, שישוררו את הפיוט בר יוחאי אחר קבורתו. דרכי היא מידי שבת להתפלל מנחה גדולה בבית כנסת סמוך. ומשום מה הארכתי בסעודת שבת והלכתי לבית כנסת אחר להתפלל מנחה. בהגיענו סמוך לבית הכנסת, הצביע בני על הארץ ומראה לי כי מתגולל על הרצפה דף המעון גניזה. הגבהתי את הדף, היה זה דף שנדפס עליו השיר בר יוחאי, על כן נשקתיו והכנסתיו לכיסי עד שאביאו לגניזה. אחר התפילה שכחתי מכך, והדף נשאר בכיסי, ופשוט שאין זאת אלא בשביל לקיים רצונו של הנפטר. זאת ועוד המשיך הרב לספר, פלא נוסף אירע, הן מעודי אני מכין את השיעור לתלמידי בסלון ביתי, ומשום מה היום נכר רעש הילדים בביתי, ועל כן החלטתי לצאת אל בית הכנסת בכדי להכין את השיעור. ועתה מכין אני על מה ולמה היה עלי לצאת מהבית ובכיסי גזוז השיר בר יוחאי, ולמה סובבו מן השמים שאלמד בבית הכנסת, זאת למען יוכל איש החברא קדישא לפגושני. התחקה האיש אחרי הנפטר לראות מי הוא אשר ארעו עמו הדברים הללו. התברר שהיה זה אדם פשוט לגמרי, אלא שמעודו לא החסיר את העליה למירון בל"ג בעומר, ואף היה פוקד את הציון פעמים נוספות במשך השנה. ומעבר לכך מידי ליל שבת היה מזמר בהתלהבות גדולה את השיר בר יוחאי על שולחנו, וכנראה היה בנשמתו ניצוץ לתנא רבי שמעון בר יוחאי, ולכך סובבו מן השמים, שיעשה רצונו, ועל מיטתו יאמרו את הזמר בר יוחאי בדרך פלאית.

"רֵאָה אָנֹכִי נֹתֵן לַפְּנִיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה, אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמָעוּ" (יא, כו-כו)

הקב"ה לא יכול לשלם לנו את השכר עבור המצוות בעוה"ז, מרוב עוצמו וגודלו

בכל יום אנחנו אומרים בתפילה, "אלו דברים שהאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא", כלומר בעולם הזה משלמים לאדם רק את ה"פירות" ממעשיו הטובים, אבל עיקר גמול השכר, הוא "הקרן" בעולם הבא, כי אין כח ליתן לאדם שכר על מעשיו בעולם הזה, כי השכר גדול מאד ורוחני שבעולם הזה אין אפשרות לשלמו, לכן האדם מקבל בעולם הזה רק מעט מן הפירות שמגיע לו, וזה נקרא "ברכה" כלומר מה שהעסק מרוויח רווחים טובים מעל הקרן, זו ברכה מהשמים. ולכן במצוות ומעשים טובים יש "ברכה" ויש "קרן", הקרן היא רק בעולם הבא וזה שנאמר כאן, "ראה אנכי נותן לפניכם היום" דהיינו כאן בעולם הזה, "ברכה" שהיא הפירות "היום", אבל הקרן קיימת לעולם הבא, כמו שממשיך הפסוק וקללה" שהיא בראשי תיבות והקרן קיימת לו לעולם הבא.

והסביר רבי העניך מאלכסנדר, כי ישנם שני סוגים של "היום", האחד הוא היום של ברכה, והשני של קללה. היום של ברכה אומר (עירובין כב.), "היום לעשותם ומחר לקבל שכרם". ואילו היום של קללה אומר (ישעיה כב, יג) "אכול ושתה כי מחר נמות", כלומר תאכל "היום" כי מחר תמות. הנה שלכל אדם יש בחירה לבחור בין היום של הטוב להיום של הרע, אולם, תורתנו מציעה וגם מצוה עלינו (דברים ל, יט), "ובחרת בחיים למען תחיה".

על דרך זו ביארו בגמרא (עירובין כב.) את הפסוק (דברים י, יא) "אשר אנכי מצוך היום לעשותם", היום לעשותם ומחר לקבל שכרם. שהעולם הזה הוא עולם העשיה, והעולם הבא הוא עולם ה"מחר לקבל שכרם", עולם הגמול.

משל למה הדבר דומה, לסוחר שנסע לצורך מסחרו בעגלה, וכיון שהנסיעה היתה ארוכה, ביקש בעל העגלה את שכרו כבר באמצע הנסיעה. אמר לו הסוחר, אם מבקש אתה את תשלום הנסיעה, לא אתן לך עד שנגיע ליעדנו. אך אם מבקש אתה תשלום עבור הוצאות הדרך, כגון עבור קניית מאכל הסוסים או עבור תיקון מסויים, אתן לך כבר עתה. להבדיל, גם בשכר המצוות הוא הענין, שהרי את השכר האמיתי עבור פעולתנו בעולם העשיה נקבל רק לעתיד לבוא, אולם תשלומי מענק מקבלים בשביל לקיים את התורה כבר עתה, וזהו שנאמר, "את הברכה אשר תשמעו", ופירש רש"י: על מנת שתשמעו.

"רֵאָה אָנֹכִי נֹתֵן לַפְּנִיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמָעוּ" (יא, כו-כו)

הקב"ה מבקש מאתנו שנבחר בחלק הטוב שהוא הברכה

כתב בספר ליקוטים מפרדס (שרים, ריש פרשתנו בחלק הפשט) על המילים בפסוק "ראה אנכי", המפיל גורלות עם חברו איזה חלק כל אחד מהם יקבל, דרכו להסתיר את החלק הטוב כדי שלא יטלנו רעו, אבל השם יתברך אומר להם לכל אחד, "ראה אנכי נותן לפניכם", והחלקים הם "ברכה וקללה", לא די שהשם אינו מסתיר את החלק הטוב, אלא גם מצביע לנו אליו ואומר "ראה", ובחרת בחיים.

עוד רמזה תורה, "ברכה וקללה את הברכה", הנה שמה כאן התורה למילה "קללה" שני שומרים: "ברכה" מצד ימין, ו"ברכה" מצד שמאל, ושבה התורה לבאר, כיצד נותנת "לפניכם" שני הפכים בנושא אחד? לכך אמר בסמוך, את הברכה "אשר" תשמעו [בלשון וודאית שכך יעשו], ואילו בקללה אמר בסמוך, והקללה "אם" לא תשמעו [בלשון ספק], כי כל ישראל בחזקת כשרים ובוודאי ישמעו לברכה, ואילו הקללה היא בספק.

על פי דרכו יש להוסיף, נאמר להלן (ל, יט) "החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה". שמא יאמרו ישראל, ונתן המקום לפנינו שתי דרכים, דרך חיים ודרך מות, נלך באיזו שנרצה? תלמוד לומר (שם) "ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך".

משל למה הדבר דומה, לאחד שהיה יושב על פרשת דרכים, והיו לפניו שתי דרכים, אחת שתחילתה מישור וסופה קוצים, ואחת שתחילתה קוצים וסופה מישור, והיה מודיע את העוברים והשבים ואומר להם, אתם רואים שביל זה שתחילתו מישור, דעו שרק שתיים שלש פסיעות אתם מהלכים במישור, אולם כל המשכו הוא קוצים. מאידך אתם רואים את שביל הקוצים, רק שתיים שלש פסיעות ראשונות אתם מהלכין בקוצים, ואחר כך יוצאים למישור. כך אמר להם משה לישראל, אתם רואין את הרשעים שמצליחים בעולם הזה, דעו שרק כשנים ושלושה ימים הם מצליחים וסופן להידחות באחרונה, שנאמר (משלי כד, כ) "כי לא תהיה אחרית לרע", ואומר (קהלת ד, א), "והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם", ואומר (משלי ד, יט), "דרך רשעים באפלה לא ידעו במה יכשלו". ואתם רואין צדיקים שמצטערים בעולם הזה, כשנים ושלושה ימים הן מצטערים, וסופן לשמות באחרונה, וכן כתוב (דברים ה, מז) "להטיבך באחריתך". וכתוב (ירמיה כט, יא) "כי אנכי ידעתי את המחשבות". ועוד כתוב (משלי ד, יח) "ואור צדיקים כאור נגה".

"ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה את הברכה אשר תשמעו" (יא, כו-כו)

אמר להם משה "ראה אנכי" – תראו אותי, האוהב והדואג לכם באמת (כמו שאתם יודעים)

מו"ר הגאון הגדול מרן ראש ישיבת פורת יוסף כמוה"ר יהודה צדקה זצוק"ל כתב בספרו קול יהודה (פרשת בחקותי עמ' ר"ד) להקשות על הפסוק ראה אנכי, מה מקום לומר "ראה" והיה לו לומר "שמע"? עיין באור החיים הקדוש ביאורים נחמדים. ולי נראה בס"ד, מה שהוצרך לומר "ראה אנכי", מפני שמשה פחד שיתמהו עם ישראל עליו, כיצד מעו לקלל אותם כל כך קשות. לכן אמר להם משה, ראו מי מדבר אליכם, "ראה אנכי" דהיינו "ראו" את "אנכי" הן אתם מכירים אותי כמה שאני אוהב אתכם, כמה מסרתי נפשי עליכם, ואם אני מקלל, זאת אינה קללה, אלא זו מציאות, והקללה תהיה אם לא תשמעו. משל למה הדבר דומה, לאמא שאומרת לבנה הקטן הזהר בני שלא תגע בחוטי החשמל ואם תגע תמות. תמה הבן על אכזריות אמו ואמר מה הטאתי שאת מקללת אותי כל כך. אמרה לו אמו ראה בני מי מדבר עמך, אמא, שידוע לך כמה אני אוהבת אותך, תדע בני זו אינה קללה בתור עונש, רק מציאות היא זו, לכן אמר ראה אנכי.

בעולם האמת לא קיימות קושיות כלל

ואפילו אם יש לאדם קושיות ואי הבנות בענין היסורים שבאים עליו ובסדר הנהגת ה' יתברך עמו, כי הולך הוא בדרך ה' ולומד תורה ומקיים מצוות, ולא מבין מדוע יסורין באים עליו. מכל מקום יאמין בלב שלם, שמכיון שהוא מקיים מצוות והונה בתורה, הברכה עמו, וכל השאלות בענייני העולם הזה אינם שאלות.

מעשה (הובא בילקוט מעם לעז שופטים עמ' פ"א) שהיה בתלמידו של הרמב"ן ז"ל שחלה, ובא הרמב"ן לבקרו. כיון שראה שקיצו קרב, והולך הוא לבית עולמו, אמר לו: שמע נא בני את אשר אצוך. דע שבעולם העליון יש היכל עליון ושמה כסאות למשפט והשכינה נצבת בעדתם. הא לך קמיע, ודע שבקמיע זה יפתחו לך כל שערי ההיכלות שברקיע, עד שתגיע להיכל העליון הזה, ושם תשאל כמה שאלות עצומות שיש לי בנוגע לכלל ישראל. את השאלות נתן לו בכתב, ובקשו שלאחר מותו יבוא אליו בחלום ויגיד לו את התשובות שישמע שם.

התלמיד נפטר לבית עולמו. ויהי היום והרמב"ן יושב על יד חלונו ולומד תורה, והנה דמות תלמידו הופיעה לנגד עיניו. אמר לו התלמיד ידע רבנו, שבכל מקום שבאתי והראיתי את הקמיע נפתחו בפני השערים, ונתנו לי רשות לעלות מעלה מעלה עד ההיכל הזה שאמרת לי, אולם כשרציתי לשאול שם את הקושיות שהכין לי מורי ורבי, ראיתי מיד שכל הקושיות אינן קיימות בעולם האמת, ששם עלמא דקשוט והכל בצדק ובמשפט.

כיצד ביאר החזו"א את אסון השואה

בספר לבוש יוסף (ישר, פרשתנו עמ' סו) מביא שכששאלו את מרן החזו"א איש כיצד יתכן שהקדוש ברוך הוא אב הרחמים גזר את השואה על עם ישראל, סבל כה רב שלא ישוער? ענה להם, מי שלא מבין בענייני היטות כשרואה שהחייט חותך את הבד, חושב שהוא אכזרי שמקלקל את הבד. אבל המבין בחייטות יודע שבעצם חיתוך הבד הוא התיקון, שעל ידי הגזרים האלו הוא תופר בגד יפה. כך גם אין בידנו להבין את השבוננו של בורא עולם.

בעוה"ב נצטער שלא זכינו ליותר יסורים, עליהם השכר הוא עצום

ובודאי כשיראה האדם את מתן השכר בעולם הבא יתעצב ויאמר, חבל שלא נתייסרתי עוד בעולם החולף.

נמחיש זאת במעשה ביהודי שהיה שוכר מגורים מאחד הפריצים. הממונה על גביית דמי השכירות של אותו פריץ, היה שר גוי שונא ישראל. היהודי דידן היה זהיר לשלם את השכירות בזמנה, כי יהודי כשר והגון היה. אולם פעם אחת כשהגיע יום התשלום אמר היהודי לשר, הפעם לא השגתי כסף, בבקשה תן לי מספר שעות עד שאשיג הלוואה. קצף עליו השר ואמר לו, אם לא תשלם עכשיו את הכסף, תקבל מלקות, וכן היה, הלקהו במכות נמרצות. מה עשה היהודי, ניגש בבכיות לפריץ, וסיפר לו את המעשה. אמר הפריץ לשר הממונה, עבור כל מכה שנתת לו, עליך לתת לו זהוב אחד. הלך אותו יהודי לביתו עצוב. שאלה אותו אשתו, מדוע אתה עצוב? אמר לה, אני בצער על שלא קבלתי ממנו עוד מלקות, הרי אם הייתי מקבל יותר מלקות, הייתי מתעשר יותר.

כך הוא בעולם הבא, על כל צער שבא לאדם כאן בעולם הזה, אפילו על צער קטן ביותר, שם מקבלים שכר רב. וכשנראה את השכר העצום, נתמלא צער רב, שלא זכינו ליותר יסורים כאן בעולם הזה.

להשתתף בצער עמ"י

יחס אחר יש בצער ויסורים שאדם כביכול מביא על עצמו, וכמו שידוע שהחזו"א בזמן מלחמת העולם השנייה לא ישן כלל על מיטה, אפילו שכידוע היה חלוש מאד מאד בטבעו, עד שאפילו לימוד התורה שלו, היה לומד בשכיבה,

אבל אמר כי בזמן שיש צער לעם ישראל, עלינו לשאת בעול באותו צער. וכן מסופר על מרן החפ"ן חיים שבמלחמת העולם הראשונה במשך ארבע שנים לא ישן כלל על מטה.

"זַנְתָּהּ אֶת הַבְּרָכָה עַל הַר גְּרִזִים וְאֶת הַקְּלָלָה עַל הַר עֵיבָל" (יא, כט)

רמז לארבעת הצדיקים שמתו בעטיו של הנחש

המקובל האלקי רבי יהודה פתיה זצ"ל בספרו "מנחת יהודה" רמז בפסוק זה, את שמות ארבעת הצדיקים שמתו בעטיו של נחש (שבת נה; בבא בתרא יז). על פי האמור בזהר (בראשית דף ל"ז ע"ב), שהם: עמרם, ישי אבי דוד, בנימין ולוי. וזה שרמז "ואת הקללה" – היא קללת המיתה שניתנה לאדם הראשון, "על הר עיבל", ראשי תיבות: עמרם ישי בנימין ולוי. כלומר הם נפטרו רק בגלל הקללה, אבל שאר הצדיקים נפטרו, לא בגלל הקללה, אלא משום דברי חז"ל (שבת נה). שאין מיתה בלא המא.

"כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן" (יא, לא)

הניסים הגדולים שהיו בזמן שעם ישראל עבר את הירדן

בגמ' (סוטה דף לג:) מובא, תניא רבי יוסי אומר בשלושה מקומות נשאו כהנים את הארון, כשעברו את הירדן, וכשהסבו את יריחו, וכשהחזירוהו למקומו, וכיון שנטבלו רגלי הכהנים במים חזרו המים לאחוריהם, שנאמר (יהושע ג, טו) "וכבוא נושאי הארון עד הירדן וגו', ויעמדו המים הירדים מלמעלה קמו נד אחד" וגו'. וכמה גובהן של מים, שנים עשר מיל על שנים עשר מיל, כנגד מחנה ישראל, דברי רבי יהודה. וכיון שגודל מחנה ישראל היה י"ב מיל, לכן נחסר בירדן שמה של י"ב מיל, כדי לאפשר לעם ישראל לעבור שם. אמר לו רבי אלעזר ברבי שמעון לדבריך אדם קל או מים קלים, הוי אומר מים קלים, אם כן באין מים ושוטפין אותן? וכיון שהמים נשפכים מהר יותר מהילוכו של האדם, יוצא שכשהגיעו המים לגובה י"ב מיל היה זה קודם שעם ישראל השלים את המעבר בירדן, ואם כן המים נפלו עליהם? אלא מלמד שהיו מים נגרשין ועולין כיפין על גבי כיפין יתר משלוש מאות מיל, עד שראו אותן כל מלכי מזרח ומערב שנאמר (יהושע ה, א) "ויהי כשמע כל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן וכל מלכי כנען אשר על הים, את אשר הוביש ה' את מי הירדן מפני בני ישראל עד עברם, וימס לבבם ולא היה בהם עוד רוח מפני בני ישראל". ואף רחב הזונה אמרה לשלוחי יהושע (יהושע ב, י) "כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף", וכתוב (שם יא) "ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד" וכו'.

ממשיכה הגמרא, עודם בירדן, אמר להם יהושע, דעו על מה אתם עוברים את הירדן, על מנת שתורישו את יושבי הארץ מפניכם. אם אתם עושין כן מוטב, ואם לאו באין מים ושוטפין אותכם, מאי אותכם אותי ואתכם.

עודם בירדן אמר להם יהושע (יהושע ד, ה), "הרימו לכם איש אבן אחת על שכמו למספר שבטי ישראל", וכתוב (שם ו) "למען תהיה זאת אות בקרבכם, כי ישאלון בניכם מה האבנים האלה לכם". סימן לבנים שעברו אבות את הירדן.

עודם בירדן אמר להם יהושע (יהושע ד, ג), "שאו לכם מזה מתוך הירדן ממצב רגלי הכהנים הכן שתיים עשרה אבנים והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון אשר תלינו בו הלילה". יכול בכל מלון ומלון, [שמא הציווי כאן שהם יקחו את האבנים לכל מקום חניה שיהיה להם? תלמוד לומר אשר תלינו בו הלילה. אמר רבי יהודה, אבא הלפתא ורבי אליעזר בן מתאי וחנניא בן חכינאי עמדו על אותן אבנים ושיערום כל אחת ואחת שקולה כארבעים סאה. וגמירי דטעונא דמדלי איניש אכתפיה תילתא דטעונא הוי [משקל כל אבן היה מ' סאה, והנושא משא לבר, הוא שליש מהמשא שישא כאשר יסיעו אחר להגביהו]. מכאן אתה מחשב לאשכול [מה היה משקלו של האשכול שנשאו המרגלים] שנאמר (במדבר יג, כג) "וישאוהו במוט בשנים", ממשמע שנאמר במוט איני יודע שבשנים, מה תלמוד לומר בשנים, בשני מוטות. אמר רבי יצחק טורטני וטורטני דטורטני [תרגום, משאוי ומשאוי של משאוי. דהיינו שני מוטות שנושאים אותם ד' אנשים, ומתחתם עוד שני מוטות, שגם אותם נושאים ד' אנשים, כך הכל נשאו את האשכול שמונה אנשים]. הא כיצד, שמונה נשאו אשכול, אחד נשא רימון ואחד נשא תאנה, יהושע וכלב לא נשאו כלום. אי בעית אימא משום דחשיבי [יהושע וכלב לא נשאו, מפני חשיבתום]. ואי בעית אימא שלא היו באותה עצה [שבכוונת המרגלים בהביאם פירות היתה לומר לעם ישראל, כשם שפירותיה משונים, כך אנשיה משונים, ולכן יהושע וכלב לא סיעו בידם בהבאת הפירות]. פליגי בה רבי אמי ורבי יצחק נפחא, חד אמר לדברי רבי יהודה כחנייתן עברו, לדברי רבי אלעזר ברבי שמעון בזה אחר זה עברו. וחד אמר בין מר ובין מר כחנייתן עברו, מר סבר אדם קל ומר סבר מים קלים. עד כאן דברי הגמרא.

עוד אמרו שם, אמר לו רבי אלעזר ברבי שמעון, מלמד שהיו מים גודשין ועולין למעלה כיפין על גבי כיפין יותר משלוש מאות מילין. עד כאן. והנה המנין של שלוש מאות, הוא שיעור מיוחד לגובה, מפני שמזלות הרקיע הם שנים עשר,

ומן הארץ עד רום הרקיע יש שלשה מזלות, ולכך כאשר דבר שהוא נובה חומרי הוא כפול מאה ועל זה אמרו את מספר שלוש מאות מיל, שזה ההתייחסות לדבר רוחני שמתרומם עד תכלית הגובה, ואין להאריך כאן.

"שְׁמֹר וְשָׁמַעְתָּ אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵצַוְךָ לְמַעַן יִיטָב לְךָ וּלְבְנֶיךָ אַחֲרַיִךְ עַד עוֹלָם כִּי תַעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ" (יב, כה)

אם שנית, אפשר שתשמע ותקיים

רש"י (כאן) פירש, "שמור", זו משנה, שאתה צריך לשמרה בבטנך שלא תשכח, כענין שנאמר (משלי כב, יח) "כי נעים כי תשמרם בבטנך". ואם שנית, אפשר שתשמע ותקיים, הא כל שאינו בכלל משנה, אינו בכלל מעשה. "את כל הדברים", שתהא חביבה עליך מצוה קלה כמצוה חמורה. "הטוב", בעיני השמים. "והישר", בעיני אדם.

"שמור" – את התורה "ושמעת" – לגדולי ישראל

רבנו האור החיים הקדוש (כאן) פירש, "שמור ושמעת", שהתורה מצווה כאן על ב' דברים, א' על שמירת התורה והמצוות, אשר נודעו לישראל מפי משה, וב' לשמור את אשר יגזרו רז"ל הם הגדרים והסייגים אשר יחדשו. וכנגד התורה והמצוות שהם ידועים כבר בתורה, נאמר "שמור", דהיינו שמור את הידוע, ואילו כנגד הדברים המתחדשים מרז"ל, אמר "ושמעת", כי עדיין לא נאמרו, לכן הציווי הוא על השמיעה, כדי לקיים את כל גזירות רז"ל וסייגיהם, וממשיך הפסוק, "את כל", "את" בא לרבות את כל גזירות ושמירות וגדרים שיחדשו רז"ל. ואמרו "כל", פירוש שבאמצעות הגדר אין נגרע מקיום התורה דבר, כי יש לשמור את כולה. וסיום הפסוק "למען ייטב לך ולבניך" פירושו, לפי שהגדרים והסייגים שעשו רז"ל, הם דבר המעמיד דורות בבני ישראל, להבדילם מכל כיעור והדומה לו.

מעשה בחייל יהודי אמריקאי שחלם שמוציאים מהקיר ספר תורה, וחפש ומצא כן והיה הדבר לפלא

כיון שהפסוק כאן מצווה לשמור על התורה, נזכיר כאן סיפור פלאי על חייל יהודי אמריקאי ששירת בצבא באירופה נגד הצבא הנאצי. לאחר לחימה עקובה מדם התעייפו אנשי הצבא, ונכנסו אנשי היחידה האמריקאית אל בית מחסה חרב, שמרתף הבית היה בשלמותו, ובו נחו מנוחה קצרה. כדרכו לפני השינה אמר החייל היהודי קריאת שמע על המיטה ומיד נרדם.

בחלומו הוא נמצא בבית הכנסת, מסביב המון קהל מתפללים עטופי טליתות, המתפללים בנעימה הדומה לנעימות בני עדות המזרח. החזן התקרב לאחד מקירות המרתף, פתח את הקיר והוציא מתוך ארון הקודש ספר תורה מפואר עטור ברימוני כסף. כל המתפללים ניגשו אל הספר נישקוהו וחיבקוהו וליווהו אל הבימה. לאחר הקריאה נישא ספר התורה בידי החזן, כשכל המתפללים שוב מלויים ומנשקים אותו, והספר הוחזר לאחר כבוד לתוך הכותל אל מקומו. כל זה ראה החייל בחלומו.

לאחר המנוחה המשיכה הפלוגה במשימתה, במיגור הצבא הנאצי. לחייל לא היה זמן רב להרהר בחלומו הנפלא, אך כאשר שב ליחידתו, הלך אל הפינה המיוחדת לחיילים היהודיים אוכלי הכשר, וסיפר לרעיו את חלומו. כולם ביטלו את החלום, מלבד קצין יהודי שלחש באזני חולם החלום, שלא יתן ליבו לדברי חבריו החיילים שבטלו את החלום, כי ניכרים הדברים שיש כאן דברים בגו.

לאחר כמה ימים, קיבלה היחידה חופשה ליומיים, והקצין הציע לחייל החולם לצאת לאותו מרתף, ולבדוק את ענין הס"ת, שמא באמת הוחבא שם באיזה מקום ספר התורה. אפשר שהמקום שימש בעבר לבית כנסת לאנוסים, או שמסיבה כל שהיא החליטו להטמין שם את ספר התורה. יחד הגיעו לפירה החריבה, ירדו למרתף ובידיהם פנס רב עוצמה שהאיר את האפלולית שהיתה במרתף, כשרוביהם דרוכים לכל מקרה. אלומת האור שהאירה את כל פינות המרתף לא העלתה דבר, הקירות היו שלמים ללא כל סימן של פתח שהוא, אך הם לא התייאשו, והחלו לדפוק על קירות המרתף בעזרת קתות הרובים, בכדי לשמוע את הד הקולות, שמא ישנו חלל בקיר.

לפתע נשמע קול חלול ועמום, המעיד על מקום חלול אחרי הקירות, הכו בכל כוחם על הקיר החלול, והנה נפרצה פירצה בכותל וכך חשוך נתגלה. אלומת הפנס הופנתה למקום, והנה על קרקעית הכוך התגלה ארגז עץ נאה ומחוטב, חתום בחותמת שעוה. בזהירות פתחו את הארגז, והנה בתוכו ספר תורה מפואר המונח על ריפוד בד משי אדום.

"זהו ספר התורה שראיתי בחלומי" אמר החייל בהתפעלות ושמחה, הספר היה עמוף במעיל קטיפה שאותיות זהב רקומות עליו, חלקם כבר דהו עם חלוף הזמן, אך עדיין אפשר היה לראות בלי קושי, כי שנת המעיל היא ת"ז לפ"ק. שמו של הנדבן היה נסים משקוט. השמחה על גילוי ספר התורה היתה כה רבה שהרקידה והקפיצה את ליבות החיילים היהודים שהיו שם. החיילים חזרו לבסיסם, וספר התורה הונח למשמרת באחד מקרונות המרפאה.

כאשר הסתיימה המלחמה, פגשו החיילים בקבוצת יהודים סלוניקאים שניצלו ממחנות השמד. נחישותם וגבורתם היהודית של הסלוניקאים העלתה בהם התרגשות רבה, עד שהחליטו לתרום להם את ספר התורה, עמו יעלו לארץ ישראל ובו יקראו תמיד. סיפורו של ספר התורה סופר לעולים, ויהודים אלה תפסוהו ורקדו עמו בניגון מיוחד, וראו בו את נס הצלתם. בנמל מרסיי ששימש כריכוז לניצולים יהודים, שם ניתן לניצולים ספר התורה, והם לקחוהו עמם עלו איתו על כבש הספינה והביאוהו ארצה.

ספר תורה של המהר"ם מרוטנבורג

אנב סיפור ספר התורה, רבי אליהו ב"ר עזריאל שחי לפני כמאתים ושישים שנה כתב בהערותיו (נדפסו בהמבורג בשנת תצ"ח) וזה לשונו, ואני בעוברי דרך קהילת קודש וורמייזא, נזכרתי מה שהונד לי ושמעתי מכבר, כי שם נמצא ספר תורה אחד ישן נושן, ומרגלא בפומייהו דאינשי, שקבלה בידי אנשי העיר הזאת, שספר התורה הוא של המהר"ם מרוטנבורג ז"ל. ורבי אליהו הנ"ל השתמש בספר התורה הלז, כענין כתיבת ספר תורה מדוייק.

גם האדמו"ר הריי"צ מלובאוויטש זצ"ל כתב, בביקורי בצרפת, בהיותי בוארמס בשנת תרס"ז ראיתי ספר תורה אשר מקובל בידם שכתבו מהר"ם מרוטנבורג. ומה מופלא מקורו של ספר התורה שכתבו רבי מאיר מרוטנבורג בין קירות בית הסוהר, מפאת גזירת הקיסר כידוע, ומנעו ממנו ללמוד בספרים המצויים, אך היו בידו קלף ודיו, בהם כתב את הידושיו ושלהם לתלמידיו.

והנה גוף המעשה שאירע עם ספר התורה הזה, מובא בספר המעשיות שספר תורה מהשמים ירד למהר"ם מרוטנבורג בהיותו בבית האסורים, בכדי להפיג צערו, ובו היה קורא, ונתגלו לו טעמי תורה שלא למדם אדם מעולם. לאחר מכן החליט להעתיק ולכתוב ספר תורה על פי ספר תורה זה. וכאשר קרבו ימיו למות, ביקש שיביאו לו ארגז קטן או שעשה ארגז בעצמו, והניח בו את ספר התורה שכתב, ושלשלו מן הלון תא מאסרו, אל עבר נהר הרייננס שהיה עובר מתחת בית המאסר, כך שטה לה התיבה ובה ספר תורה בנהר ממקום אל מקום, לקיים את מצות משלחה, עד שהגיעה התיבה בסמוך לעיר וורמייזא. כאשר ראו דייגים נוצרים את התיבה צפה על פני המים, אמרו בליבם מציאה מצאנו, והתקרבו אליה כדי לקחתה. אולם כאשר קרבו אליה לקחתה, פתאום נתרחקה מהם בדרך פלאית ולא יכלו לגשת אליה, וכך אירע כמה פעמים עד שנתייאשו מלהשיגה. השמועה על דבר התיבה הנפלאה התפשטה בעיר, ובני האדם באו לראות את מעשה הפלא, כיצד תיבה בורחת מפני רודפיה. גם הכומר של העיר ניסה את כוחו להשיגה, ובראות התיבה את הכומר, התכסתה מתחת לפני המים.

והנה אל המקום הגיעו סוחרים יהודים שרגילים היו לקנות דגים מאת הדייגים, ואמרו ננסה אנו את כוחנו להשיג את התיבה, ושטו לקראת התיבה, ולא עברה שעה קלה והתיבה היתה בידיהם. פתחו את התיבה, וראו שמונת בה ספר תורה כתוב על קלף של צבי.

ההגמון המקומי דרש את חלקו בתיבה, וקיבל במתנה לידו את הארגז שספר התורה היה מונח בו. וניסי ניסים נעשו לו, שכשהיה יוצא למלחמה היה לוקח עמו את התיבה ומנצח. אולם גוף ספר התורה המיוחד, נשאר בידי הקהילה.

על שולי התיבה היה כתוב, שספר התורה נכתב על ידי המהר"ם מרוטנבורג בעת מאסרו, וגם בקשה מאת הקהילה היהודית שספר התורה יבא לידיה, שיקראו בו את קריאת התורה. אנשי וורמייזא עיטרו את ספר התורה בעטרה של זהב, קישטוהו ברימונים וביד של כסף, והכניסוהו להיכל בשירה וזמרה, ושמרו עליו כבבת עיניהם. את ספר התורה הוציאו לקרוא בו במועדי ישראל בחג השבועות ובשמחת תורה, ואז היו מוציאים אותו בעסק גדול, וקראו בו באוזני כל העדה, הם ובניהם ובני בניהם עד דור אחרון. ויש אומרים שלא מהר"ם מרוטנבורג כתבו אלא רבי מאיר מאיגרא.

"כי יקום בקרבך נביא" (יג, ב)

אין לומר אף בדרך שחוק 'כך אמר לי הבורא'

חכם אחד מארצות המזרח בא לעיר וילנא, והיה משתוקק ונכסף להשתעשע בחברת הצדיק רבי זלמלע מוולאז'ין, ולנסות עד היכן מגיע כח בקיאותו בספרי הרמב"ם. ויהי כאשר בא החכם הספרדי אל בית מדרשו של הצדיק, שאל אותו לאמור, הנה שמעתי עליך שחכם גדול אתה, וכי רב כוחך בספרי הרמב"ם, והיה בדעתי לנסוע אליך מכבר, אולם ה' אמר לי לא תעבור... וכוונתו היתה לרמוז שמן השמים עכבוהו, מחמת קור וצינה שמנעו ממנו להגיע.

וישתומם רבי זלמלע לקול דברי האיש, ויאמר לו, אחי, הלא ידעת אם לא שמעת כי תלמוד ערוך הוא בפי רבנו הגדול הרמב"ם (פ"ה מהל' ע"ז ה"ח) תוך כדי שהוא מצטטו בזה הלשון, אחד המתנבא מה שלא שמע במראה הנבואה,

או מי ששמע דברי הנביא חברו ואמר שדבר זה לו נאמר והוא נתנבא בו, הרי זה נביא שקר ומיתתו בחנק. וכתב שם ההגהות מיימוניות, כתב רא"מ, הלכך יזהר אדם שלא יאמר אפילו דרך חוכא ושחוק, הקב"ה אמר לי כך, ולפי שראיתי בני אדם אומרים כך ואין מרגישים שעוון הדבר, כתבתי. עד כאן לשונו.

איך גילה הט"ז את סודו של משיח השקר שבתאי צבי

בספר טללי אורות (ראה, עמ' רכ"ח) כותב, בימים ההם פעל משיח השקר שבתאי צבי ימ"ש, ורבים מהמון העם ואף חכמים וטובים נהרו אחריו. ביקש בעל הט"ז לתהות על קנקנו, ושיגר את בנו אליו לבחון מעשיו. כאשר שב הבן אל אביו, סיפר כי לא מצא בו במשך ימי שהותו שמץ של חשד או הנהגה לא טובה, רק הבחין כי בעת שהוא ישן הוא שוכב פרקדן. אמר בעל הט"ז, אם כך, אין כל ספק שאין זה משיח צדקנו, כי לא יתכן שיעבור אפילו על גזרה או דקדוק קל מדברי סופרים.

ואכן לבסוף נתגלה קלונו ברבים, ויחד עם כת הרשעים שעמו עברו עבירות חמורות, בחיובי כריתות ומיתות בית דין, וסופו שנתפס על ידי מלך טורכיה, והמיר את דתו כדי להציל את חייו ומת כמומר ומשומד.

פיקחות הגר"ח מוולאז'ין שגילה את מטרת היהודי המסתורי

מעשה שאירע בוולנא, המעיד על חכמתו ופקחותו של הגר"ח מוולאז'ין. באותם הימים לחמה הממשלה בכל עוז נגד הברחת סחורות מעבר לגבול. יהודים לא מעטים שהתקשו למצוא מקור פרנסה בגלל הצרת צעדיהם על ידי הממשלה, עסקו בהברחת סחורות ובמכירתן כדי לקיים את נפשם ונפש בני ביתם.

והנה יום אחד הגיע אל העיר אורח נעלה, בעל הדרת פנים מופלאה, לבוש בגדי הוד והדר, כפתורי כסף גדולים מעטרים את בגדיו, ואף נעליו מקושטות היו בכפתורי כסף. מיד עם בואו לעיר, נועד עם המושל המקומי במשך כמה שעות, ובצאתו ביקש שידאגו לו לאכסניה מהודרת שתהיה בתכלית הכשרות. רבים מהמון העם נהרו בכל יום לבית הכנסת, כדי לשמוע את תפילתו, שהיתה זו תפילה מלאה התרגשות והשתפכות הנפש, עד שסיפרו כי המקום בו עמד בתפילתו, היה רטוב מרוב דמעה וזיעה. גם בשיחותיו דיבר ברמיזות וסודות, כאשר את מטרת בואו הוא עוטף בהילה של רזי דרוזין, שאין לגלותה עד בוא העת. על כן, בואו של האיש עורר התרגשות רבה, כשסודיות רבה אפפה את מקורו. היו שסיפרו כי הוא ציר שלוח מעשרת השבטים, והיו שסיפרו שהוא מגיע מתוככי היבשת האסיאתית כדי לפעול למען כלל ישראל אצל השלטון הרוסי, ועוד שמועות כאלה ואחרות היו סביב האיש. כך גם רבים מגדולי וילנא ביקשו לשחר את פניו בדרך כבוד, אך הלה סרב לקבלם לפני שיתהה על קנקנם. לאט לאט החל להתקרב אל חשוכי העיר ונכבדיה, ומי שהתקבל אצלו, נחשב לו הדבר ליזכות גדולה.

השמועה על אותו יהודי מסתורי עשתה כנפים למרחוק, ורבים תלו בו תקוה להטבת מצבם של כלל ישראל. למרות כל זאת, רבן של ישראל הגר"ח מוולאז'ין, לא הלך שולל אחרי אותו איש מסתורי. מיד כששמע על מעשיו והנהגותיו, שיגר שליח ציר נאמן אל אחד מחשובי וילנא, והזהיר אותו מפני האיש המסתורי, שאינו אלא מרגל שנשלח על ידי השלטונות כדי לחשוף את מבריחי המכס, וביקש הגר"ח שיתריע באנשי העיר לכל יהיו שום אדם להחזיק ברשותו סחורות מוברחות, פן ימיט אסון על תושבי העיר והמדינה כולה. למותר לציין כי אזהרת הגר"ח פעלה את פעולתה על תושבי וילנא. לא ארכו הימים, עד שאותו איש מסתורי, שכבר סבר כי עלה על עקבות המבריחים, הסיר את תחפושתו מעליו ויחד עם המשטרה המקומית החל לערוך חיפושים בבתי מסחר בהם חשד שהחזיקו סחורה מוברחת, אבל חכמתו של הגר"ח עמדה לתושבי וילנא להינצל, והמחפשים העלו חרס בידם. המלשין המוסר, עזב את וילנא בכושפת פנים, ושמו נשאר לדראון עולם בקרב יהודי המדינה.

"לא תאכל קל תועבה" (יד, א)

עד היכן היה מוכן רבי יצחק אלחנן להשפיל את עצמו כדי לעזור ליהודי

סיפר רבי איסר זלמן מלצר בעל אבן האזל (מובא בספר טללי אורות ראה עמ' רל"ט), מעשה רבב באחת הקהילות שחלק מבני קהילתו לא השלימו עם רבנותו, והצרו את צעדיו. באחד הימים פסק הרב הלכה למעשה בענין מסוים בהלכות טריפות, והנה התברר להם שבש"ך מובא להלכה שלא כפי שפסק. משנודע לבעלי המחלוקת שיש ש"ך מפורש הפוסק שלא כפי שפסק הרב, עטו על המציאה כמוציאים שלל רב, הודרוו ושלחו מכתב לרבי יצחק אלחנן בקובנה, ושאלוהו בתמימות כיצד יש לפסוק במקרה זה? כשכל כוונתם היתה לקנטר ולצער את הרב, כשיציגוהו כמי שמועה בהוראה. רבי יצחק אלחנן ידע שבאותה עיירה ישנם המנהלים מחלוקת כנגד הרב, ומכיון שידע שהתשובה לשאלה שנשאל במכתב הרי מפורשת היא בש"ך, תיכף הבין בפקחותו הרבה כי כפי הנראה טעה כאן הרב בהלכה מפורשת

ובעלי מחלוקתו רוצים לנצל את הדבר כדי לנצחו. מיהר וכתב לאותם אנשים תשובה שמתאימה לפסק הדין של הרב, בניגוד לפסק ההלכה המובא בש"ך. אלא שמיד לאחר ששלח את המכתב בדואר, עוד קודם שהגיע לידי השואלים, מיהר רבי יצחק אלחנן ושיגר להם מברק ובו הוא מבקש להודיעם שכבר שלח להם תשובה בענין, אולם לאחר ההרור ובירור נוסף הגיע למסקנה שמעה בדבר הלכה ולמעשה יש לפסוק אחרת מאשר הורה במכתבו. במעשה חכמה זה גרם שאין לבוא בטענות אל הרב המקומי בענין, שהרי אפילו רשכבה"ג רבי יצחק אלחנן רבה של קובנה טעה בהלכה זו.

כאשר סיפר בעל האבן האזל את המעשה, ולגו עיניו דמעות באמרו, עד היכן היה מוכן רבי יצחק אלחנן להשפיל את עצמו כדי לעזור ליהודי, ומעתה צא וראה כי כאשר רוצים לעשות טובה ליהודי, באיזו מסירות יש לעשות את הדבר, ועד היכן יש להגיע ברצון לעזור לזולת.

אכן בודאי רבים הם שהיו רוצים לעזור לאותו רב, אולם לשם כך זקוקים למוחו הגאוני של רבי יצחק אלחנן, המסוגל למצוא רעיון מקורי שכזה, ולא פחות מכך, ללב טהור ורחום כמותו, המוכן ממרומי מעמדו המרום להשפיל עצמו, והכל כדי להסוך ולמנוע עגמת נפש מרב בישראל.

מעשה היה בלדקיה באדם שהיה מוכר שקצים ורמשים, והיו מכריזין עליו מן השמים פלוני מובטח לו לעולם הבא

מובא במדרש הגדול (הובא גם בס' אספקלריא ערך רב יהודה הכ"ד עמ' 536) מעשה היה בלדקיה באדם שהיה מוכר שקצים ורמשים, והכתוב אומר "מבשרם לא תאכלו ובנבלתם לא תגעו" (ויקרא יא, ה), והיו מכריזין עליו מן השמים פלוני מובטח לו לעולם הבא. אמר רבי יהודה מהו זה, אני בן שלושים שנה לא יצאתי מפתח ביתי אלא עוסק אני בתורה בכל עת ולא הכריזו עלי מן השמים כזאת, אלך למדינתו של אותו אדם, ואראה מה מעשיו. הלך ללדקיה, כיון שהגיע למדינה, נודמנה לו אשה בבגדים אדומים, אמרה לו להיכן אתה הולך? אמר לה, לבית אותו האיש שהוא מוכר נבלות אני מבקש. אמרה לו ושמו אין אתה מכיר, והלא מכריזין עליו מן השמים בשמו? אמר לה שמעתי ששמו אלעזר לודקיה. אמרה לו קרא לו רבי, שהוא גדול ממך. אמר לה הראיני את ביתו. הראתה לו הדרך ונסתלקה מלפניו. באת עוד לפניו בדרך ועמדה כנגדו בבגדים לבנים, אמרה לו מה אתה מבקש? אמר לה ביתו של איש שהוא מוכר נבלות. אמרה לו בוא אחרי עד שאראהו לך. הלך אחריה ובא וראהו יושב על הספסל ועבדיו מוכרים נבלות. הכריע לו רבי יהודה, ועמד אלעזר לודקיה והשתחוה לו, ונטל בגדיו והלך עמו למרחץ. ראהו רבי יהודה שהוא רוחץ בשנים ועשרים מרחצאות ואחר כך טבל בשבעה דלמוסים. אמר לו והלא רחיצה וטבילה אחת היא? אמר לו בשביל נבילות שלא יהא עלי כלום מהן. אמר לו וכמה מרחצאות יש לך? אמר לו משבת לשבת שישים מרחצאות וחמשים דלמוסים. נכנסו לבית ורחצו ידיהם והביאו שולחן לאכול, אמר לו איני אוכל עד שתגיד לי מעשיך. אמר לו מעשי גדולים הם, אכול ואחר כך אני מודיעך, ונשבע לו שלא יאכל עד שיגיד לו. אמר לו מעשי כך היו, מעשה באחד שחבשו המלך על שישים זהובים, ולא היה לו לפדות את עצמו, ונתן לו המלך זמן שלושת ימים אם יבוא, ואם לאו הוא נטל את ראשו. חיזרה אשתו ללוות ולא נתן לה אדם כלום. באת אצלי והיתה יפת תואר ביותר, נתתי עיני בה ואמרת לי לה אני אלווך על מנת שתהיי עמי ולא קיבלה עליה. הלכה וחזרה כך פעם ראשונה ושניה. כשהצר לה באה אלי על מנת כן, והוצאתי זהובים ובאתי אליה. באותה שעה נשאתי עיני וראיתי דמות יעקב אבינו ונתיראתי ורעדתי, ועמדתי ונתתי לה זהובים שלמים, זה הוא מעשי. אמר לו דיך, אשרי אבותיך מי יצא מחלציהם, אשריך בעולם הזה ואשריך בעולם הבא. הא למדת שמצות צדקה מביאה את האדם לחיי העולם הבא, לפיכך משה מזהיר את ישראל כי יהיה בך אביון, פתח תפתח את ירך לו.

זהירות החזון"א במה שנכנס לתוך פיו

מעשה בחזון איש שתכפוהו כאבי שינים חזקים באישון לילה, ולכן שלח את אשתו הרבנית, לקרוא ליהודי שגר בשכנותו, שיבוא אליו ויביא איתו ספירט נקי 90 אחוז. כעבור רגעים מועטים נכנס הלה, מבוהל קמעה, עיניו מנומנמות ובידו הספירט. עם כניסתו שאלו החזון איש, איך הוא נוהג בנטילת ידיים שחרית? הלה השיב, כמבואר במנהג הגר"א, בשחרית מערה ארבע פעמים, ג' להעביר רוח רעה ופעם רביעית לטהר המים שנשמאו, ארבע פעמים על כל יד לסירוגין. מיד מיהר החזון איש אל המטבח והביא לו קערה של מים לנטילת ידיים שיטול כפי שאמר בשיטת הגר"א, ותוך כדי אמר החזון איש אינני חושד בך הלילה שלא נטלת ידיים בבוקר, אולם מאוחר יותר תבין את כוונתי. המשיך החזון איש, שלחתי שתבוא אלי, משום שאני חש בשיני, בתחילה עדיין יכולתי ללמוד בפה מלא, אחר כך גבר הכאב ולא יכולתי אפילו לכתוב חידושי תורה, ואפילו לא להרהר, עתה אני מבקשך לשפשף את החניכים שלי בספירט. עשה הלה כבקשתו, ואז הוטב לחזון איש שכאביו רפו מעט. עתה סיפר לו החזון איש את הסיפור הבא.

פעם אחת בא הגאון רבי אייזיק הריף יחד עם חותנו לדין תורה אצל הרב המרא דאתרא בעיירה שהתגוררו בה שניהם. החותן שמח לפני הרב את טענתו, וכה היו דבריו, זה עשר שנים שאני מפרנס את חתני במזונות, והוא סמוך על שולחני ולומד תורה. עתה הגיעה שעתו לצאת למסחר, אולם הוא מסרב וממשיך ללמוד, אילו ידעתי לפחות שהוא עוסק בתורה לשמה, החרשתי, אך כיצד יכולים לדעת זאת. הצדק עם חמי השיב רבי אייזיק, זולת בדבריו האחרונים שאינם נכונים, כי באמת אינני לומד תורה לשמה, אלא שאני משתוקק לעסוק בתורה לשמה. **פני** החזון איש הרצינו ברגע שהשלים את הסיפור, בהפטירו, גם אני רצוני ללמוד תורה לשמה, על כן מוכרח אני להיזהר במה שנכנס לתוך פי, תסלח לי איפוא, שהמרדתיך ליטול בנוכחותי את ידך.

האם האכילה היא גנאי

זה לשון רבנו הגר"ח מוואלוויץ ברוח חיים (אבות פ"ו מ"ד), באמת גנאי גדול הוא לאדם ענין האכילה, כי יקח דבר גשמי ויתנהו במעיו, ובה תלוי חיותו? והלא נשמתו חלק רוחני, בודאי בוז תבוז לזה, אך ההכרח לא יגונה. אבל תוספות ומותרות אכילה, הוא סכלות! האם תמנו להתבוזות? וחכם אמיתי ישמח במיעוט מותרות. עד כאן לשונו.

עיקר השגת רוח הקודש בכוונת ברכות הנהנין

כתב רבנו חיים ויטאל (שער רוח הקודש דף ח' ע"ב), אמר לי מורי האר"י ז"ל, כי עיקר השגת האדם את רוח הקודש תלויה על ידי כוונת האדם וזהירות בכל ברכות הנהנין, לפי שעל ידם מתבטל כח אותן הקליפות הנאחזות במאכלים החומריים ומתדבקות באדם האוכל אותם. ועל ידי הברכות שעליהם הנאמרות בכוונה הוא מסיר מהם הקליפות ההם ומזכך החומר שלו, ונעשה זך ומכוון לקבל הקדושה, והזהירני מאד לזה.

"וְאֵת הַחֲזִיר כִּי מִפְּרִיס פְּרָסָה הוּא וְלֹא גֵרָה טָמֵא הוּא לָכֶם" (יד, ח)

חזיר שראותיו כשרות

בספר טללי אורות (ראה עמ' רמ"א) מביא ששאלו את הנצי"ב לדעתו על חיבורו של משכיל אחד שהיה בצעירותו בהיכלי התורה ולאחר מכן פרק עול ופרץ גדרי תורה, שהיו שסברו כי יש באותו חיבור חלקים טובים הראויים לבוא בקהל, ועל שאלתם השיב לשואליו בסיפור:

מעשה היה באיש עשיר ונכבד ולו בת יחידה, מלומדת וצנועה. יום אחד חלתה הבת במחלה קשה ונראה היה שהיא חולה בשחפת, הרופאים שהובהלו אל מיטתה הגיעו לידי מסקנה ברורה כי העצה והתרופה היחידה למחלתה היא שתאכל בשר חזיר. ורק בשר זה יוכל להבריא את גופה ולהחלימה. כאשר שמעה הבת את דבר הרופאים, אחת היתה דעתה, תמות ולא תאכל בשר חזיר.

חלפו ימים ומצבה של הבת הורע, האב בגודל צערו פנה אל הרב בבקשה שימצא דרך לשכנע את בתו החולה לשנות את החלטתה. הרב הטריח עצמו אל מיטת החולה ובדבריו שכנוע ממושכים הבהיר לה את דעת רבותינו (עבודה זרה כ"ז): שדרשו את הפסוק (ויקרא יח, ה) "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", ולא שימות בהם, ומכיון שהדבר נוגע לפיקוח נפש, הכל נדחה מפניו. מששמעה את דברי הרב, קיבלה עליה לשמוע לקול הרופאים, אולם תנאי אחד התנתה, מכיון שכך נגזר עליה, מבקשת היא שאת החזיר ישחטו כדת וכדין על פי כל הלכות שחיטה.

ובן מילאו את בקשתה, והנה לאחר השחיטה ובדיקת הריאות נמצאה שאלה בריאה, סירבה הבת לאכול מן הבשר עד שהרב יפסוק את פסקו... שיגרו את הריאה אל הרב, הוא התבונן בה שעה ארוכה אך סירב לפצות את פיו. לאחר ששאלוהו עוד ועוד, אמר להם הרב: איני יודע כיצד להשיב לכם, וכל שאני יכול לומר לכם הוא, שאם היתה שאלה כזו בבהמה טהורה, אז הייתי עונה מיד ומשיב "בשר, בשר". אך עתה, כאשר מדובר בחזיר, איך אוכל להוציא מפי את המלה "בשר"? כשסיים הנצי"ב את הסיפור, הבינו השואלים למי כיון הרב שהוא חזיר שראותיו כשרות...

יש לי צער שמבשר זה יאכלו בני אברהם יצחק ויעקב

יום אחד נכנסו מבאי ביתו של הרב בענגים אל חדרו וראוהו בוכה, הראה להם על עיתון הכותב שכמות עצומה של בשר פיגולים הובאה לארץ, אמר, אמנם יודע אני שמבשר זה לא יאכלו יראי ה', אבל יש לי צער שמבשר זה יאכלו

בני אברהם יצחק ויעקב. (מוסר חכמים לרבי יצחק שרים זצ"ל כאן עמוד תקס"ח)

יש בחזיר חידק שעושה נמק אחרי נמק עד שהורג את האדם

אספר לכם מעשה נורא, היה יהודי אחד שלפני כמה שנים היה מסיע אותי לבת ים, הוא היה גר באחד היישובים ושימש כמפקד גדול בצבא, וסיפר לי מעשה גדול על מאכלות אסורות. יש לו חבר שגר ברמת הגולן שמשמש כרופא ויש לו כמה בניו. הייתה לו גם בת בגיל 20 יפה כחמה ברה כלבנה, וגם טובת שכל ובעלת מידות טובות. יום אחד לא

עלינו קיבלה איזו מחלה, ונראה באוזן שלה נמק. ככל שניסו הרופאים לרפאות את האוזן, לא הצליחו. הביאו לה את טובי הרופאים ולא עלה בידם. לבסוף בלית ברירה, היו צריכים לחתוך לה חצי אוזן. והנה אחרי כמה זמן, נהיה נמק גם באוזן השנייה, ולא מצאו ממה זה מגיע. בלית ברירה חתכו לה עוד חצי אוזן. לא עבר זמן, והיה צריך לחתוך לה את כל האוזן הראשונה. לא עבר זמן וגם את האוזן השנייה. לא עבר זמן ונהיה לה גם נמק בראש האף. שלחו את הבדיקות שלה לגרמניה, ולבסוף עלה אחד הרופאים על הבעיה ואמר, יש לה חיידק שיש אותו רק בחזירים. שאל אותו הרופא האם אתם אוכלים חזיר? הרי יהודים אתם וחזיר אסור לכם לאכול? והנה מתברר שאותו אדם יש לו תחביב שבכל יום הולך ברמת הגולן וצד חזירים, הורג אותם ואוכל אותם. ואף שחיידק זה תופס רק מעט אנשים, פגע בה בבחורה הזאת, ואין לחיידק זה רפואה. מספר החבר שלקח אותי לבת-ים בבכיות, שאבא שלה היה צריך לחתוך אותה חתיכות חתיכות, כי כל פעם היה נמק במקום אחר ה' ישמור ויציל. וזהו מה שהתורה אמרה, מי שלא זהיר במאכלות אסורות, מלבד שזה גורם חולי הנפש של האדם, עוד זה עושה פגם גם בגוף, שכל אדם שנפגע בנשמה נפגע גם בגוף, ולכן ניזוקה אותה בחורה, ה' יחזיר אותנו בתשובה שלמה.

וְאֵת בַּת הַיְעֵנָה (יד, טו)

מה דין היענה עצמה?

הוא הדין שיש איסור אכילה ביענה עצמה, והסיבה שהפסוק כתב "את בת היענה", ולא סתם כתב לאסור את היענה? לפי שהיענה היא גדולה, ואין בשרה ראוי לאכילה, כי היא קשה כעץ. אולם כשהיא קטנה ראוי הוא לאכילה. לפיכך נצרכה התורה לאסור את אכילת בת היענה, שהיא ראויה לאכילה, בשונה מהיענה עצמה דבלאו הכי אינה ראויה לאכילה, אך פשוט שאף היענה עצמה אסורה באכילה.

עֵשֶׂר תְּעִשֶׂר (יד, כב)

במעלת מצות מעשר כספים

לפני האותיות "כסף" באות האותיות "עני", שהעושר מגיע מהצדקה שנותן לעני

דרשו חז"ל (שבת קיט). את הפסוק "עשר תעשר", עשר בשביל שתתעשר. דהיינו המעשר את ממונו ונותנו לצדקה בזכות כך יתעשר.

והנה סימן לדבר תמצא שהאותיות הקודמות למילה "כסף", הן האותיות "עני", שכן האות הקודמת לאות כ', היא י', והאות הקודמת לס', היא נ', והקודמת לפ', היא ע', עלה בידנו "עני" [שלא כפי סדר האותיות], לרמוז לנו שהעושר מגיע בזכות הפותח ידו לעני. וזהו שאמר הכתוב (איוב כח, א), "כי יש לכסף מוצא", דהיינו האותיות "כסף" "מוצא" מהאותיות עני, שהנותן צדקה, לא די שאינו מפסיד, אלא אדרבה עוד מרויח, שעל ידי הנתינה לעני מכאן הוא מוצא של הכסף שיבוא אליו.

עשר את התיבה תעשר ואז תמצא מזלך

עוד רמז המהר"ש מבעלו (דברים סוף ראה) מדאיתא עשר תעשר ותמצא מזלך, פירוש, כשתקח מעשר מהאות ת' ודהיינו עשירית מהאות ת', תעלה בידך האות מ', ומעשר של אות ע', הוא ז', ומהאות ש' הוא ל', ומהאות ר' הוא כ', ויעלה בידך "מזלך", וזהו "עשר תעשר", תעשר את התיבה "תעשר", ואז תמצא "מזלך".

אם בא לאדם ריווח בנקל, אפשר דצריך ליתן ב' פעמים מעשר

כתוב בפר' תולדות (יד, כ) "ויתן לו מעשר מכל" יש לדקדק ממה נתן לו אברהם מעשר. הלא לא לקח כלום ממלך סדום. כדכתיב אחר זה (כב-כג) "ויאמר אברהם אל מלך סדום הרמותי ידי וגו' אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך" וגו'. וכן יש לדקדק דכאן כתיב "ויתן לו מעשר מכל". משמע דנתן רק מעשר. ובפרשת ויצא גבי יעקב (כב, כב) כתיב "כל אשר נתן לי עשר אעשרנו לך". ודרשו חז"ל (כתובות ג.) שנתן חומש שהיא שני פעמים מעשר.

ויש לבאר הענין כך הוא. דהנה כאשר אמר לו מלך סדום (יד, כא) "תן לי הנפש והרכוש קח לך". לא רצה אברהם ליקח ממנו כלום. משום דאברהם היה שונא מתנות וכתיב (משלי טו, כז) "ישונא מתנות יחיה".

ושען מלך סדום ואמר לאברהם – הלא אתה הצלת זאת מזומו של ים. והרי הוא שלך (כ"מ כד). וכבר זכו העניים במעות המעשר. ונהי דאתה יכול למחול על החלק שלך אבל אין אתה יכול למחול חלק העניים, וקח לך ממנו עכ"פ המעשר שיהיה לך ליתן להעניים. והשיב לו אברהם – כי לא יקח ממנו אפילו כדי שיעור מצות מעשר, כי כתיב "עשר תעשר", ואמרו חז"ל (שבת קיט). עשר בשביל שתתעשר, נמצא דהמעשר גורם להתעשר, "ולא תאמר אני העשרתי את אברהם". ושאל אותו מלך סדום – מה תעשה בממון העניים. והשיב לו – שיתן להם המעשר מכיסו, נמצא דלא עשה אברהם עסק

טוב עם מלך סדום, ולכן נתן רק פעם אחד מעשר. אבל יעקב היה ישן על מטתו והמלאכים לקחו הכבשים מעדר לבן לעדרו (כמ"ש רש"י ז"ל בפ' ויצא על פסוק "ואשא עיני וארא בחלום וגו'", ועיי"ש). ובא לו הריוח בנקל, לכן נתן שני פעמים מעשר. היוצא לנו מזה דאם בא לאדם ריוח בנקל, אפשר דצריך ליתן ב' פעמים מעשר דהוא חומש. (דברי יחזקאל פר' לך לך פי"ד פסוק ב)

עשר את שלי ואני אעשר את שלך

בפסיקתא דרב כהנא (פסקא י' אות י') איתא, "עשר תעשר", שלא תתחסר. עשר שתתעשר. אמר הקב"ה עשר את שלי ואני אעשר את שלך.

מצוות אלו שומרות את האדם כהקזת הדם

וכמו מי שהיה לו רוב "דם", אם לא הקיז וחסר ממנו ניווק. כך העשיר שיש לו "דמים" הרבה, רוצה לומר ממון, אם לא חיסר ממנו לצדקה, הריבוי מוזיק המיעוט, ובא זה ואבד את זה. ולזה כתוב (ויקרא יט, ט) "לא תכלה פאת שדך ולקט קצירך לא תלקט. וכרמך לא תעולל, ופרט כרמך לא תלקט, לעני ולגר תעזב אותם", רוצה לומר, שאם "לא" יתן לקט שכחה ופאה, הוא "מכלה" את שדהו, עד ש"לקט קצירך" ו"פרט כרמך" "לא תלקט" – אפילו חלקך וכלומר, דבר זה יגרום שלא תגדל לך התבואה, אלא "לעני ולגר" שהם בעליו הראשונים "תעזב אותם".

והנה בגמרא (כתובות סו:) תנו רבנן, מעשה ברבן יוחנן בן זכאי, שהיה רוכב על חמור, והיה יוצא מירושלים, והיו תלמידיו מהלכין אחריו. ראה ריבה [נערה] אחת שהיתה מלקטת שעורים מביין גללי בהמתן של ערביים. כיון שראתה אותו, נתעטפה בשערה ועמדה לפניו. אמרה לו רבי פרנסני, אמר לה בת מי את? אמרה לו, בת נקדימון בן גוריון אני. אמר לה בתי, ממון של בית אביך היכן הלך? אמרה לו רבי, לא כדן מתלין מתלא בירושלים מלח ממון חסר ואמרי לה חסד. ופירש רש"י, הרוצה למלוח ממון, כלומר לגרום לו שיתקיים, יחסרנו לצדקה תמיד, זהו קיומו. אמר לה ושל בית המיך היכן הוא? אמרה לו, בא זה ואבד את זה. אמרה לו רבי זכור אתה כשחתמת על כתובתי. אמר להן לתלמידיו, זכור אני כשחתמתי על כתובתה של זו, והייתי קורא בה, אלף אלפים דינרי זהב מבית אביה חוץ משל חמיה. בכה רבי יוחנן בן זכאי ואמר, אשריכם ישראל, בזמן שעושים רצונו של מקום, אין כל אומה ולשון שולמת בהם. ובזמן שאין עושים רצונו של מקום, מוסרם ביד אומה שפלה. ולא ביד אומה שפלה, אלא ביד בהמתן של אומה שפלה.

עוד אמרו שם בגמרא (ע"ב) אמר רבי אלעזר ברבי צדוק אראה בנחמה, אם לא ראיתיה שהיתה מלקטת שעורים מביין טלפי סוסים בעכו, קראתי עליה מקרא זה (שיר השירים א, ח) "אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים". אל תקרי גדיותיך, אלא גויותיך. וזה שאמר (קהלת ה, יב) "עושר שמור לבעליו לרעתו", עושר שאינו מוציאו ונותנו לבעליו לרעתו. כמו שכתבנו לעיל על רוב דם, שאם לא חסר ממנו מוזיקו, כך הדם הוא הממון, אם לא חיסר ממנו לעניים, הוא לרעתו, כי בא זה ואבד את זה על ידי קללתו של עני שלא נתן לו חלקו, ואם נתן לעני, אפילו שלא נתן משלו, לא עכב, ויתברך מן העני ומן השם ית' שיתמיד בהצלחתו, כדי שיתן לעניים, שנאמר (דברים כד, טו) "כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך", וכן כתוב (דברים טו, ט) "וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא".

מדוע יש נדיבים שיורדים מנכסיהם?

וראיתי שהביאו בשם מרן החיד"א ז"ל, שהיה מי שעשה צדקה ובסוף ירד מנכסיו ואבד העושר שלו, ועל כך יש שהקשו והרי אמרו רז"ל (שבת קיט.) עשר בשביל שתתעשר? ועל כך השיבם שזה אירע, בגלל שהיה מפליג בנתינת צדקה יותר מהראוי, ולא בחר ה' בזה. אולם החיד"א דחה דברים אלו בהריפות, וביאר שצריך לומר שיש סיבות אחרות לזה שירד מנכסיו.

מצוה ליתן חומש

עשר בשביל שתתעשר (תענית ט). אמר רבי חיים מוולאז'ין בשם רבנו הגר"א, אם כל ישראל יקפידו ליתן חומש, יתקיים בהם "אפס כי לא יהיה בך אביון".

ובספר כתר ראש (סי' קכ"ד) כתוב, פעם אחת היה ספק לרבנו [איהו הגאון ר"ח מוולאז'ין זצ"ל] האם נתן דמי מעשר, והקל לעצמו בזו הפעם. תיכף אחרי זה הלך משרתו לשאוב מים מן הבאר ונפל הדלי לבאר ואבד, ירד המשרת עם גרזן להוציאו, ונפל גם הגרזן לבאר ואבד בבאר. הישב רבי חיים את שיווי הדלי והגרזן ונמצא שוויים ג' והובים, בדיוק כסכום שלא הפריש ממנו חומש. מה עשה תיכף הפריש את החומש, ומיד לאחר מכן נמצאו הדלי והגרזן. (הובא בספר מללי אורות פרשת ראה עמ' רמ"ה).

האם מותר ללמוד ולהתפרנס ממעות מעשר של עצמו?

פעם הגיע תלמיד אחד ללמוד בישיבת וולאז'ין על דעת שבזמן לימודו יתפרנס ממעות מעשר שלו. להיתר זה מצא מקור וסמך, שהלא במעשר נאמר (דברים יד, כב-כג) "עשר תעשר וגו' למען תלמד ליראה", אם כן אפשר ומותר ללמוד ולהתפרנס ממעות מעשר כנאמר "למען תלמד". לימים עלה בדעתו שמא אין הוא נוהג כראוי, ואינו יוצא בזה ידי חובת מעשר. בא לפני רבנו הגר"ח מוולאז'ין ושאלו האם צריך לשלם לעניים את מעות המעשר שאכל?

השיבו הגר"ח, מה שכבר אכלת אינך צריך לשלם. הוסיף התלמיד ושאל, האם מותר לי להנות מכאן ולהבא? השיבו הגר"ח, אני בעצמי הוצרכתי לשאלה זו, ואסתייעא מילתא לשאול זאת מקמיה רבנו הגר"א והשיב להיתר והקלתי בעצמי, ולימים איבדתי את כל ממוני. ותליתי זאת במאמר חז"ל (בבא מציעא לג.) כל המקיים בעצמו כך, סוף בא לידי כך. ולכן שילמתי לעניים את כל מה שנהניתי, ושוב השם יתברך מילא את חסרוני. (ספר טללי אורות פרשת ראה עמ' רמ"ח).

מדוע סגולת הצדקה להעשיר

הגאון רבי שמעון שקופ (בהקדמה לספרו שערי יושר), ביאר את סיבת הדבר שבסגולת הצדקה להעשיר את בעליה, לפי שכל שפע חומרי או רוחני הורד לעולם, ניתן בעצם לכלל עם ישראל, והאדם היחידי אינו אלא גזר הממונה על חלקו לנצלו לטובת הכלל. והנה דרכו של עולם הוא, שהממונה על אוצר הממשלה, אם ממלא את תפקידו כנאמנות על אוצר קטן, מעלים אותו למשרה בכירה, לשמור על אוצר גדול, אף אם לא יצויין במעלות אחרות אלא בזה בלבד. כמו כן להיפך, אם מועל בתפקידו, לא יועילו לו כל מעלותיו האחרות, והוא יוסר ממשמרתו. כך גם באוצרות שמים הניתנים לאדם, אם ממלא האדם את תפקיד הגזברות שלו נאמנה, ומעשר כספו כראוי, הרי שמעלים אותו בדרגה, על ידי שיתעשר ויתמנה על אוצר גדול יותר, למען ימשיך לעשות את רצון הבורא ולהטיב עם הכלל. ואם להיפך, להיפך.

ממשיך בעל השערי יושר ומבאר על פי האמור את המעשה הנורא שמספר (תענית כד.) נחום איש גם זו על עצמו, בזה הלשון, פעם אחת הייתי מהלך בדרך לבית חמי, והיה עמי משוי שלשה חמורים, אחד של מאכל ואחד של משה ואחד של מיני מגדים. בא עני אחד ועמד לי בדרך ואמר לי, רבי פרנסני. אמרתי לו המתן עד שאפרוק מן החמור. לא הספקתי לפרוק מן החמור, עד שיצתה נשמתו. הלכתי ונפלתי על פניו ואמרתי, עיני שלא חסו על עיניך, יסומו. ידי שלא חסו על ידיך, יתגדמו. רגלי שלא חסו על רגליך, יתקטעו. ולא נתקררה דעתי עד שאמרתי, כל גופי יהא מלא שחין. אמרו לו [תלמידיו] אוי לנו שראינוך בכך. אמר להם, אוי לי אם לא ראיתוני בכך. עד כאן. והדברים מפליאים. ולאור האמור יובן, שכיון שלא קיים מצות צדקה כראוי לפי דעתו, גזר על עצמו שיסומאו עיניו ויתגדמו ידיו ויקטעו רגליו, ונתקיימה גזירתו. כפי שכך נמצא את מנהג השרים הבכירים ההוגנים, שכאשר חשים המה שמעדרו וכשלו בתפקידם, הם מבקשים לפטרם ממשרתם. כך גם להבדיל נהג בעצמו איש קדוש זה, נחום איש גם זו, שמאחר שידע שכל כוחותיו אינם שלו, והוא רק גזר הממונה עליהם, לכן אם אירע לו משגה במילוי תפקידו, גזר על איבריו להתפטר מעבודתם.

"עֶשֶׂר תְּעַשֵׂר אֶת כָּל תְּבוּאֹת זְרַעְךָ" (יד, כב)

"תעשר" אלו המעשרות

ידוע שיש כמה תרומות ומעשרות והם: תרומה גדולה אשר נותנים לכהן, ואח"כ מעשר ראשון שנותנים ללוי. ואח"כ מעשר שני בשנים א, ב, ד, ה, לשמיטה שאותו מעלים לירושלים ואוכלים שם בקדושה וטהרה ובשנים ג, ו, נותנים מעשר עני. והנה כל זה מרומז בפסוק, "עשר" את מה אתה צריך לעשר? "תעשר", שזה תרומה, עני, שני, ראשון, את כל אלה עליך לעשר בתבואת זרעך. (בשם מחותנו של הגר"א הגאון רבי נח מינדס)

"לֹא תֹאכְלוּ כָּל גְּבֻלָּהּ וְגו' לֹא תִבְשַׁל גְּדֵי בַחֲלָב אֲמֹ עֶשֶׂר תְּעַשֵׂר וְגו' לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים" (יד, כא-כג)

ביאור סמיכות הפסוקים

רש"י (כאן, מפסיקתא רבתי ותנחומא כאן) "עשר תעשר", מה ענין זה אצל זה? [מדוע נסמך איסור בישול גדי בחלב, לציוי הפרשת מעשרות?] אמר להם הקב"ה לישראל, לא תגרמו לי לבשל גדיים של תבואה עד שהן במעי אמותיהן [אל תגרמו לי להעניש אתכם בקילקול התבואה], שאם אין אתם מעשרין מעשרות כראוי, כשהוא סמוך להתבשל [כשהתבואה סמוכה לימן בישולה], אני מוציא רוח קדים והיא משופתן [ורוח הקדים תקלקלה], שנאמר (מלאכי ב, יט) ושדפה לפני קמה, וכן לענין ביכורים.

מי שאינו מפריש מעשרותיו בראוי כאילו אוכל בשר בחלב ונבלות

עוד יש לומר דהנה במדרש (הביאו הרא"ש בהדר זקנים סוף פרשת ראה עמ' ת"א) מובא, שכל מי שאינו מפריש מעשרותיו בראוי, כאילו אוכל בשר בחלב ונבלות. דכמו שמצינו באוכל בשר בחלב ונבלות שמטמטם את הלב, כמו כן הוא מי שאינו מפריש תרומות ומעשרות.

והשתא שפיר מבוארת סמיכות הפסוקים שכן נאמר "לא תאכלו כל נבלה" ובוה נסמך הפסוק "לא תבשל גדי בחלב אמו" לפסוק "עשר תעשר". ללמדנו שאם לא תעשר, נחשב לך שעברת על אלו גם כן, ואם כן אני מזהירך "עשר תעשר" "למען תלמד" היינו כדי שלא תטמטם את הלב עד שלא תוכל ללמוד, וגם כדי "ליראה את ה' אלהיך", שלא יהא נחשב לך שאתה אוכל נבלות ואוכל בשר בחלב שהוא מי שפורק עול יראת שמים מעליו.

"למען תלמד ליראה את ה' אלהיך" (יה, כג)

מעשרות מביאין את האדם לידי יראת הטא

במדרש תנאים (כאן) דורשים את פסוקנו, מגיד שמעשרות מביאין את האדם לידי יראת הטא. רבי אליעזר אומר נדרים ונדבות שאדם מביא לבית הבחירה, ליבו מנדבו לתלמוד תורה. רבי ישמעאל אומר מעשר שני שאדם מביא לבית הבחירה, נכנס ללשכת הגזית ורואה חכמים ותלמידיהון יושבין ועוסקין בתלמוד תורה, ליבו מנדבו לתלמוד תורה. עד כאן. ומצאנו ג"כ כעין זה בתוספות (ב"ב דף כ"א ע"א ד"ה כי מציון תצא תורה) וז"ל שם, "לפי שהיה רואה קדושה גדולה וכהנים עוסקים בעבודה היה מכוין לבו יותר ליראת שמים וללמוד תורה כדדרשי' בספרי למען תלמד ליראה וגו' גדול מעשר שני שמביא לידי תלמוד לפי שהיה עומד בירושלים עד שיאכל מעשר שני שלו והיה רואה שכולם עוסקים במלאכת שמים ובעבודה היה גם הוא מכוין ליראת שמים ועוסק בתורה" ע"כ.

"פתח תפתח את ירך" (טו, יא)

במעלת מצות הצדקה

חיוב מצות הצדקה אפילו לתת מאה פעמים

בספרי (דברים פסקא קט"ז ד"ה לא תאמין) מניין אם פתחת פעם אחת, פתח אפילו מאה פעמים? תלמוד לומר כי פתח תפתח את ירך לו (ועי' ב"מ לא:).

הנותן מתוך הדוחק סופו ליתן מתוך העושר, והחושך מתוך העושר סופו לחשוך מתוך הדוחק. במדרש תנאים (כאן) מובא "פתוח תפתח", היה רבי יונתן בן יוסף אומר, הנותן מתוך הדוחק סופו ליתן מתוך העושר. והחושך מתוך העושר, סופו לחשוך מתוך הדוחק. [הנותן צדקה אף שהוא עני, סופו לתת צדקה כשהוא עשיר. ושאינו נותן צדקה אף שהוא עשיר, סופו שלא לתת צדקה כשהוא עני.] שתי ידיים הן, אחת עליונה ואחת תחתונה, העליונה פתוחה ליתן, והתחתונה פתוחה ליטול, והנותן צריך ליתן הודאה לפני המקום שנותן ואינו נוטל, שנאמר (כאן) "כי פתוח תפתח", פתח עד שלא תפתח, פתח ירך ליתן לו, עד שלא תפתח ירך ליטול. כדרך שאתה פותח כך פותחין לך, יפתח ה' לך את אוצרו הטוב (להלן בת, יב), נמצא, כל העושה צדקה מרויח לעניים ומרויח לכל העולם כולו.

עוד במעלת הצדקה

כתב בעל ה'שבט מוסר' בספרו 'מעיל צדקה' (פימן תלא), על רשע אחד שכל ימיו עברו עליו בחטאים ועוונות, ובעת שנפל למשכב וכבר כמעט גוסס היה, אמרו לו אנשי ביתו מדוע לא טעמת עדיין כלום, אמר להם אם תתנו לי ביצה מגולגלת אני אוכל, וקודם שאכלה בא עני אחד על פתחו, ואמר תנו לי צדקה, אמר החולה לקרוביו תנו לו הביצה, ויתנו לו את הביצה ומימיו לא עשה כי אם זאת הצדקה בלבד, כעבור ג' ימים מת החולה. ויהי לימים בא הנפטר לבנו בחלום הלילה ואמר לו, בני יקירי, היה רגיל לעשות צדקה ותירש חיי העולם הבא, לפי שכל ימי לא עשיתי צדקה אלא אותה ביצה שנתתי לעני בלבד, וכשנפטרתי מן העולם הכריעה לי אותה ביצה על כל עוונותי וזכיתי לגן עדן. ומבאר שם ה'שבט מוסר' שאם תשאל היאך שייך שמצווה אחת הטתה עליו את כל הכף לזכות אף שהיה מלא ברשע, כי אותו עני היה על סף מוות, ועל ידי אכילת ביצה זו ניצול ממוות לחיים, וכך יכול העני להוסיף לקיים תורה ומצוות, ואף להוליד עוד בנים ובנות לה' ולתורתו, נמצא שכל מצוותיו של הלה ושל כל דורותיו אחריו נזקפים לזכותו של אותו רשע שנתן לו את הביצה. ומכאן ילמד האדם את גודל כוחה של מצוות הצדקה.

ישים האדם אל לבו כשמפזר ונותן, שאינו נותן את שלו, אלא ממה שהופקד בידו מהקב"ה, ושלא יושפע מלמעלה עד שיתעורר מלמטה

אל יחשוב האדם שכאשר הוא מפזר ונותן צדקה, זו ממתנת ידו ממש, אלא משל הקב"ה הוא שהזמין לו, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה (דברי הימים א, כט, יד), "כי ממך הכל ומידך נתנו לך", וזהו כמתנת ידו ולא מתנת ידו ממש. ואמר (דברים יב, טו) "כברכת ה' אלהיך", בא לומר ולהזהיר גם כן להיפך, אל תחשוב שברכת ה' אלהיך היא כפשוטה, שה' נותן ומשפיע, אין זה כי אם הקב"ה נותן ברכה רק למי שמתעורר מלמטה, על כן ברכת ה' אלהיך באה מברכת האדם, וכמו שנאמר (דברים טו, ה) "פתוח תפתח", אם אתה למטה "תפתח" את ירך לעניים, אז הקב"ה "יפתח" גם כן. וכן נאמר (במדבר כא, ב) "נתן נתן". וזהו הנאמר (שם) "כברכת ה'", ולא נאמר ברכת ה', כי ברכת ה' באה מברכתך.

העיקר שהעני ידע את הסכום

וכמו שידוע שפעם אחת בעת קבלת קהל הבחין הרה"ק מטאהש זי"ע שמחוץ לחדרו יושב אחד מן העניים המפורסמים, והבין שבוודאי בא היהודי לזכותו במצוות צדקה למהדרין מן המהדרין, אך מה יעשה כעת ואין בידו מעות, מיד הבחין הרבי כי בסמוך לפני יושב לו יהודי נכבד עשיר ובעל בעמיו, קם ועשה מעשה, הורה לנכאי שיכניס את העשיר לפני העני בחשבון שהעשיר ישאיר בידו מעות ולאחמ"כ יתנם לעני הנכנס אחריו, וכך הוה.

משנכנס העני קבל והתלונן בפני הרבי, באתי הנה כי סמכתי שכאן הוא מקום המתנהל בדרך האמת. ולמעשה רואה הנני שאף כאן יש עניינים שונים... וכי מחמת שעני אנוכי וגווע מנוער אפשר לזלזל בכבודי – שאמתין יותר משורת הדין וייכנס העשיר לפני... ובאמת כל דבריו טעות והבל הם, שהרי כל השינויים והמהלכים שנעשו שם לא היו אלא להיטיב לו עצמו... שיצא נשכר שמה וטוב לב בנתינה הגונה שיתן לו הרבי.

לאחמ"כ לקח העשיר את העני ברכבו למחוז חפצו, וראה שבידו הציק שהוא נתן לידי הרבי – כשהוא צרור וחתום מבלי שהרבי יראה את הסכום שנכתב בו למעלה מעשרת אלפי דולר חזר העשיר לבית הרבי, ואמר בכאב, אכן, קטונתי במעש ובודעת, ולא אתערב לרבי בענייני צדקה, אבל זאת קשה על לבי מדוע לא פתח הרבי את הצרור החתום – בכדי ידיעה כמה הסכום שנשתלשל לידי, אמר לו הרבי מתוך אש אהבת ישראל אשר בקרב, לאיזה צורך עלי לדעת מהו הסכום... העיקר שהעני יודע עתה מהו הסכום.

דברים אלו ישים האדם אל לבו כשמפזר ונותן, שאינו נותן את שלו, אלא רק מה שהופקד בידו מהקב"ה. ויחשוב גם כן, שלא יושפע מלמעלה עד שיתעורר מלמטה. על כן צריך להתעורר במצוה זו, וכן בכל המצוות, כמבואר הענין הזה בארוכה במקומו.

רבי חיים זוננפלד מוציא שני נפוליון זהב

רבי חיים זוננפלד ידע מחסור בביתו. פעם הלכה אשתו ללוות כבר לחם, כדי שיהיה לה מה להגיש לו לאכול. כאשר פרס רבי חיים את הלחם ובריך המוציא, אמרה לו אשתו, רציתי להטעימך כשאין לחם בבית, למען תרגיש בצערי ובצער הילדים ופרצה בבכי מר.

צערה של אשתו ורעבון ילדיו נגעו ללבו של רבי חיים, ועם גמר ברכת המזון אמר כפונה לעצמו, כי עליו לצאת ולבקש פרנסה, ואמנם שם על כתפיו את מעילו העליון ויצא לחפש פרנסה. אחד מתלמידיו שהכירו כאיש מופת, עקב אחרי רבו, כיצד הוא מבקש פרנסה. התלמיד עקב אחרי רבו לאורך הדרך, רבי חיים יצא לכיון בתי מחסה ועשה שם מספר צעדים, לפתע הבחין התלמיד שרבי חיים מתכופף, התקרב התלמיד לראות מקרוב את מעשה הרב, והנה הרב מתכופף ומרים מהארץ שני נפוליון זהב. לאחר מכן פנה רבי חיים לתלמידו ואמר לו, בשלוות רוחו, נו אפשר כבר לחזור הביתה יש לי ברוך השם פרנסה.

המקמצים בצדקה מפסידים שכר נצחי וגשמי

שח החפץ חיים (הובא בחפץ חיים עה"ת פרשת ראה במעשה למלך אות ד'): מעשה בכפרי שרגיל היה להביא שקי תבואה למכירה. והנהוג לפנים בעת המשא ומתן עם הכפריים שלא ידעו קרוא וכתוב, ואת חכמת החשבון, על כל שק שהוריק לתוך האסם, היו מסמנים על הכותל קו לסימן על כמות ומספר השקים.

אותו כפרי, בעת שנסע עם סחורתו, שמע בגנות הסוחרים הממולחים בעיר, שתמיד מרמים את הכפריים, כשהגיע לעיר, סירב למכור באופן הנהוג, ונאות למכור רק בשיטה שהמציא: הוא יניח כובעו על השולחן, ועל כל שק ושק יניח הקונה מטבע בכובעו, כשיגמור לפרוק שקיו, ימנו ויספרו את המטבעות, וכמנין המטבעות כך מנין השקים. בזמן שהתעכב הקונה במחסן לבדוק את טיב הסחורה, שב הכפרי אל החדר בו היו מונחות המטבעות במגבעת, וכיון שראה

שאינן שם איש, שלא ידו ונגנב פרוטות אחדות ושם בכיסו באין רואים, בלי שהסותר הבחין. לא עלה בדעתו שבכל פרוטה שהוא נוגב, הוא מפסיד לעצמו שק מלא תבואה...

סיפור זה מספר היה הסבא קדישא, כאשר בת צחוק על שפתיו באמרו: אותם החושבים לחסוך ולקמץ מן הצדקה, ועל ידי זה להרויח, דומים לאותו סוחר כפרי, אין הם מבינים שכנגד כל מטבע שהם קומצים את ידיהם, הם מפסידים שקי תבואה ושכר נצחי.

עוד במעלת הצדקה

ממשיך המדרש (תנאים כאן), אמר רבי, מי שהוא עושה צדקה מעוני, הקב"ה מכפיל לו פרנסתו ואינו מחסרו, דכתיב (משלי כח, כז) "נותן לרש אין מחסור". אבל מי שיש לו ממון ומעלים עיניו, הקב"ה נותן מארה באותו ממון, דכתיב (משלי כח, כז) "ומעלים עיניו רב מאורות" ו"מאורות" מלשון מארה, דהיינו קללה, וכל מי שהוא נותן צדקה לפועלי תורה, הקב"ה שומרו לאלף דור, דכתיב (לעיל ז, ט) "וידעת כי ה' אלהיך הוא האלהים האל הנאמן שומר הברית והחסד לאהביו ולשמרי מצותיו לאלף דור". ועל נותני צדקה הוא אומר (משלי כט, יג) "רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה'", הא כיצד? עני פשט ידו לבעל הבית, והוא נותן לו, "מאיר עיני שניהם השם". ואם אינו נותן לו, עליהם הכתוב אומר (שם כב, ב) "עשיר ורש נפגשו עשה כלם ה'", מי שעשה לזה עשיר, יכול לעשותו עני. ומי שעשה לזה עני, יכול לעשותו עשיר. כיוצא בו תלמיד ששימש את הרב והרב רוצה להשנותו [מלשון שינון, דהיינו ללמדו] "מאיר עיני שניהם השם", אבל תלמיד ששימש את הרב, ואין הרב רוצה להשנותו, "עשה כלם השם", מי שעשה לזה חכם, סופו לעשותו טפש, ומי שעשה לזה טפש סופו לעשותו חכם.

ובמסכת בבא בתרא (דף י. שנינו, תניא, רבי יהודה אומר, גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה, שנאמר (ישעיה נו, א) "כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות". הוא היה אומר, עשרה דברים קשים נבראו בעולם, הר קשה, ברזל מחתכו. ברזל קשה, אור [דהיינו אש] מפעפעו. אור קשה, מים מכבין אותה. מים קשים, עבים סובלין אותם. עבים קשים, רוח מפזרתן. רוח קשה, גוף סובלו. גוף קשה, מחשבה שוברתו. מחשבה קשה, יין מבטלה. יין קשה, שינה מפכחתו. ומיתה קשה מכולן, וכתוב "וצדקה תציל ממות". [דהיינו המיתה היא האחרונה לכל הדברים הקשים, ומעל כולם, אולם הצדקה גדולה ממנה, שבזכותה ניצול מן המוות].

ממשיכה הגמרא (שם), שתי צדקות הללו למה [מדוע נאמר הפסוק "וצדקה תציל ממות" פעמים במשלי (יא, ד. י, ב), ומתרצת הגמרא] אחת שמצילתו מדינה של גהינם, ואחת שמצילתו ממיתה משונה. [הנה לנו שבזכות הצדקה ניצלים, גם ממיתה משונה, וגם מדינה של גהינם].

עוד שם (יא.) תניא, אמרו על בנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה, יום אחד באה אשה ושבעה בניה, אמרה לו רבי פרנסני. אמר לה, העבודה שאין בקופה של צדקה כלום. [נשבע לה שאין שום דבר בקופת הצדקה]. אמרה לו, אם אי אתה מפרנסני, הרי אשה ושבעה בניה מתים. עמד ופרנסה משלו. לימים חלה בנימין הצדיק ונטה למיתה. אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבוננו של עולם, בנימין הצדיק קיים אשה ושבעה בניה, ימות בשנים מועטות? עמדו והוסיפו לו עשרים ואחת שנה על שנותיו. עד כאן. ומכאן למדנו, שבזכות מצות הצדקה, מוסיפים ימים ושנים לימיו של האדם.

במדרש קהלת רבה (ריש פרשה י"א) על הפסוק (קהלת יא, א) "שלח לחמך על פני המים", אמר רב ביבי, אם בקשת לעשות צדקה, עשה אותה עם עמלי תורה, שאין מים אלא תורה, שנאמר (ישעיה נה, א) "הוי כל צמא לכו למים". אמר ר' עקיבא, כשהייתי בא בים ראיתי ספינה שטבעה בים, ונצטערתי על תלמיד חכם אחד שהיה בה ונטבע. וכשבאתי למדינת קפומקיא, ראיתיו שהיה יושב לפני ושואל שאלות. נמתי לו, בני היאך עלית מן הים? אמר לי רבי בצלותך טרדני הגל לחבירו וחבירו לחבירו עד שהגיעוני ליבשה. אמרתי לו בני מה מעשים יש בידך? אמר, כשנכנסתי לספינה פגע בי איש אחד מסכן, אמר לי, זכי בי [ביקש דבר מאכל להחיות את נפשו]. ויהיבית ליה חד עיגול [נתתי לו תאנה אחת]. אמר, כמה דיהבת לי נפשי במתנדך, כן יתיב לך נפשך. [בירכני, כיון שנתת לי את נפשי במתנה, כן תנתן לך נפשך]. וקראתי עליו שלח לחמך על פני המים. [וקרא עליו רבי עקיבא את הפסוק שלח וגו', שבזכות מצות הצדקה שעשה, ניצל מהטביעה]. מעשה בספינה אחת שהיתה מפרשת בים הגדול, והוליכה אותה הרוח למקום שאין המים הולכין, כיון שראו שצרתן צרה, נמלו גדי אחד, וצלו אותו, ותלו אותו במערבה של הספינה. בא הנשר הגדול בגלל ריח הנדי הצלוי, ובכל כוחו החל לגוררו, עד שהוליד אותן למקום שהמים הולכין בו. כיון שיצאו, סיפרו את המעשה לרבי אליעזר ולרבי יהושע, וקראו עליהם, "שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו" (קהלת יא, א).

ובאבות דרבי נתן (נוסחא א' פרק ג') מעשה זה מובא בנוסח שונה, מעשה באדם אחד שהיה רגיל בצדקה, הלך וישב לו בספינה בתוך הים, באתה הרוח וטיבעה את הספינה בים, ראהו רבי עקיבא ובא להעיד על אשתו להינשא. לא הגיעה העת לעמוד, עד שבא אותו האיש ועמד בפניהם. אמר לו רבי עקיבא, לא אתה האיש שטבעת בים? אמר לו הן. אמר לו, ומי הצילך מן הים? אמר לו צדקה שעשיתי היא העליתני מן הים. אמר לו מנין אתה יודע? אמר לו כשירדתי לעמקי מצולה שמעתי קול רעש גדול, זה אומר לזה, וזה אומר לזה, רוצו ונעלה את האיש שנמצא בצדקה. באותה שעה פתח רבי עקיבא ודרש, ברוך ה' אלהי ישראל שבחר בדברי תורה ובדברי חכמים, שדברי תורה ודברי חכמים קיימין הן לעולם ולעולמי עולמים, שנאמר, "שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו", אל תקרא ברוב הימים, אלא בלב הימים, לכך שלמה מזהיר ואומר (קהלת ט, י) "כל אשר תמצא ידך לעשות עשה", עד שיש בך כוח והנר דולק תן בו שמן. כבה הנר אין השמן מועיל כלום, דכתיב (קהלת ט, י) "כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול", אם היה לך ממון, עשה ממנו צדקה עד שאתה בכוחך והיא מכפרת עליך.

נותן לחם לכל בשר

ובמדרש תהלים (שוחר טוב, קל"ו אות י') תנא דבי אליהו, פעם אחת הייתי מהלך עובר ממקום למקום, מצאני אדם אחד שהיה בידו מקרא ואין בו משנה, אמר לי, רבי, אני אומר אליך דבר אחד ומתיירא אני שמא תקפיד. אמרתי לו חס ושלום אם אתה שואלני דברי תורה. אמר לו רבי, מפני מה כתיב (תהלים קלו, כה) "נותן לחם לכל בשר", וכתיב (תהלים קמז, ט) נותן לבהמה לחמה, וכי אין אדם מכין לחמו. אמר לו, זה דרך ארץ עושה האדם והקב"ה מברך מעשה ידיו, שנאמר (דברים יד, כט) "למען יברכך ה' בכל מעשה ידיך", יכול יהא יושב ובטל, תלמוד לומר (שם) אשר תעשה. אמר לו תשובה זו היא שיטה ראשונה שאמרתי לך, והיא מקובלת בעיני. אמר לו בני אשיבך, צא ולמד מן השוטה כשניטלה ממנו החכמה אינו יכול לפרנס את עצמו אפילו שעה אחת, כך בני אדם שניטלו דעה, חשובים כבהמות וחיה ועוף, והקב"ה מחלק מהיה לכל באי העולם.

מעשה ברבי עקיבא וברבי טרפון

במסכת כלה רבתי (פ"ב הי"ג) אמרו עליו על רבי טרפון שהיה עשיר גדול ולא היה נותן מתנות רבות לאביונים. פעם אחת מצאו רבי עקיבא אמר לו, רצונך שאקח (שאקנה) לך עיר אחת או שתים? מיד עמד רבי טרפון ונתן לו ארבעה אלפים דינרי זהב. נטלן רבי עקיבא וחילק לעניים. לימים מצאו רבי טרפון ואמר לו היכן הם העיירות שלקחת? תפסו בידו והוליכו לבית המדרש, והביא ספר תהלים והניח לפניהם, והיו הולכים וקוראים, עד שהגיעו לפסוק "פור נתן לאביונים". אמר לו זו העיר שקנית לך. עמד רבי טרפון ונשקו על ראשו אמר לו רבי ואלופי, רבי בחכמה ואלופי בדרך ארץ.

העושה צדקה לשם שמים הקב"ה זורעה בקרקע העליונה

בספר חסידים (סי' שכא) כתב, הנותן צדקה לשם שמים הקב"ה זורעה בגן עדן. כמה תבואה יכולים לקנות במעות הללו וזורעם בג"ע וצומחים בכל שנה ושנה, ומכניסין לאוצר ונהנין מהם לעולם הבא, וכן מיני מגדים שנאמר (ישעיה סא, יא) "כי כארץ תוציא צמחה".

מעשה פלא בענין הצדקה עם החפץ חיים שפירש לאורה את הפסוק אך טוב וחסד ירדפוני

מסופר (מובא בחפץ חיים עה"ת פרשת ראה במעשה למלך אות ה', ובעוד ספרים רבים) שלאכסניה שבה שהה החפץ חיים נכנס אורח נכבד, וביקש את בעל הבית להכירו לפני החפץ חיים, כי שאלה חשובה עימו שחייב הוא לשוטחה לפני גדול הדור, למען ידריכו בדרך ישרה, שהיא שאלה הנוגעת להנהגתו וחיי, ואין ראוי להדריכו כמו החפץ חיים. בעל הבית שהיה מכירו זה מכבר, נאות לבקשת הנכבד, ועל כן הושיבו בשולחן שעליו היה סועד באותה עת החפץ חיים זצ"ל, והבטיח להציגו לפניו תיכף אחרי שיברך הרב את ברכת המזון, למען ישאלנו שאלתו.

בינתים החל החפץ חיים לומר את הפרק מזמור לדוד ה' רועי, כדרכו בקודש בעת האכילה, וכשסיים את הפסוק האחרון "אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי", פנה בדברים אל האורח, שהחפץ חיים לא ראהו ולא הכירו מעודו, ושאל, הן פליאה עצומה היא על דוד המלך, איך הוא אומר, שטוב וחסד ירדפוהו, וכיצד הדבר אפשרי, ששני הדברים הטובים הללו יעשו לרודפים לבן אדם, הלא רודפים הם הרוצחים והחומסים, אבל טוב וחסד, אתמהה.

אלא שמע מינה, שלפעמים מזדמן שנדמה לו לאדם שעסקו בטוב ובחסד נעשה לו כ"רודף", לפי שמפסיד מזה במסחרו ועוד ענינים כאלה, והיצר מפתהו להזניח את מלאכה של טוב וחסד. מה יש לאדם לעשות אז? לכן מייעץ דוד המלך ע"ה, לאמר לו, שמע בני, אפילו שלפי דעתך הטוב והחסד המה רודפים אותך, בכל זאת אל תזניחם, אלא התפלל, שאך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי, ולא יאונה לצדיק העוסק בהם כל און, ורק יקויים בו, ושבתו בבית ה' לאורך ימים.

כשסיים הח"ח זצ"ל את ביאורו על הפסוק, קם האורח מעל השולחן ופנה אל בעל הבית לקבל ממנו ברכת פרידה. בעל האכסניה תמה על המחזה, מדוע הוא ממחר ללכת, בעת שעדיין לא שאל את פי החפץ חיים מה שהיה בדעתו לשאול? אבל הלה ענה בבת צחוק על שפתיו, כי החפץ נדרש ללא שאלו, ומרם שאל כבר ענה לו על שאלתו.

ובמילים אחדות פירש האורח את שיחתו. הן הוא השואל, מתעסק זה כמה שנים בעירו בהחזקת תלמידי חכמים וגמילות חסדים, אשר בעצמו יסד וטפת, ורוב היום שקוע הוא בעבודת שני העמודים הללו, עד אשר רעייתו התחילה להתרעם עליו, על אשר מזניח את עסקיו הפרטיים ונכסיו מתדלדלים, ודרשה ממנו במפניע למסור את הנהלת המוסדות בידי אחר, והוא יתמסר ביותר לבית מסחרו הפרטי.

ומכיון ששמע מפורש יוצא מפי כהן גדול, כי אם יקרה לפעמים, שטוב וחסד נעשו לו לרודפים, בכל זאת אל יזניחם, אלא ימשיך עסקו בהם, הרי שכבר קיבל תשובה על שאלתו שלא נשאלה, ומיהר לבשר לרעייתו את פסק ההלכה של החפץ חיים.

מדוע אין מברכים על מצות צדקה

ידוע ביאורו של האבודרהם (כריש הספר שער ג') על כך שאין מברכים על מצות צדקה, מפני שיתכן שלאחר שנברך על הצדקה, יבוש העני מלקבל את הצדקה, ולא יסכים לנוטלה, ונמצאת הברכה לבטלה.

לאור דבריו כתב השל"ה הק' ביאור נפלא בדרך רמז על הפסוק (דניאל מ, ז) "לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים". כי הנה אמרו חז"ל (ברכות לה.) כתיב "לה' הארץ ומלואה" וכתיב "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם"? – לא קשיא, כאן קודם ברכה, כאן לאחר ברכה. ולפי דברי הגמרא יוצא שכיון שבמצות הצדקה אין ברכה, נמצא שבמצוה זו הארץ היא לה'.

וזה שאמר הכתוב הנ"ל "לך ה' הצדקה", לאמור במצות צדקה, הארץ היא "לך" ה', וזאת משום ש"ולנו בושת הפנים". כיון ש"לנו" יש מידת "בושת הפנים", לכן חוששים שהעני יתבייש בקבלת הצדקה ולא יטלה, ולכן אין מברכים. (הובא בס' להתעדן באהבתך).

שני דרכים יש לנתינת הצדקה

שני דרכים הן לנתינת הצדקה, על פי המילה "צדקה", הדרך האחת: אם יש לאדם ק' מנה, יקח צ' מנה לעצמו והעשירית יפריש לצדקה (הן האותיות ק' וצ' שבמילה צדקה). והדרך השנית, כשיש לאדם ה' מנה, יתן ד' חלקים לעצמו (הן האותיות ד' וה' שבמילה צדקה), כדבר שאמרו חז"ל (כתובות ג.) המבזבז אל יבזבז יותר מחומש. והשאר יחלק האדם לצדקה. (המהר"ל מפראג).

עוד בענין זה, המילה "צדקה" עולה בנימטריא 199, לרמז שמי שיש לו רק 199 זוז, רשאי לקחת מן הצדקה, אבל אם יש לו מאתים זוז, אסור לו לקחת מהצדקה, וכמבואר דין זה במסכת פאה (פ"ח מ"ח).

מנהג רבנו האר"י בנתינת צדקה

כתב מהרח"ו בספר טעמי המצוות (סוף פרשת ראה) בענין הנדבות והוותרנות, ראיתי למורי זללה"ה, שלא היה מקפיד במלבושיו שיהיו מכובדים ביותר, ובאכילה היה אוכל מעט מועיר, ובענין הוצאה של צרכי אשתו, היה מוציא כרצונה, וצדקה היה נותן מורי זללה"ה בשמחה גדולה ובטוב לב, וידו פשוטה, ולפעמים לא היה מסתכל אם היה נשאר בידו או לא.

מצות הצדקה תאיר כל השבוע בסוד וצדקתו עומדת לעד

עוד כתב שם אמר מורי זללה"ה, כי כל מצוה ומצוה יש לה אות מכ"ב אותיות, וכשאדם עושה מצוה, מאירה במצחו אותה אות של אותה מצוה, והאות של מצוה ראשונה מסתלקת, וזה בזמן שעושה אותה לבד, כי אחר כך נבלעת בפנים, אבל אם עושה מצוה של צדקה, האות שלה אינה מסתלקת מהר כשאר אותיות של שאר מצוות, אלא מאירה במצחו כל אותו שבוע, וזהו מה שכתוב (תהלים קיא, ג) "וצדקתו עומדת לעד".

ועיין בשער רוח הקודש (דף ד' ע"ב) שכתב שם שמצוות הצדקה מאירה יחד עם שאר המצוות ולא ששאר המצוות נבלעים וזה לשוננו, כי כל המצוות יש להם אות הרומזת על כל אחת ואחת, וביום שיעשה האדם מצוה אחת אז תראה מאירה, אך מצות הצדקה תאיר כל השבוע ההיא בסוד וצדקתו עומדת לעד (תהלים קיא, ג) אבל שאר מצוות לא יתגלו ביום אחד רק אם עשה איזה מצוה אחרת אז תאיר גם זו עמה. עד כאן.

בקניית מצוה היה האר"י נותן את הארנק למוכר שיקח מה שירצה

ובבואנו הלום נביא את המשך דברי מהרח"ו המופלאים על הנהגת האר"י וזה לשונו, בענין קניית הדברים של מצוה, כגון לולב ואתרוג וכדומה להם, ראיתי למורי זלה"ה, שהיה נותן למוכרים כל מה ששאלו ממנו בפעם ראשונה, ולא היה מסרב עמהם על השער. ולפעמים היה מניח לפניהם הכיס עם המעות, והיה אומר להם שיקחו ממנה מה שירצו. ואמר לי שאין לסרב על שאר שכירות המצות. וכן כוונת הרשב"י ע"ה בפרשת בא. והנה עתה נבאר סוד הפסוק (משלי יא, כד) יש מפזר ונוסף עוד, שדרשו רבותינו ז"ל על ענין הצדקה. ואמנם ביאורו גם כן כאן הוא בענין הזה, כי הלא היסוד נקרא צדיק, לפי שנותן צדקה אל הנוקבא וכו' ע"ש.

הכוונה הראויה לכוין בעת נתינת צדקה

כתב התוצאות חיים (סי' קל"ב) דברים שיש להיזהר בהם: להפריש מעשר מכל ריוח שיביא השם יתברך לידו, ויכוין בכוונה הראויה על דרך הסוד, ובוזה יצליחו נכסיו. "והיה" מעשה הצדקה שלום (ישעיה לב, יז) "והיה" אותיות הוי"ה ברוך הוא. אות יו"ד היא הפרוטה (הפרוטה שנותן לעני מרמות על האות י, כי צורת הפרוטה היא עיגול הדומה לאות י) אות ה' היא היד – ה' אצבעות. אות ו' – הזרוע. אות ה' אחרונה – יד גבאי הצדקה או העני.

סודות באותיות המילה "צדקה"

סוד המילה "צדקה". אם נתבונן בכל אות מהמילה צדקה, יתגלה לנו סודה. האות הראשונה שבמילה צדקה היא האות צ', והנה האות צ' כתיבתה היא מהרכבת שתי אותיות, מהאות נ' מצד שמאל, ועל גבה מצד ימין מורכבת האות י', כשהיא הפוכה ופניה לצד ימין. נמצא שצורת ה' שעל גבה, פניה הפוכה מהאות נ' הכפופה, והן ניצבות זו לזו אחר באחר. מצב אחר באחר מרמז בתורת הסוד על הסתר פנים. כך גם האות ד' השניה במילה צדקה, מורה על עניות, לפי ש"דלת" הוא מלשון "דל". גם האות ק' השלישית במילה צדקה, רגלה ארוכה, לרמז שנוגע עד החיצונים. ולכן לבסס כל זאת, צריך לתת "צדקה" לעניים, ובוזה אנו ממלאים את האותיות "צדק" עם האות ה', שהיא שם ה', ואז מתבססים הדינים ונרחים החיצונים.

כך גם ענין הצדקה והתפילה, היא ליחד את שם י"ה, הנפרד מן ו"ה, ולכן קודם שיעשה את המצוה או הצדקה, צריך שיאמר לשם יחוד קוב"ה ושכינתה, בדחילו ורחימו בשם כל ישראל, "ליחרא שם י"ה בו"ה", שפירושו כאמור, שיתחבר שם י"ה עם ו"ה.

עדיף לתת צדקה ביום מאשר בלילה

כתב הברכי יוסף (או"ח סי' רל"ה ס"א), בשם גורי האר"י ז"ל, שאין לתת צדקה בלילה, לפי שאז הוא זמן שליטת הדינים. וכן כתוב בשם האר"י הקדוש (שער הכוונות דף ג"ב ע"ב, ריש דרוש א' דערבית). והביא מהירושלמי (שקלים פ"ה ה"ד) שצדקה אין זמנה בלילה, שהנותן צדקה בלילה עובר על לא תסיג גבול, ועיין עוד שם. אכן יש חילוק בין צדקה למתן בסתר, ומתן בסתר אפשר בלילה. וכתוב במנהגי החתם סופר (פ"א אות ז') שכן נהג החתם סופר לתת מתן בסתר לעניים קודם מעריב.

יקח הלואה מאחרים כדי ליתן צדקה לעניים, ויפרוט מטבעות לעניים

כתב רבנו הגאון רבי חיים פלאגי זצ"ל בספרו תוכחת חיים על התורה (ריש פרשתנו), וזו לשון קודשו, ירדוף האדם וישתדל האיש הישראלי, לגמול חסד בגופו ובממונו, ואפילו אם לפעמים לא ימצא לו מעות לתת, או להלוות לאחרים, יקחם בהלואה מאחרים, ולא מבעיא ליקח בהלואה מישראל, כי אפילו מן הגוים יקח בהלואה ויתן חתימת ידו על אופן שהגוי יהיה בטוח בו, והוא יקח חתימה וערבות מן הלווה. והגם כי כתוב בספר חסידים אזהרה שלא ימצא חתימת ידו ביד גוי. אם כל זה לדבר מצוה, ובפרט להחיות נפשות אביונים מותר. וכמו שמצינו בעובדיה הנביא ז"ל, שלקח בהלואה ברבית מיהודים לפרנס לנביאים שהיו במערה כמבואר בדברי רז"ל (בתרגום יהונתן מלכים ב, ד, א ובסנהדרין לט:) וזהו כוונת הכתוב בסדר כי תבוא (דברים כב, יב), "והלויים גוים רבים, ואתה לא תלוה". דאם כפשט הכתוב שיהיה עשיר והוא ילוה לגוים רבים, הוה ליה למימר ותלוה לגוים רבים, כמו, אם כסף תלוה את עמי, דהיינו התיו בפתח. (כלומר "והלויים" פירושו שתלוה לאחרים, היה צריך להיות כתוב "ותלוה" כשהת' נקודה בפתח.) וגם לשון אצל הגוים (גם אם הפירוש הוא שתלוה לגוים, היה לכתוב והלויים "ל"גוים.) ומהו אמרו "והלויים גוים רבים", דהוא כמו פסוק (בראשית כה, כג) "ורב יעבוד צעיר" [שלא כתוב ורב יעבוד "ל"צעיר, אלא כתוב ללא האות ל', ולכן כן הוא גם כאן, כדמפרש ואזיל]. אכן נראה, כי בא לרמז מצוה זו, שאם אין לו להלוות לאחרים משלו, יקח בהלואה מאחרים, ואפילו מגוים, וילוה לאחרים, וזה אמרו "והלויים", ופסק, ואם תאמר כי איך אלוה לאחרים ואין לי להלוות? לזה אומר, הא איכא "גוים רבים",

שתקח בהלואה מגוים רבים (שכאמור כתוב "גוים" ולא "ל"גוים), ולא לך תהיה הלואה אלא "ואתה לא תלוה", כי תקח ההלואה מגוים להלוות לאחרים, ולא תצטרך לעצמך, וזהו צדקה מעולה בלי חסרון כים.

ממשיך הגאון ר"ח פלאג'י וכיוצא בזה יש אופן אחר לעשות המצאה לרחם על העניים מבלי חסרון כים, והוא בפסוק האמור בפרשתנו (דברים טו, י), "נתון תתן לו, ולא ירע לבבך בתתך לו". דאפשר לפרש, כי הוצרך קרא לכפול ב' נתינות ["נתון" "תתן"], אחת סתמית ואחת לנוכח, על פי מה שכתבו בספר חסידים (סי' תקכ"ו), כי חסיד אחד היה לו מחציות (מטבעות קטנות) בתוך כיסו, כדי לעשות חסד עם כל אדם, לצרף (לחבר פרוטות מטבעות קטנות למטבע אחד) זהובים ומטבעות הפרוטות הקטנות, כדי שיהיה לו נקל להוצאה. וכל שכן בזמנינו שהעניים מקבצים פרוטות של נחושת ושאר מתכות שאינן כסף, והוא קשה להוציאם לפרנסתו, שהחוננים אינן לוקחים אותן, ובפרט חנוני גוי. ואם כן המצרף, זכות היא לו ליקח מהעניים פרוטות נחשת ומתכות, ונותן לו תמורתם מחציות כסף, כדי שיהיה נקל לעני להוציאם. לזה אמר קרא "נתון תתן" סתם, שהיא נתינת כסף תמורת נחושת ושאר מתכות, וגם תתן לו לתועלתו, ולהנאתו שהיא צדקה גמורה. ["נתון" הראשון היא מצוה להחליף לעניים מטבעות שאינן עוברות לסוחר. ו"תתן" השני היא שתתן לעניים צדקה].

ביאור ההפטר

הפטר ראה – עניה סוערה [א]

הקשר בין ההפטר לפרשה

הפטר זו היא השלישית משבע הפטרות שמפטרין בשבע שבתות של נחמה החל משבת הראשונה שאחרי תשעה באב.

תוכן ההפטר

ירושלים לא נוחמה עד עתה, אבל ה' מבטיח לנחם אותה, יפאר אותה במבנים מפוארים ועושר גדול, בניה יהיו תלמידי ה'. ובזכות הצדקה שעושים ישראל, יתרחקו מהם העושקים, ולא יראו פחד ושבר.

ויפחדו רק אלה שהתרחקו מה', ובזאת העולם שברא את האומן להכין כלי מלחמה, הוא גם ברא משחית לחבל בכלים, שלא יפגעו בישראל. גם האנשים בעלי לשון מדברת גדולות, שעומדים במשפט נגד עם ישראל, יורשעו במשפט ועם ישראל יצאו זכאים.

וכאשר כולם יכירו את ה', הרי יצמאו לדבר ה' כאדם הצמא למים, ויעלו להר ה' ללמוד תורה וחכמה, ויפרשו מחכמות נוכריות כי לא יועילו להם, וכל העמים יכנעו למלך המשיח, ואומות העולם שישראל לא הכירו אותם, ירוצו לקראת ישראל לשרת אותם, וזה חסד מאתו יתברך.

ישעיה פרק נ"ד פסוק י"א – פרק נ"ה פסוק ה'.

יא את ירושלים (מ"ד) כאשה **עניה** [ב] **סערה** שלבה סוער [רועד] מרוב צרות (רש"י) שעד עתה (רד"ק) **לא נחמה הנה אנכי**

מרביץ רוצף רצפתך **בפוך אנכי** מאבני נופך (רש"י) [מרגליות הנקראות פוך], שהם יהיו כחול מתחת לאבני היסוד **ויסדתיך**

עינים והארות

ומעשים טובים. סוערה, מערערתא, שערעורה עובדי אלילים, הדא הוא דכתיב זכור ה' לבני אדום וגו'. (ילק"ש)
ועוד י"ל ע"פ הנאמר במדרש (מכילתא יתרו פרק כ, ט): הראה הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו — שעבוד מלכות ונהינם (עיין שם דברים אחרים שהראה לו) — על מנת שיבחר באחד מהם בשביל זרעו, ובחר אברהם אבינו בשעבוד מלכות למען ינצל זרעו מדינה של גהינם.
אמרו חכמינו (יבמות קב:) על הפסוק (איוב לו, ט): "יחליץ עני בעוניו" — יחלצוהו — יצילוהו מדינה של גהינם, היינו, שהעניות מצילה מדינה של גהינם (כי העניות מעוררת את האדם לחזור בתשובה). יוצא איפוא, שאין ישראל צריכים לסבול את שניהם ביחד את הגלות ואת

[א] ראש חודש אלול שחל להיות בשבת — מפטרים "עניה סוערה" ולא "השמים כסאי" ומוסיפים פסוק ראשון ואחרון מהפטר "השמים כסאי", ואם חל ראש חודש גם ביום ראשון מוסיפים גם פסוק ראשון ואחרון מהפטר "ויאמר לו יהונתן מחר חודש". (שו"ע או"ח סי' תכה).
טעם להפטר "עניה סוערה" — לפי שאין מדלגין (דוחים) שלוש הפטרות של פורענות ושבע של נחמה בשום הפטרה אחרת כלל (בית יוסף בשם רבי דוד אבודרהם) (עיין שולחן ערוך סימן תכ"ח סעיף ח).
האשכנזים נוהגים להפטר "השמים כסאי" כדעת הרמ"א בסימן תכ"ח סעיף א, בשם יש אומרים וסיים — וכן נוהגין במדינות אלו (אשכנז).
[ב] איתא בחז"ל עניה מן הצדיקים, עניה מן התורה, עניה ממצות

והיסוד עצמו שהוא הרצפה עצמה ארביץ (רד"ק) **בַּסְפִּירִים** באבנים טובות הנקראים "ספירים" (ת"י): **יב וְשִׁמְתִי כְּכֹדֶר** [ג] [אבן הבהיר

ומזהיר יותר מזהוכוכית (ע"פ מצודות)] **שְׁמִשְׁתִּיךְ**: החלונות שהשמש זורחת דרך שם (רש"י, רד"ק) **וְשִׁעְרֶיךָ**: מוזוות השערים יהפכו להיות (מ"ד)

לְאֲבְנֵי אֶקְדָּח אבן טובה הנקראת אקדח שהיא נוצצת כאש קודחת: **וְכָל-גְּבוּלְךָ** [ד] רצפת כל גבולך, כי לא ירושלים לבדה, אלא אף

ערי גבולה יהפכו להיות **לְאֲבְנֵי-חֶפְצֶיךָ** אבנים יקרות שהאדם חפץ בהם (רש"י, רד"ק): **יג וְכָל-בְּנֵיךָ**: [ה] יהיו **לְמוֹרֵי תוֹרַת יְהוָה**

עינים והארות

מלכות וכתר תורה, אבן שוהם היתה אבן יוסף, והוא אות ההצלחה והעושר — זה היה חלון השמש, כי השמש תריק להם מגד (טוב, מתק) תבואות שמש — עושר והצלחה, אבן אקדח — היתה אבן לוי — אות העבודה זה השער (תהלים קית, כ): "זה השער לה' צדיקים יבואו בו" האבן של לוי היתה ברכת, וקרא אותה הנביא אקדח עיני שם באורך). וכל גבולך יהיה לאבני חפץ, כי אבני יתר השבטים יוקבעו ביתר מקומות הבנין, וכלל גם בן הכוונה שכל השבטים יתאחדו אז ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד].

[ד] אמר רבי לוי עתידין תחומי ירושלים להיות מלאים י"ב מיל על י"ח מיל אבנים טובות ומרגליות. לפי שבעולם הזה אדם חייב לחברו הוא אומר לו, נדון אצל הדיין, פעמים שהוא עושה שלום ביניהם פעמים שאינו עושה שלום ביניהם, אבל לעתיד לבא אדם חייב לחברו, והוא אומר לו נלך נדון אצל המשיח בירושלים, וכיון שמגיעים אצל תחומי ירושלים הם מוצאים אותם מלאים אבנים טובות ומרגליות, והוא נסיב תרתין מנהון (לוקח שתיים מהן), ואמר לו יתר מאלין אני חייב לך? והוא אומר לו אך לא כדון (אפילו לא כך הרבה). יהא שרי לך, יהא שביק לך, הדא הוא דכתיב השם נבולך שלום (פסיקתא).

[ה] במדרש רבה (דברים – פרשה ו פסקה יד) אמר הקב"ה בעולם הזה ע"י שהיו בניכם בעלי לשון הרע סלקתי את שכינתי מבניכם שנא' (שם נו) רומה על השמים אלהים אבל לע"ל שאני עוקר יצר הרע מבניכם שנא' (ירמיה לא) והסירותי את לב האבן מבשרכם אני מחזיר שכינתי מבניכם מנין שנאמר (יואל ד) והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר וגו' ומתוך שאני משרה שכינתי עליכם כולכם זוכין לתורה ויושבין בשלום בעולם שנאמר (ישעיה נד) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך.

עוד איתא במדרש (תנחומא ויגש – פרק יא) מהיכן למד אברהם את התורה רשבי"י אומר נעשו שתי כליותיו בשני כדים של מים והיו נובעין תורה שנאמר אף לילות יסרוני כליותי (תהלים טז) ר' לוי אמר מעצמו למד את התורה שנאמר (משלי יד) מדרכיו ישבע סוג לב ומעליו איש טוב והיה מלמד לבניו תורה שנאמר (בראשית יח) כי ידעתי למען אשר יצוה אמר ליה הקב"ה אתה למדת בניך תורה בעוה"ז אבל לעוה"ב אני מלמדם תורה שנאמר (ישעיה נד) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך.

ובתנא דבי אליהו (זוטא – פרק יז) כ' וז"ל: אמר רבי אלעזר בן עזריה א"ר הנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר (שם נד) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך אל תקרא בניך אלא בוניך: מעשה בתינוק אחד שלמדו אביו ספר בראשית פעם אחת עלה הקיסר לאותה מדינה ונשבה אותו התינוק וספרו עמו והבשוהו בבית האסורים וספרו עמו והבניסו לספרו לגנוי הקיסר. פעם אחת נטרפה דעתו של הקיסר אמר להם הביאו לי ספר הזכרונות הלכו לגנוי הקיסר ומצאו הם בראשית ובאו כל גדולי המלכות לקרות בו ולא היו יודעין לקרות בו ואמרו לו זה הספר מן ספרי ישראל הוא ויש כאן תינוק אחד מהם שהוא תבוש בבית האסורין שלך. מיד הלכו וקראו לאותו תינוק כיון שהיה רואה את ספרו מיד חבקו ונשקו וקראו לפני הקיסר ומפרש

העניות, שכן אם העניות מצילה מן גהינם, הרי שוב אין צורך בגלות ובשעבוד מלכות כדי להינצל מנהיגם, ומאידך אם שרוים הם בגלות ועל ידי כך ניצולים מנהיגם, הרי שוב אין עניות מגיעה להם.

[ג] שמתו כדכר – מעשה בספינה שהיתה מפרשת בים הגדול והיתה כולה נכרים, והיה בה תינוק יהודי אחד, ובא עליה סער גדול בים. אתגלי אליהו ז"ל על ההוא ינוקא, אמר ליה זיל בשליחותי לגבי ר' יהושע בן לוי ומחמי (הראה) ליה אינון כדכדוי, ואנא משוב (מציל) להדא אילפא (אניה) בזכותך. אמר ליה, רבי יהושע גדול הדור הוא לית הוא מהימן יתי (אינו מאמין לי), אמר ליה ענוון סניא הוא ומהימני יתך. וכד תחמי יתיה (כשתראהו) לא תחמי ליה קדם בר נש, אלא דבריה למערתא רחוקא מן לוד תלתא מילין. מיד נעשה נס ויצא משם בשלום. אזל ההוא ינוקא לגבי רבי יהושע בן לוי, ואשכחיה יתיב במתיבתא רבא דלוד, אמר ליה מרי, מילתא אית לי למימר לך, קם ליה רבי יהושע בן לוי, איתא המון ענותנותיה דאזיל בתריה מהלך תלתא מילין, ולא אמר ליה מה את בעי וכיון דמטון (הגיעו) למערתא, אמר ליה, מרי, אילין אימן אבני כדכודי, וכד חמי יתהו ליה (כשהראהו לו), הבהיקה כל לוד מאורו, והשליכן לארץ ונגנוו. (ילק"ש) ובש"ס ב"ב (עה). מצינו דאלפליגו בה תרי מלאכי ברקיעא, גבריאל ומיכאל, ואמרי לה תרי אמוראי במערבא, יהודה וחזקיה בני ר' חייא, חד אמר דהיינו "שוהם", וחד אמר "ישפה". ובתרגום יונתן (שמות כה, יח) נופך ספיר "ויהלם" תרגם: "וכדכודי" ובתרגום ירושלמי תרגם "נופק": כדכדנא.

ובפסק"ר (פסקא לב) אמרו דר' יהושע בן לוי היה עומד עם אליהו בהר הכרמל, אמר לו אין אתה מראה לי אלו אבני כדכדנא כיצד הם, והראה לו על ידי נס. [ובילקו"ש (ישעיה רמו תעה) הגירסא: ר' "יהודה" בן לוי. ומצינו טובא דריב"ל הוה משתעי בהדיה דאליהו זכור לטוב, וכדאיתא בסנהדרין (צח). דאשכח לאליהו דהו קיימי אפיתחא דמערתא דרשב"י, ע"ש. וכן במכות לא. דההוא גברא דאכליה אריא בריהוק תלתא פרסי מיניה דריב"ל, ולא אישתעי אליהו בהדיה תלתא יומי. וכ"ה בירושלמי תרומות פ"ח הל' ד. ובב"ר (פלי"ה, ב): אליהו זכור לטוב וריב"ל הוון יתבין תנין בחדא וכו'].

וכן אמרו במדרש (בראשית רבתי פ"ר בראשית): אמר ר' יהושע בן לוי שני שערי כדכד יש בנן ערן וכו'. [ומצינו שבג"ע יש אבנים טובות כדאיתא במעשה דריב"ל המובא בספר הכלבו סי קב – דריב"ל חיפש בנן ערן כולו ומצא בה ז' בתים וכו'. ובבית השלישי מבורות של זהב ושל "אבנים טובות ומרגליות". והבית החמישי בנוי מכסף וזהב וכו' וזכוכית ומבדולה. ושם אליהו זכור לטוב ע"ש].

וראה במדרש תלפיות (ענף ג"ע דף קלג) בשם ה"ס סודי רזי שהקשה מה הנאה יש בג"ע אחר שאין שם אכילה ושתייה. ותיירץ דאבנים טובות ומרגליות ששם כיון שאדם נוגע בהם מיד ידע חכמה הרבה).

כתב המלבי"ם: ושמתו כדכוד, היא אבן שוהם (לפי קבלת חז"ל) — יהיו שמשותיך החלונות, ושעריך יהיו מאבני אקדח והמכוון, כי האבן נופך — היתה אבן יהודה והוא אות המלכות, והאבן ספיר היתה אבן יששכר, והוא אות החוכמה והתורה, שני אלה ייסדו את הבנין, כתר

(ת"י) ועי"ז יחשבו תלמידי הקב"ה (מ"ד), ואז מנילא **וְרַב** והרבה (ת"י) **שְׁלוֹם** יהיה בין (מ"ד) **בְּנֵיךָ** [1] שלא יהיה ביניהם מחלוקת ושנאת חנם (עיין במלבי"ם): **יָד בְּצַדִּיקָהּ** בזכויות (ת"י) ובעבור מצות הצדקה (ד"ק) והמעשים טובים (מלבי"ם) **תַּפְּוֹנָנִי** תהיי בנויה ונכונה בגדולה לעולם (ד"ק)

רַחֲמֵי מַעֲשֶׁךְ תהיי רחוקה מן העושים אותך (רש"י) **כִּי-לֹא תִירָאֵי** לא תפחדי מהם יותר כלל וכלל, וכפל ואמר **וּלְמַחֲתָהּ** ומפחד ושבר תהיי מרוחקת, ולא תפחדי כלל **כִּי לֹא יוּכַל תִּקְרַב** להתקרב **אֵלַיךָ** (ד"ק): טו הַן באמת **גֹּזֵר יָגוּר** יפחדו ויחתו **אִפְסֵם מֵאוֹתֵי** אותם שנתרסקו ונפרדו ונעדרו ממני **מִי-גֵר** מי שהיה לו מריבה ומלחמה **אֲתָךְ עֲלֶיךָ יפּוּל** יכנע לפניך וישכון אצלך (רש"י [II], מ"ד): טז והטעם שאין לך לפחד הוא, כי (הן) **הִנֵּה אֲנִי בְּרֵאתִי** את האיש **חָרָשׁ** [אומן ברזל] **הַנִּפְחֵ בְּאִישׁ פְּחָם** בפחמים להבעירם באש **וּמוֹצִיא** ומתקן **כְּלֵי מַלְחָמָה** למעשהו וגומר אותו כל צרכו **וְגַם אֲנִי בְּרֵאתִי** איש **מִשְׁחִית לְחַבְלִי** [III] לקלקל ולהשחית את כל כלי המלחמה, כלומר אני הוא שגריתי בך את האויב ואני הוא שמתיש כוחו של האויב (רש"י): יז ולכן אין לך מה לפחד, כי **כָּל-כְּלֵי זִינָה** אשר יוצר יצרו אותם **עֲלֶיךָ** ירושלים (ת"י) בשביל להלחם בך (רש"י) **לֹא יִצְלַח** לא יצליח לבעליו, ולא יזיקו לך **וְכָל-לְשׁוֹן** וכל איש המדבר גדולות, אשר **תִּקְוִים-אֲתָךְ** שיעמוד נגדך **לְמִשְׁפַּט תִּרְשִׁיעֵי** אותו, שהוא יצא חייב ואת תצאי זכאה, הברכה הַזֹּאת תהיה **נִחְלַתִּי** [ירושלמי] **לְעַבְדֵי יְהוָה** לעולם (ד"ק) **וְצַדִּיקְתֶּם** וזאת היא הצדקה והחסד אשר יבואו להם **מֵאֵתִי** [מנני (מ"ד)] בעבור שהם עבדי (מלבי"ם) **נְאֻם-יְהוָה: אֲהִי** [טז] **לְשׁוֹן קְרִיאָה** **כָּל-צִמָּא** כל מי

עיונים והארות

ניתן לפרש בדרך צחות, כי מותר להעביר ירושה לבן לומד תורה, אלא שדבר זה גורם קנאה ותחרות בין האחים, ולכן לעתיד לבוא, יהיו כולם למודי ה', ולא יצטרכו להעביר ירושה מהבן שהוא עם הארץ לבן שהוא תלמיד חכם, ואז רוב שלום בניך.

[II] ובתי ורד"ק פירשו באופן אחר, וז"ל הת"י: הא אתכנשא יתכנשון ליד גלות עמיק לסופא מלכי עממיא דמתכנשין לאעקא ליד ירושלם בגויך יתרמון. וכוננתו דבסוף הימים כשיתאספו כל מלכי האומות להלחם על ירושלים כולם יפלו בערי ישראל פגרים מתים.

[III] צריך להבין, מה בא הכתוב להשמיענו? מה היא הכוונה שהקדוש ברוך הוא מגלה באזני העולם ומכריז שהוא ברא את כלי המלאכה לתיקון העולם, וביחד עם זאת ברא גם את כלי המשחית המחבל בסידורי ובתיקוני העולם?

הקדוש ברוך הוא בא להודיע ולהוציא בכך מדעת קהל הגויים, שלא ישעו ולא יחשבו כי הם החכמים שהמציאו את כלי המלאכה והמכשירים החדשים וכל ההמצאות המהובנות לתועלת העולם ולנוחיותו, אל יתהללו חכמים אלו שהכמתם היא שגרמה להתפתחות העולם, אל יתלו זאת בכוחם ועוצם ידם שעשו את החיל הזה, אלא הם מעשי ה' וחכמתו, והוא הנותן לאדם כח לעשות חיל, והאדם הוא כחומר ביד היוצר.

לכן מכריז הקדוש ברוך הוא: "ואנכי בראתי משחית לחבל", ולאיוז תכלית ולאיוז תועלת? "והמוזיקים שנבראו בערב שבת בין השמשות" למה? ולאיוז תכלית בראם? לשם מה צריך העולם למוזיקים? בודאי כדי שעל ידם יתרומם האדם להשיג את השלימות ואת מהרת המדות העליונות. בגלל התנגדותם, ובגלל הנגישות שהם גורמים לעם ישראל, מתעלים ומתגדלים עם ישראל (קול צופיך ח"ג).

[10] הוי כל צמא לכו למים ואשר אין לו כסף לכו שברו ואכולו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב, הנה כבר ידוע שהוזה הוא צירוף הנבורה וממנה כל הצרות בהנהגת הדין, ולכן צועקים הוי מי שהדינים שולטים עליהם - כאילו מתרעמים על השבט המכה אותם.

אותו מן בראשית עד ויכלו ביון ששמע המלך שבהו של הקב"ה האיק ברא את עולמו מיד עמד מן כסאו ונשקף לאותו תינוק על ראשו ואמר לו יודע אני שלא הרגיש הקדוש ברוך הוא את עולמו אלא בשבילך כדי להתירך מבית האסורין מיד נתן לו הקיסר הרבה כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות ועבדים ושפחות ושיגרו בכבוד גדול אצל אביו. והלא הדברים ק"ו ומה התינוק הזה שלא למד אלא ספר בראשית בלבד עלתה לו כך הלומד כל התורה כולה על אחת כמה וכמה. אמר רבי שמעון בן לקיש כל המצער את עצמו בעולם הזה על התורה ועוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד שנאמר (תהלים מב) יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי מ"ש יומם יצוה ה' חסדו משום דבלילה שירה עמי. והתורה מנינה עליו כל אותן השנים שהוא מומל בעפר שנאמר (משלי ו) בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך בהתהלכך תנחה אותך בעולם הזה בשכבך תשמור עליך זו שעת מיתה בקבר והקיצות היא תשיחך זה העולם הבא.

ובפסיקתא (יהו, ו), שארבעה רוב שלומות הן, יפרח בימיו צדיק ורוב שלום עד בלי ירח (תהלים עב ז) שלום רב לאוהבי תורתך (שם קיט קסה) וענוים ירשו ארץ והתענונו על רוב שלום (שם לו יא) והדין וכל בניך לימודי י"י ורב שלום בניך (ישעיה שם).

ובילקוט שמעוני (תהלים - פרק כט - רמז תשיא) גדול השלום שניתן לעושי תשובה שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב. גדול השלום שניתן בחלקו של צדיקים שנאמר יבא שלום ינחו על משכבותם. גדול השלום שניתן בחלקו של צדיקים שנאמר יבא שלום ינחו על משכבותם. גדול השלום שניתן ללומדי תורה שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום

[11] וכל בניך למודי ה' רגילים ללמוד דעת ה', כדברי הנביא ירמיה (לא, לג): "ולא ילמדו עוד איש את אחיו לאמור, דעו את ה', כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם..." ואז יהיה שלום רב ביניהם. ומובא בספר "אדרת אליהו" - רבי יוסף חיים ז"ל הובא בספר "מעם לועז".

שתאב לדבר ה' **לְכוּ לְמִים** [י] לתורה (רש"י) [דהיינו ילך ללמוד תורה, ואפי' בכסף] ואף **וְאִשֶּׁר אֵין-לֹו כֶּסֶף** לקנות המים דהיינו אין לו במה לשלם להכנס לבית המדרש, לא יחוש לזה, כי אפשר לשמוע דבר ה' ללא תשלום, ולכן אמר **לְכוּ שִׁבְרוּ** תשמעו ותקנו [ללא כסף] **וְאִכְלוּ** את דבר ה', ע"י שתלכו לנביא המלמד דבר ה' ללא תמורה ותקנו דבר מאכל ואכלו והכוונה לחכמת התורה, וחזר ואמר **וְלְכוּ שִׁבְרוּ** קנו **בְּלוֹא-כֶּסֶף וּבְלוֹא** מתן **מַחִיר** תלמדו תורת ה' שהוא **כֵּיִן וְחֵלֶב** כי נמשלה התורה [יא] ליין וחלב (מ"ד) וי"ט דללמוד עדיף ושוב מיין וחלב (ת"י): ב **לְמָה** אתם **תִּשְׁקְלוּ** [יב] שוקלים **כֶּסֶף בְּלוֹא-לָהֶם** ולא מקבלים לחם בתמורה, והכוונה שלומדים חכמות נכריות שלא יועילו לכם **וַיִּגְעַעְכֶם** ולמה תתנו הון הבא ביגיעה **בְּלוֹא לְשִׁבְעָה** בעבור חכמת הגויים שאינה משיבעה **שִׁמְעוּ שְׁמוֹעַ אֱלֹהִים** ללמוד חכמת התורה **וְאִכְלוּ-טוֹב** ותלמדו התורה שנקראת טוב **וְתִתְעַנְגוּ** לעוה"ב **בְּדִשָּׁן נַפְשֵׁכֶם** כי כמו שהדבר שהוא שמן ודשן הוא תענוג הגוף כן התורה והחכמה הן תענוג הנשמה וחייה (רד"ק): ג **הֲטוֹ אֲזַנְכֶם** [יג] לשמוע אמרי **וְלְכוּ אֱלֹהִים** ללמוד תורת **שְׁמְעוּ אֱלֹהִים** ו**תְּחִי נַפְשֵׁכֶם** ותזכו לעמוד בתחיית המתים **וְאִכְרַתָּה לָכֶם בְּרִית** אהבה להיות עומדת עד **עוֹלָם** כמו **חֶסְדֵי דָוִד הַנְּאֻמָּנִים** [הקיימים] שהבטחתי לדוד ולזרעו שלא תפסק מהם המלוכה (רד"ק ומ"ד): ד **הֲיֵן** אמת שהמשיח **עֵד** ומוכיח **לְאֻמִּים** [לאומות העולם] **נְתַתִּיו וְנָגִיד** מלך ושליט **וּמְצִינָה לְאֻמִּים** את הגויים את המעשה אשר יעשו, כאדון על עבדיו

עיונים והארות

כל זמן שהם מתישנים בגוף משתבחים... מה המים מכסים ערותו של ים, כך דברי תורה, על כל פשעים תכסה אהבה, מה המים יורדים טיפים טיפים ונעשים נחלים נחלים, כך דברי תורה, שתי הלכות היום ושתי הלכות למחר עד שנעשה כמעין הנובע. מה מים מגדלים את הצמחים, אף דברי תורה מגדלים כל מי שעמל בהם... מה המים אין הגדול מתבייש לומר לקטן השקני מים, כך דברי תורה אין הגדול מתבייש לומר לקטן למדני פרק אחד או הלכה אחת... (ילק"ש). והגהיד"א כ' יש תקון למדבר לשון הרע שנדבק בסטרא אחרא, די ש לקונן עליו 'הוי כל צמ"א' גימטריא ס"מ, שנדבק בו בדבור לשון הרע החמור מעבודה זרה גילוי ערויות שפיכות דמים. תקנה יש לו 'לכו למים', אין מים אלא תורה (ב"ק יז, א), דיעסק בתורה ויתרפא, דכתיב (משלי טו, ד) 'מרפא לשון עין חיים' כמו שאמרו פרק ג' דערכין (טו, ב) (צוארי שלל אות ד').

'הוי כל צמא לכו למים' אין מים אלא תורה (ב"ק יז, א). 'ואשר אין לו, שלא זכה לתורה, 'כסף' יש תיקון שיקנה התורה בכסף. 'ולכו שברו בלוא כסף ובלוא מחיר יין וחלב', שזה השותפות צריך לעשותו קודם שתהיה התורה בעולם. 'למה תשקלו כסף בלוא לחם', שאם יקנה אחר שלמד תורה, הכסף אזל 'בלוא לחם' התורה, ד'אם יתן איש את כל הון ביתו וגו' (שה"ש ת, ז). 'שמעו שמעו' להתנות מתחילה, 'ואכלו טוב'. (חומת אנך ישעיה נה, א).

[יא] נמשלה תורה ליין מה יין משמח הלב כמו שנאמר ויין ישמח לבב אנוש אף דברי תורה בן שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב, וחלב כמו שהחלב קיום היונק וגדולו בן דברי תורה קיום הנשמה וגדולה שהיא הולכת וגדלה בלמודה במדרגתה כמו שהיא, ואמר אכילה על היין והחלב כי הם מאכל ומשקה לגוף [יב] ורש"י פירש בענין אחר.

[יג] אמר רב האוזן לגוף כקנקל לכלים, מה קנקל הזה כלים נתונים עליו ואתה נותן מוגמר תחתיו וכולם מרגישים, כך רמ"ח אבריו של אדם על ידי האוזן כולם חיים. (ילק"ש)

וידוע גם כן שהגבורה מצמצמת את ההשפעות ומביאה לידי צמא ורעב. והרפואה לזה היא להדבק בימין על ידי עסק התורה שניתנה בימין מצד החסד הממתק את הדין ומרבה את ההשפעות המצומצמות. לפיכך באה ההזמנה על זה בענין אמרו: הוי כל צמא לכו למים. ואמנם לפי שידוע גם כן שאי אפשר לקנות המשכת החסד כי אם כל ידי הכסף הבא מצדו, ואם כן מי שאין לו כסף היה ראוי לישאר ברעב ובצמא ובחוסר כל, לפיכך הבטיח הנביא שעל ידי עסק התורה יוכלו להמשיך את החסדים ואת הגבורות בלא כסף ובלא מחיר, שהרי התורה לבדה מספקת לכל זה והיא תמורת הכל, וזהו ענין אמרו: לכו שברו ואכלו ולכו שברו בלא כסף ובלוא מחיר יין וחלב, שהרי על ידי עסק התורה משברים את הקליפות ופורצים להם דרך לעבור את ההשפעות כולן.

[י] תנא דבי ר' ישמעאל, אם פגע בך מנוול זה (היצר הרע) משכחו לבית המדרש, אם אבן הוא נמות, אם ברזל הוא מתפוצץ, שנאמר הוי כל צמא לכו למים, וכתיב הלא כה דברי כאש וכפטיש יפוצץ סלע (יבמות כ"ד תענית ז'). רבי חנינא בר אבדי אמר, למה נמשלו דברי תורה למים, לומר לך מה המים מניחים מקום גבוה ויורדים למקום נמוך, אף דברי תורה מניחים את מי שדעתו גבוהה עליו והולכים אצל מי שדעתו שפלה. אמר רבי אושעיא למה נמשלו דברי תורה לשלשה משקין הללו, מים ויין וחלב, לומר לך מה שלשה משקין הללו נפסלין בהיסח דעת, אף דברי תורה אין משתכחין אלא בהיסח דעת. דבר אחר מה שלשה משקין הללו אין מתקיימים אלא בפחות שבכלים, כך דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה עליו... מה מים חיים לעולם, אף דברי תורה חיים לעולם... מה מים מעלין את האדם מטומאה לטהרה, כך דברי תורה... מה מים משיבים נפשו של אדם, כך דברי תורה... מה מים הנם לעולם, אף דברי תורה, אי מה המים אין להם דמים אף דברי תורה כן, תלמוד לומר יקרה היא מפנינים. אי מה מים אין משמחים את הלב אף דברי תורה אין משמחין את הלב, תלמוד לומר כי טובים דודיך מיין... מה יין אי אתה טועם טעם בתחלתו, וכל זמן שהוא מתיישן בקנקן הוא משתכח, כך דברי תורה

(רד"ק): ה הַתָּן אִמֶּת גֹּיִי שְׁלֵא-תִדַּעַל וְלֹא הִכֵּרְת אֹתוֹ תְּמוּל שְׁלוֹשׁ תִּקְרָא לוֹ לְשֵׁרֵת אֹתְךָ וְגֹיִי אֲשֶׁר לֹא-יִדְעֶנָּךְ מֵעוֹלָם
 אֱלֹהֶיךָ יִרְוִצוּ לְהוֹיֵת סָרִים לְמַשְׁמַעְתְּךָ לְמַעַן יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ הַשׁוֹכֵן בְּקִרְבְּךָ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּי פֶּאֶרְךָ אֲשֶׁר
 נָתַן לְךָ תְּפֹאֶרֶת וְגִדּוּלָה לְהַשְׁרֹת שְׁכִינְתּוֹ בְּקִרְבְּךָ (רד"ק וט"ד):

שמואל-א, פרק ב' פסוק יח-סוף

יח וַיֹּאמְרוּ-לוֹ יְהוֹנָתָן לְדוֹד מָחָר רֹאשׁ חֹדֶשׁ וְנִפְקְדָתָ יִזְכֵּר הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁאַל הֵיכָן אַתָּה בְּי יִפְקֹד יַחֲסֵד מְקוֹם
 מוֹשֶׁבֶךָ שֶׁאַתָּה יוֹשֵׁב בּוֹ (רש"י): מַב וַיֹּאמְרוּ יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲבָל תִּזְכֹּר אֶת הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ
 שְׁנֵינוּ אֲנִיחָנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר וְאִמְרֵנוּ (רד"ק) יְהוָה יִהְיֶה| בֵּינֵי וּבֵינֶךָ וּבֵין זְרַעִי וּבֵין
 זְרַעֲךָ עַד-עוֹלָם:

שאלות ברש"י על הפרשה

- א. מהיכן לומדים שהמורה בעבודה זרה ככופר בכל התורה כולה?
 תשובה.....
- ב. הסבר: ונתת את הברכה.
 תשובה.....
- ג. הסבר: מול הגלגל.
 תשובה.....
- ד. היכן זה : אלוני מורה? ומהיכן לומדים?
 תשובה.....
- ה. מהיכן לומדים שהעוקר עבודה זרה צריך לשרש אחריה?
 תשובה.....
- ו. מה ההבדל בין מזבח לבין מצבה? ומה היא אשרה?
 תשובה.....
- ז. לשכנו תדרשו ובאת שמה – היכן זה?
 תשובה.....
- ח. הסבר: תרומת ידכם. ומהיכן לומדים זאת?
 תשובה.....
- ט. הסבר: אל המנחה ואל הנחלה.
 תשובה.....
- י. באחד שבטיך – איזה שבט?
 תשובה.....
- יא. מהיכן לומדים שלא יתאווה אדם לאכול בשר אלא מתוך רחבת ידיים ועושר?
 תשובה.....
- יב. אך חזק לבלתי אכול הדם – למה כתבה התורה – חזק?
 תשובה.....
- יג. הסבר: ולא תאכל הנפש עם הבשר.
 תשובה.....
- יד. מדוע כתוב פעמיים: לא תאכלנו?
 תשובה.....
- טו. כי גם את בנייהם – מה בא לרבות "גם"?
 תשובה.....
- טז. אחיך בן אמך – אם אחיך אינו בן אמך?
 תשובה.....
- יז. הסבר: מקצה הארץ ועד קצה הארץ.
 תשובה.....

י"ח. הסבר בני בליעל.

תשובה.....

י"ט. מהיכן לומדים שאין נעשית עיר הנדחת עד שידיחוה אנשים מיושבי העיר?

תשובה.....

כ'. והראה ואת האיה והדיה למינה – האם אלה שלשה מיני עופות?

תשובה.....

שאלות מספר בן איש חי שנה א'

א. מתי מברכים שהחיינו, בזמן קניית הבגד או בזמן לבישתו? האם יש חילוק בין בגד חדש שקנה או משומש?ומה דין בגד שקבל במתנה?

תשובה.....

ב. על איזה מלבוש לא יברך?

תשובה.....

ג. מה הכלל – מתי מברך ומתי לא?

תשובה.....

ד. מה דין כלים חדשים שקנה ושמת בהם? ומה התקנה שיעשה?

תשובה.....

ה. האם מברכים שהחיינו על בית חדש? ואם לא אז מה עושים?ומה הדין אם הוסיף חדר בחצר?

תשובה.....

ו. מה הדין אם בשעת המילה האב לא נמצא? האם יברכו שהחיינו? ומה יעשה האב כשיבוא ויראה את הילד?

תשובה.....

ז. מה יעשה אדם שהגיע לגיל 60 ולגיל 70 ?

תשובה.....

ח. מה עושים כשמכנים ספר תורה חדש לבית הכנסת?

תשובה.....

ט. על אילו פירות יברך שהחיינו ועל אלו לא יברך?

תשובה.....

י. מה הדין לגבי לימון מתוק ותפוזים? ומה דין אתרוג שברכו עליו בנענוע הלולב ואוכלים אותו בט"ו בשבט?

תשובה.....

ומה דעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה בעניין זה?ומה דעתו אם יש כל מיני פירות הדר לפניו?

תשובה.....

יא. מה דין לפת וכרוב והסא וקישואין ארוכים שנקראים תערזו?ומה דין כרתי וכרפס ופטרזויליה?

תשובה.....

י"ב. מה הדין אם יש לו שלושה מינים של תמרים?

תשובה.....

י"ג. מה הדין אם אכל פרי חדש ושכח לברך שהחיינו?

תשובה.....

י"ד. מה הדין אם הוא עני ואינו יכול לקנות פרי חדש?

תשובה.....

ט"ו. מה יעשה האב כשהגיע בנו לגיל 13 ויום א' ואיך נוהגים עם הבת שהגיעה לגיל המצוות?

תשובה.....

ומה דעת רבנו עובדיה יוסף ע"ה בעניין הבת שהגיעה לגיל מצוות?

תשובה.....

ט"ז. מה נוהגים ביום שעשו לו ברית בכל שנה?

תשובה.....